

Gaeilge na Sraithe Sóisearaí

Nótaí d'iar-bhunscoileanna Gaeltachta agus lán-Ghaeilge

Lámhleabhar na nDaltaí

Gaeilge na Sraithe Sóisearaí

Nótaí d'iar-bhunscoileanna Gaeltachta agus lán-Ghaeilge

Lámhleabhar na nDaltaí

An Chomhairle um Oideachas
Gaeilte & Gaelscolaíochta

An Chomhairle um Oideachas Gaeilte agus Gaelscolaíochta

23 Plás Windsor
Baile Átha Cliath 2
www.cogg.ie

Dearadh agus leagan amach: Denis M-Baker, www.tudco.ie

Grianghraif: Ducklings: Peggy2012CREATIVELENZ. Princess Kate: Ricky Wilson - <https://www.flickr.com/photos/rlwilsonphotography/13773362623>. Enda Kenny: Pete Souza (Executive Office of the President of the United States of the United States) - whitehouse.gov. Portrait of Angela Merkel: http://commons.wikimedia.org/wiki/User:Christoph_Braun. Marilyn Monroe: http://en.wikipedia.org/wiki/20th_Century_Fox. Elvis Presley: <https://www.flickr.com/photos/117123465@N06/12439301195>. 04C: "President Barack Obama" by Official White House Photo by Pete Souza - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:President_Barack_Obama.jpg. Gabriel Byrne: By Ian Smith from London, England (Flickr) [CC BY-SA 2.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>)], via Wikimedia Commons. President Higgins: <https://www.flickr.com/photos/labourparty/6292087598/>. "Dog" by Olympic1981 - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:My_dog_-_Sierak%C3%B3w_-_at_home_in_summer.jpg. Cartoon dog by: Johnny_automatic. https://openclipart.org/user-detail/johnny_automatic. Victoria Beckham: <https://www.flickr.com/photos/jingdianmeinv1/4016979206/>. 'The Americans': logo by Supernino - Self created. - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Americans_logo.png. Facebook logo courtesy of Facebook. "Debate Logo" via Wikipedia - http://en.wikipedia.org/wiki/File:Debate_Logo.svg#/media/File:Debate_Logo.svg. MABS logo, courtesy of MABS. "Participantes do Enem" by Wilson Dias/ABr - <http://www.agenciabrasil.gov.br/media/imagens/2007/08/26/1425WD9825.jpg/view>. "LazyGirl6" by Maria Raquel Cochez - <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:LazyGirl6.jpg#/media/File:LazyGirl6.jpg>. "Donkeys at farm sanctuary" by Dave Crosby - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Donkeys_at_farm_sanctuary.jpg#/media/File:Donkeys_at_farm_sanctuary.jpg. Trocaire logo courtesy of Trocaire. "Irish stew" By Charles Haynes - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Irish_stew.jpg#/media/File:Irish_stew.jpg. Recycling image. http://en.wikipedia.org/wiki/Recycling#/media/File:Recycling_symbol.svg. "Electric car charging Amsterdam" by Ludovic Hirlimann - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Electric_car_charging_Amsterdam.jpg#/media/File:Electric_car_charging_Amsterdam.jpg. "Socket 5" by Firstfreddy - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Socket_5.jpg#/media/File:Socket_5.jpg. "Children at School" - Lucélia Ribeiro <https://www.flickr.com/photos/lupuca/8720604364>. Symbol: Cyberbullying By Petar Milošević: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Phone_photography.jpg. Hurling picture under Creative Commons license: <http://pixabay.com/en/hurling-liam-mellows-gaa-ireland-1381972/>. Nelson Mandela & Dali Lama picture under Creative Commons license: <https://www.flickr.com/photos/kkendall/3293389888>. Photo by: Obed Zilwa. Aung San Suu Kyi picture under Creative Commons license: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Remise_du_Prix_Sakharov_%C3%A0_Aung_San_Suu_Kyi_Strasbourg_22_octobre_2013-04.jpg. Photo by: Claude TRUONG-NGOC. Martin Luther King picture under Creative Commons license: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Martin_Luther_King_Jr_I_Have_a_Dream_Speech_08-28-1963_Lincoln_Memorial.jpg. Courtesy of the US National Archives. Fairy Ring picture © Denis Baker, www.tudco.ie. Drugdealing & Protest March pictures courtesy of Dreamstime.com.

Arna chlóbhualadh in Éirinn ag Walsh Colour Print

Cad é Ceacht.ie?

Is tionscadal é www.ceacht.ie atá dírithe ar dhaltaí na Gaeilge i scoileanna Gaeltachta agus i nGaelcholáistí. Tá an t-ábhar bunaithe ar shaol an duine óig agus baintear úsáid as ábhar nua-aimseartha agus tarraingteach ann.

Ábhar don tSraith Shóisearach

Tá sé chaibidil nó sé thopaic i Ceacht.ie agus gach ceann acu roinnte i bhfothopaicí. Is ceithre thopaic atá sa leagan nótaí seo agus iad oiriúnaithe do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí (An Chéad Bhliain).

An Cineál Ábhair atá ann

Cuirtear ábhar na ndaltaí i láthair trí shleamhnáin PowerPoint. Bíonn tascanna labhartha, scríofa, éisteachta agus tuisceana le déanamh acu.

Tá ábhar físe agus fuaime ann le daltaí i nGaelcholáistí taobh istigh agus taobh amuigh den Ghaeltacht, iad ag caint fúthu féin, nó i mbun díospóireachta, nó ag freagairt ceisteanna. Tugann sé seo deis do dhaltaí ar fud na tíre éisteacht lena bpiaraí agus na canúintí a chur i gcomparáid lena chéile.

Caighdeáin éagsúla

Úsáidtear dathanna éagsúla le caighdeáin na bhfothopaicí a léiriú: glas do na topaicí bunúsacha, oráiste do thopaicí atá measartha dúshlánach agus dearg dóibh siúd atá dúshlánach.

Bunúsach

Measartha dúshlánach

Dúshlánach

Liosta de litríocht shamplach

Tá liosta litríochta curtha ar fáil ag an gComhairle Náisiúnta Curaclaim agus Measúnachta ar www.curriculumonline.ie

Ábhar samplach atá anseo atá ina threoir do mhúinteoirí maidir le téacsanna oiriúnacha.

Tá rogha de litríocht na chéad bhliana (gearrscéalta, amhráin agus dánta) leis na nótaí seo ach is faoi mhúinteoirí agus daltaí é a rogha féin a dhéanamh.

The screenshot shows the Ceacht.ie website interface. At the top, there is a teal header with the Ceacht.ie logo and the tagline "Acmhainní do mhúinteoirí Gaeilge". Below the header, there is a navigation menu with several items: "Cad é Ceacht.ie", "Acmhainní don Teocht Sóisearach", "Acmhainní don Teocht Measúnachta", and "Acmhainní don Teocht Dúshlánach". The main content area is titled "Fáilte go Ceacht.ie" and contains a welcome message in Irish. It also features a list of resources under the heading "Fáilte go Ceacht.ie" and a "Fáilte go Ceacht.ie" section with a list of resources: "Acmhainní don Teocht Sóisearach", "Acmhainní don Teocht Measúnachta", and "Acmhainní don Teocht Dúshlánach". The page also features a "Fáilte go Ceacht.ie" section with a list of resources: "Acmhainní don Teocht Sóisearach", "Acmhainní don Teocht Measúnachta", and "Acmhainní don Teocht Dúshlánach".

Innéacs

1. Saol na scoile	6
A. Ábhair scoile (Jaic)	
B. Ábhair scoile (Nicole)	
C. Ábhair scoile (Pádraig)	
D. Ábhair scoile sa saol (Measartha dúshlánach)	7
E. Ábhair scoile sa saol (Dúshlánach)	10
F. Bunscoil vs Meánscoil	13
G. An scrúdú cainte Gaeilge (Dúshlánach)	
H. An Scoil i gCúba (Dúshlánach)	17
I. Scoil Thrítheangach (Réasúnta dúshlánach)	20
J. Tar éis am scoile (Dúshlánach)	25
K. Fócas ar theanga:	
i. Litriú (caol & leathan)	27
ii. An aimsir láithreach	29
iii. Na bunuimhreacha (1 - 10)	32
2. Saol sóisialta	33
A. Am saor (Aoife & Liam)	
B. Am saor (Bertie)	
C. Saol sóisialta	34
D. Nuair a bhí mé i mo dhéagóir (Réasúnta dúshlánach)	
E. Díospóireachtaí Uí Chadhain (Dúshlánach)	36
F. Déagóirí agus sástacht (Measartha dúshlánach)	39
G. Déagóirí agus sástacht (Dúshlánach)	42
H. Dán – Fear Lasta Lampaí (Réasúnta dúshlánach)	
I. Iris na Scoile	46
J. Fócas ar theanga:	
i. Litriú	49
ii. Na tuisil	50
iii. Uimhreacha	55
3. Mo mhuintir agus mo chairde	56
A. Ag cabhrú timpeall an tí (Réasúnta dúshlánach)	
B. Ag cur aithne ar dhaoine	57
C. Ag tabhairt comhairle (Dúshlánach)	61
D. Mo sheanmháthair (Dúshlánach)	66
E. Mo theaghlach (Réasúnta dúshlánach)	71
F. Tréithe daoine (Réasúnta dúshlánach)	77
G. Tuismitheoirí bochta (Réasúnta dúshlánach)	
H. Fócas ar theanga:	
i. An tuiséal gairmeach	81
ii. An modh ordaitheach	83
iii. An t-ainm briathartha	85

4. An Ghaeilge agus an Ghaeltacht	87
A. Ag sealbhú Gaeilge (Dúshlánach)	88
B. An Ghaeilge agus mé féin	93
C. An Ghaeilge thar lear (Measartha dúshlánach)	96
D. An tOireachtas (Dúshlánach)	
E. Coimhthígh le chéile	100
F. Na teangacha Ceilteacha (Dúshlánach)	104
G. Réaltaí na Gaeilge (Measartha dúshlánach)	
H. Fócas ar theanga: i. Inscne	109
ii. 'sa' agus 'i'	111
5. Litríocht na Chéad Bhliana	112
Gearrscéalta:	
Bíonn an fhírinne searbh	113
Púdar Draíochta	115
Focalghníomh	119
Díol agus Ceannach	124
Eachtraí Aoibhne	126
Amhráin:	
Amhrán na bhFiann	130
Amhrán na Scadán	131
An Cailín Álainn	132
Ná habair é, déan é	133
Oíche Nollag	134
Fáinne Geal an Lae	135
Tír na nÓg	136
Dánta:	
Athchúrsáil	138
Cuimhní Cinn	139
An Chéad Bhróg	140
Clapsholas i nGort na Móna	141
An Dall sa Studio	142
Gealt?	143
Mo Ghooglaíl	144

Caibidil 1: Saol na Scoile

- A. Ábhair scoile (Jaic)
- B. Ábhair scoile (Nicole)
- C. Ábhair scoile (Pádraig)
- D. Ábhair scoile sa saol (Meartha dúshlánach)
- E. Ábhair scoile sa saol (Dúshlánach)
- F. Bunscoil vs Meánscoil
- G. An scrúdú cainte Gaeilge (Dúshlánach)
- H. An Scoil i gCúba (Dúshlánach)
- I. Scoil Thrítheangach (Réasúnta dúshlánach)
- J. Tar éis am scoile (Dúshlánach)
- K. Fócas ar Theanga:
  - i. Litriú
  - ii. An aimsir láithreach
  - iii. Uimhreacha

The screenshot shows the Ceacht.ie website interface. At the top, there is a navigation bar with the Ceacht.ie logo and the tagline 'Kamfaisil do mhúinteoirí Gaeilge'. Below the navigation bar, there is a sidebar on the left with a list of lessons under the heading 'Cúrsaí Ceacht'. The main content area is titled 'Fócas ar theanga' and displays a list of lessons with icons and details. The lessons listed are:

- 1. Ábhair scoile (Jaic) - 100 KB
- 2. Ábhair scoile (Nicole) - 100 KB
- 3. Ábhair scoile (Pádraig) - 100 KB
- 4. Ábhair scoile sa saol (Meartha dúshlánach) - 100 KB
- 5. Ábhair scoile sa saol (Dúshlánach) - 100 KB
- 6. Bunscoil vs Meánscoil - 100 KB
- 7. An scrúdú cainte Gaeilge (Dúshlánach) - 100 KB
- 8. An Scoil i gCúba (Dúshlánach) - 100 KB
- 9. Scoil Thrítheangach (Réasúnta dúshlánach) - 100 KB
- 10. Tar éis am scoile (Dúshlánach) - 100 KB
- 11. Fócas ar Theanga: i. Litriú - 100 KB
- 12. Fócas ar Theanga: ii. An aimsir láithreach - 100 KB
- 13. Fócas ar Theanga: iii. Uimhreacha - 100 KB

1D. Ábhair scoile sa saol

Ábhair scoile sa saol

Réamhobair 1

Cén t-ábhar scoile (ar chlé) atá i gceist agus na himeachtaí sa bhosca ar dheis á ndéanamh agat? Féach cad atá ag an duine in aice leat nuair atá tú críochnaithe.

An t-ábhar	Cur síos ar an ábhar
An Béarla	Ag bácáil cáca milis deas do do mháthair ar Lá na Máithreacha.
An Corpoideachas	Ag déanamh plé ar na difríochtaí idir an Caitliceachas agus an Búdachas.
An Eacnamaíocht Bhaile	Ag insint do thurasóirí cá bhfuil cathair na Gaillimhe.
An Eolaíocht	Ag ceannach aráin i mbácús i mbaile beag i ndeisceart na Fraince.
An Fhraincis	Ag féachaint ar an scannán is fearr leat agus ag léamh Harry Potter.
An Ghaeilge	Ag scríobh aiste ar an ríomhaire agus ag cur téacs chuig do chara.
An Mata	Ag bruith / ag beiriú uisce le do phasta a chócaireacht ann.
Oideachas Reiligiúin	Ag labhairt le do chairde ag am sosa.
An Teicneolaíocht	Ag imirt cluichí amuigh faoin aer le do chuid cairde.
An Tíreolaíocht	Ag roinnt bille le cara tar éis caife a ól i lár an bhaile.

Ábhair scoile sa saol

Réamhobair 2

Bí ag obair leis an duine in aice leat. Féachaigí ar na focail thíos a bheidh le cloisteáil sa mhír. An bhfuil siad ar eolas agaibh?

go léir	ócáidí speisialta
saoire thaitneamhach	ócáidí brónacha
imeachtaí tábhachtacha	i bhfad i gcéin
formhór	dúnmharú
tuirling	An Dara Cogadh Domhanda
an buama adamhach	eachtraí
na céadta bliain	ag éirí aníos

Cad a dhéanann tú nuair nach bhfuil focal ar eolas agat? Ceist a chur ar an múinteoir? Dul i muinín foclóra? Seo thíos cúpla pointe chun cabhrú leat focal nach bhfuil ar eolas agat a aimsiú:

- ✓ An bhfuil an focal cosúil le haon fhocal atá ar eolas agat i dteanga eile, mar shampla: seic agus *cheque*?
- ✓ An bhfuil an focal san uatha nó san iolra, mar shampla: tábla agus táblaí?
- ✓ Má tá ceannlitreacha ar an bhfocal, b'fhéidir gur imeacht nó duine tábhachtach atá ann, mar shampla: An tUachtarán nó An Gorta Mór.
- ✓ Féach an bhfuil aon chuid den fhocal atá cosúil le focal eile, mar shampla: fótachóip.
- ✓ An briathar é an focal?

Ábhair scoile sa saol

Éisteacht

Éist leis an mír anois agus freagair na ceisteanna.

1. Tugann an cainteoir samplaí éagsúla dúinn den stair.
Breac síos cúpla sampla faoi na teidil thíos:

Ócáidí Pearsanta

Imeachtaí tábhachtacha a tharla sna 60í

Imeachtaí tábhachtacha a tharla sna 40í

---

2. Cén sainmhíniú a thugann an cainteoir ar an stair ag deireadh na míre?
3. Éist leis an mír arís agus breac síos cad a tharla le linn na mblianta seo:

1963:	1969:
1935:	1945:
4. Mínigh difríocht amháin idir an Béarla agus an Ghaeilge sna samplaí seo ón mhír:

imeachtaí tábhachtacha vs *important events*
 buama adamhach vs *atomic bomb*

Ábhair scoile sa saol

Iarphlé 1

Rólghníomhaíocht

Duine 1

Tá mé féin sa Tríú Bliain ar scoil. Is é an t-ábhar is fearr liom ná an _____. Is maith liom an tíreolaíocht mar tá an múinteoir _____. Déanaimid staidéar ar a lán rudaí éagsúla – an domhan mar atá sé; na _____ ar fad; an difríocht idir ceantair tuaithe agus _____. Léarscáileanna agus _____. Ní thaitníonn _____ liom in aon chor, bím cailte sa rang. Nuair a bhíonn cluaistuiscint á déanamh againn sa rang, _____ focal. An labhraíonn na Francaigh chomh tapa sin i gcónaí?

Ábhair scoile sa saol

Iarphlé 2

Rólghníomhaíocht

Duine 2

Clíona is ainm dom agus tá mé ag déanamh an Teastais Shóisearaigh _____. Is breá liom _____ ar fad, go háirithe an Spáinnis agus an Ghaeilge. Tá Gaeilge agus Béarla _____ agam agus ceapaim go gcabhraíonn sé sin liom teanga eile a fhoghlaim. _____ liom an Mata chomh maith mar nuair a thuigeann tú rud éigin tá sé éasca ansin na cleachtaí a dhéanamh. Déanaimid _____ ailgéabar, ar _____ agus ar gheoiméadracht agus a lán eile.

Ábhair scoile sa saol

Iarphlé 3

Ról A

Clíona is ainm dom agus tá mé ag déanamh an Teastais Shóisearaigh i mbliana. Is breá liom na teangacha ar fad, go háirithe an Spáinnis agus an Ghaeilge. Tá Gaeilge agus Béarla líofa agam agus ceapaim go gcabhraíonn sé sin liom teanga eile a fhoghlaim. Is maith liom an Mata chomh maith mar nuair a thuigeann tú rud éigin tá sé éasca ansin na cleachtaí a dhéanamh. Déanaimid staidéar ar ailgéabar, ar staitisticí agus ar gheoiméadracht agus a lán eile.

Ról B

Tá mé féin sa Tríú Bliain ar scoil. Is é an t-ábhar is fearr liom ná an tíreolaíocht. Is maith liom an tíreolaíocht mar tá an múinteoir an-mhaith. Déanaimid staidéar ar a lán rudaí éagsúla – an domhan mar atá sé; na tíortha ar fad; an difríocht idir ceantair tuaithe agus ceantair uirbeacha; léarscáileanna agus grianghraif. Ní thaitníonn an Fhraincis liom in aon chor, bíom cailte sa rang. Nuair a bhíonn cluaistuisicint á déanamh againn sa rang, ní thuigim focal. An labhraíonn na Francaigh chomh tapa sin i gcónaí?

1E. Ábhair scoile sa saol

Ábhair scoile sa saol

Réamhobair

Tú féin:

1. Breac síos na hábhair scoile atá á staidéar agat. Bí cinnte go bhfuil siad litrithe i gceart.
2. Cuir in ord tosaíochta iad anois trí uimhir 1 a chur in aice leis an ábhar is fearr leat, uimhir 2 in aice leis an dara hábhar is fearr leat agus mar sin de.
3. Bí in ann a rá cén fáth a dtaitníonn nó nach dtaitníonn na hábhair leat!

Bí ag obair leis an duine in aice leat agus cuir na ceisteanna seo ar a chéile:

1. Cad iad na hábhair scoile is fearr leat? Cén fáth?
2. Cad iad na hábhair scoile nach maith leat in aon chor? Cén fáth?
3. Cad iad na hábhair a mbaineann na pictiúir thíos leo, cén fáth?

Ábhair scoile sa saol

Éisteacht 1

Sula n-éisteanntú tú leis an mír féach ar na focail seo thíos. Cad is brí leo?

i bhfad i gcéin

formhór

dúnmharú

tuirling

An Dara Cogadh Domhanda

ag éirí aníos

Éist leis an mír agus freagair na ceisteanna seo:

1. Cad iad na samplaí ar fad den stair a luaitear sa mhír?
2. Cad é an sainmhíniú a thugann an cainteoir ar an stair?

Cuir na ceisteanna seo ar an duine in aice leat:

1. An raibh sé éasca an cainteoir a thuiscint? Cén fáth?
2. An raibh aon chuid den mhír nár thuig tú?
3. Ar chuidigh na focail Bhéarla leat an mhír a thuiscint?

Ábhair scoile sa saol

Éisteacht 2a

Líon na bearnaí leis an bhfoirm cheart den focal:

Cad a bhíonn á dhéanamh againn agus staidéar á _____ (1) ar an stair againn? Is cuimhin linn go léir rudaí a tharla dúinn san am atá thart. Is cuimhin leis an gcuid is mó againn ócáidí speisialta _____ (2) áthas orainn, _____ (3) lá againn ar scoil cuir i gcás nó saoire thaitneamhach nó _____ (4). Bíonn cuimhní againn ar ócáidí brónacha chomh maith, ar thimpiste nó ar bhás duine den teaghlach againn. Ní hamháin go _____ (5) muid ag féachaint siar ar eachtraí a tharla lenár linn féin ach b'fhéidir go mbeadh cuimhne againn ar imeachtaí tábhachtacha (important events) a tharla inár gceantar féin, inár dtír féin nó in áiteanna i bhfad i gcéin sa domhan chomh maith.

Dá n-iarrrfá ar do mhuintir liosta a _____ (6) d'imeachtaí móra bheadh cuimhne acu ar a lán imeachtaí a tharla lena linn féin. Is dócha go mbeadh cuimhne ag an bhformhór ar dhúmharú an Uachtaráin, J.F. Kennedy, i mí na Samhna, míle naoi gcéad seasca trí, agus ar an gcéad uair a thuirling duine ar an ngealach, mí Iúil, míle naoi gcéad seasca naoi.

Bheadh cuimhne ag do sheanmhuintir ar rudaí a tharla i bhfad níos faide siar san am atá thart. B'fhéidir go mbeadh cuimhne acusan ar an lá a thosaigh an dara cogadh domhanda agus an lá a scaoileadh an chéad bhuama adamhach (atomic bomb), ar Hiroshima na Seapáine, Lúnasa, míle naoi gcéad ceathracha a cúig.

Féachaint siar ar an am atá thart ar an tsli sin, mar sin a _____ (7) staidéar ar an stair. Ní hamháin go _____ (8) an stair dúinn conas mar a bhí an saol nuair a bhí ár muintir agus ár seanmhuintir ag éirí aníos. _____ (9) sé dúinn chomh maith conas mar a bhí an saol ag daoine na céadta bliain ó shin.

Ábhair scoile sa saol

Éisteacht 2b

1. dhéanamh	déanamh	ndéanamh
2. cuireann	gcuireann	chuireann
3. gcéad	chéad	céad
4. an Nollaig	na Nollag	an Nollag
5. bíonn	bhíonn	mbíonn
6. déanaim	dhéanta	dhéanamh
7. déantar	dhéantar	ndéantar
8. dtaispeánann	thaispeánann	thaispeáin
9. Insím	Insíonn	Insítear

Ábhair scoile sa saol

Iarphlé

A. Cuir na ceisteanna seo ar an duine in aice leat:

1. Cén sainmhíniú a thabharfá féin ar an stair?
2. Cén fáth a bhfuil sé tábhachtach staidéar a dhéanamh ar an stair?

B. Breac síos na hábhair scoile atá á staidéar agat arís. Anois, scríobh abairt amháin in aice le gach ábhar, a dhéanann cur síos ar an ábhar sin. Mar shampla:

Mata: Déanaimid staidéar ar uimhreacha agus ar chomhaireamh.

*Ná déan dearmad go mbíonn séimhiú ar an bhfocal tar éis 'ar' go minic!

C. Léigh amach gach sainmhíniú a scríobh tú don duine in aice leat gan a insint dó nó di an t-ábhar. Caithfidh an duine sin buille faoi thuairim a thabhairt agus a rá cén t-ábhar atá i gceist. Mar shampla:

Duine A: Déanaimid staidéar ar uimhreacha agus ar chomhaireamh.
Duine B: Mata.

Malartaigí rólanna ansin.

1F. Bunscoil v. Meánscoil

Bunscoil vs. Meánscoil

Ar ball, beidh tú ag éisteacht le Pádraig, dalta ó Phobalscoil Chorca Dhuibhne, ag labhairt faoi na difríochtaí atá idir an saol sa bhunscoil agus an saol sa chéad bhliain sa mheánscoil. Sula n-éisteanntú leis, tabhair faoin gcleachtadh seo a leanas...

Bunscoil vs. Meánscoil

réamhobair

Cuir ar fáil a mhalaírt de rud thíos...

Sampla: níos mó / níos lú

1. níos fearr/ níos ...?
2. níos deacra/ níos ...?
3. níos faide / níos ...?
4. níos suimiúla / níos ...?

Bunscoil vs. Meánscoil

Éisteacht

Éist le Pádraig, dalta ó Phobalscoil Chorca Dhuibhne, agus aimsigh freagraí na gceisteanna seo a leanas:

1. Cé mhéad duine a bhí i mbunscoil Phádraig, ar an iomlán?
2. Cé mhéad duine a bhí sa rang in éineacht leis sa bhunscoil?
3. Cé mhéad duine atá sa rang in éineacht leis sa mheánscoil anois?
4. Cad iad na rudaí a bhraitheann Pádraig uaidh ón mbunscoil?
5. Cad nach bhfuil cead ag an gcéad bhliain a dhéanamh fós? Cad a dhéanann Pádraig agus a chairde ina ionad?

Bunscoil vs. Meánscoil

Iarphlé 1

I do chás féin, an bhfuil na rudaí seo a leanas níos fearr nó níos measa sa mheánscoil ná mar a bhí sa bhunscoil?

1. cairde
2. múinteoirí
3. an t-atmaisféar sa scoil
4. na háiseanna atá sa scoil
5. an cleachtadh agus an spraoi

An mbraitheann tú aon rud uait ón mbunscoil? Cad é?

Braithim uaim...

Ní bhraithim uaim...

Bunscoil vs. Meánscoil

Iarphlé 2

Conas a deir tusa é?

Bíonn difríochtaí sna canúintí go minic sa Ghaeilge. An bhfuil slite eile agatsa chun na rudaí seo a rá?

“An babhta deireanach...”

“Sin difríocht millteach ar fad..”

“Sinne na leanaí óga atá sa scoil.”

“Bíonn siad thíos faoin mbaile.”

“Cluiche caide”

Bunscoil vs. Meánscoil

Iarphlé 3

Úsáideann Pádraig an focal ‘dheara’... agus é ag caint (mar a úsáideann gach cainteoir i gCorca Dhuibhne).

Cén ról atá ag an bhfocal ‘dheara’ sa chaint?

Do mhuintir na nGaeltachtaí eile agus na nGaelscoileanna:
An bhfuil leagan eile den bhfocal ‘dheara’ i do chanúint áitiúil féin?
Cad é?

Bunscoil vs. Meánscoil

Iarphlé 4

Earráid chomónta!

Is minic a chloisfeá foghlaimoirí Gaeilge ag rá ‘an dara bhliain’. Ta sé sin mícheart!

Ceapann siad toisc go ndeirtear ‘an chéad bhliain’ gur cheart dóibh séimhiú a chur ann.

Ní mar sin atá. Cad é an rud ceart, mar sin?

Pléigh leis an duine in aice leat conas na rudaí seo a rá i gceart:

First year

Second year

Third year

Fourth year

Fifth year

Sixth year

1H. An Scoil i gCúba

An scoil i gCúba

Réamhobair 1

Cuir tic in aice leis an bhfreagra ceart.

1. Cá bhfuil Cúba suite?
 i Muir Éireann i Muir Chairib sa Mhuir Rua
2. Cé hé Uachtarán na tíre?
 Fidel Castro Raúl Castro Fulgencio Batista
3. Cad í príomhchathair Chúba?
 Habana Buenos Aires San José
4. Cén cineál córas polaitíochta atá i gCúba?
 Cumannachas Sóisialachas Caipitleachas
5. Cad í an teanga oifigiúil?
 An Béarla An Spáinnis An Fhraincis
6. Cad í an tionsclaíocht is mó sa tír?
 Caife Siúcra Turasóireacht
7. Cén cineál caidrimh atá idir Cúba agus na Stáit Aontaithe?
 an-mhaith teannasach trodach
8. Má úsáidtear an t-idirlíon gan chead gearrtar:
 5 bliana i bpríosún 5 lá i bpríosún 5 mhí i bpríosún

Cad a bhí ag an duine in aice leat?

An scoil i gCúba

Réamhobair 2

Beidh tú ag léamh sleachta ó dhialann dalta scoile ó Chúba ar ball. An féidir leat na focail Bhéarla a cheangal leis na focail Ghaeilge? Beidh na focail sa sliocht a léifídh tú.

is ar éigean	cross
thobair go	loneliness / nostalgia
confach	barely
bhí rún agam	cardiologist
dúthrachtach	I would hate
cairdeolaí	nearly
bheadh fuath agam ar	I had intended
cumha	diligent

An féidir leat cúpla focal eile a ritheann leat (*comes to mind*) nuair a smaoiníonn tú ar Chúba a bhreacadh sa bhosca.

Aimsir the,

Cad a bhí ag an duine in aice leat?

An scoil i gCúba

Léamh

Dé Céadaoin, 2 Bealtaine 2012

Is ar éigean ar éirigh mé amach as an leaba ar maidin le freastal ar an scoil, bhí mé tuirseach traochta. Chaith mé an lá ar fad inné ag máirseáil ar son an tsóisialachais i dteannta gach dalta scoile eile i gCúba. Bhí cóisir ag mo theaghlach i dteach m'aintín agus níor éirigh mé as an damhsa salsa go dtí a haon a chlog ar maidin! Thobair gur thit mé i mo chodladh le linn rang na Matamaitice ar maidin, an chéad rang a thosaíonn ar a hocht. Is maith liom an Mhatamaitic ach is féidir leis an múinteoir a bheith confach go leor agus ní raibh sí sásta liomsa inniu.

Ceapaim go bhfuil an lá scoile níos faide i gCúba ná mar atá i dtíortha eile, tosaímid ar a hocht agus críochnaímid ar a ceathair a chlog, agus bíonn lón uair an chloig againn. Cuireann an scoil an lón ar fáil agus is annamh nach mbíonn rís, pónaireí agus glasraí againn ach is cuma liom, is breá liom am lóin.

Déardaoin, 3 Bealtaine 2012

Bhain mé sup as an lá scoile inniu. Is iad an Eolaíocht; Stair agus Tíreolaíocht idirnáisiúnta; agus an Mheicnic na hábhair is fearr liom agus bhí siad ar fad agam inniu. Seo hiaid na hábhair eile atá á staidéar agam: Matamaitic; Spáinnis; Litríocht; Eolaíocht; Stair agus Tíreolaíocht; Ceol; Ealaín; Adhmadóireacht, Béarla agus Spórt. Is iad na hábhair roghnacha ná Cócaireacht, Fuáil agus an Mheicnic. Chomh maith leis sin bhí cúpla uair an chloig againn ar na ríomhairí nua a fuair an scoil anuraidh (ní raibh aon ríomhaire againn roimhe sin in aon chor). B'fhéidir go mbeidh an t-idirlíon againn amach . . .

An scoil i gCúba

Léamh ar lean

Bhí rún agam bheith i mo dhochtúir i gcónaí, ach níl mé cinnte faoi sin anois. Is dochtúir í mo mháthair agus is é m'athair atá i mbun an tí - tá teach 'Leaba agus Bricfeasta' againn. Oibríonn an bheirt acu go dúthrachtach ach saothraítear i bhfad níos mó airgid leis an 'Leaba agus Bricfeasta' ná mar a shaothraíonn mo mháthair, agus chaith sise cúig bliana déag tar éis na meánscoile ag staidéar le bheith ina cairdeolaí. Cén fáth a gcráfaínn mo chroí ar feadh na mblianta ag staidéar nuair a shaothraíonn tuilleadh airgid ag obair mar fhear tacsáí?

Dé hAoine, 4 Bealtaine 2012

Bhí sé ag stealladh báistí ar maidin agus mé ar mo rothar chun na scoile, bhí mé fliuch báite nuair a bhain mé an scoil amach, 8km ón teach! Is fuath liom m'éide scoile, is annamh a oireann sí don aimsir, í i gcónaí róthe agus róthrom. Ach ní agamsa atá an saol is measa, bíonn ar mhuintir na tuaithe freastal ar scoileanna cónaithe toisc iad bheith rófhada ar shiúl ón scoil. Bheadh fuath agam air sin, bheadh cumha millteanach orm! Nuair a smaoiním chomh maith nach bhfuil comhoideachas i dtíortha áirithe agus go gcaithfidh cailíní agus buachaillí bheith scartha óna chéile sna blianta órga! Bheinn féin cailte gan na cailíní, ní hamháin go bhfuil dúil agam iontu ach cuidíonn siad liom mo chuid obair bhaile a dhéanamh go minic. Níl ach seachtain amháin fágtha go dtí go mbaileoidh mé liom leis na daltaí eile i mo rang go dtí feirm mhór i lár na tíre. Bíonn ar gach dalta scoile obair fheirme a dhéanamh ar feadh míosa gach bliain.

An scoil i gCúba

Léamhthuisicint

Léigh na ráitis faoin alt agus cuir tic le A, B nó C i ngach cás:

1. Bhí an buachaill tuirseach mar bhí sé ag siúlóid an lá roimhe sin.
A. Fíor   B. Bréagach   C. Ní deirtear
2. Tugann sé ceapairí leis chun na scoile gach lá.
A. Fíor   B. Bréagach   C. Ní deirtear
3. Fuair an scoil caoga ríomhaire nua anuraidh.
A. Fíor   B. Bréagach   C. Ní deirtear
4. Ba mhaith leis an mbuachaill a bheith ina dhochtúir.
A. Fíor   B. Bréagach   C. Ní deirtear
5. Níor mhaith leis bheith ag freastal ar scoil chónaithe mar bheadh uaigneas air.
A. Fíor   B. Bréagach   C. Ní deirtear
6. Caithfidh sé obair fheirme a dhéanamh ar feadh míosa.
A. Fíor   B. Bréagach   C. Ní deirtear

An scoil i gCúba

Iarphlé & Scríobh

Pléigh na ceisteanna seo leis an duine in aice leat:

1. Déan liosta de na difríochtaí idir an saol scoile atá agat féin agus an saol scoile atá ag an duine a scríobh an sliocht.
2. An bhfuil aon rud ón saol scoile i gCúba a thaitníonn leat? Cad iad?
3. An bhfuil aon rud ón saol scoile i gCúba nach dtaitníonn leat? Cad iad?
4. An bhfuil an córas oideachais níos fearr i gCúba ná mar atá anseo dar leat? Cén fáth?

Scríobh

- a. Léigh an t-alt arís agus cuir líne faoi gach sampla den Aimsir Láithreach*.
- b. Scríobh leathanach amháin faoi sheachtain scoile i do shaol féin anois.

11. Scoil thrítheangach

Scoil thrítheangach

Réamhobair 1

“Abair liom faoi do scoil!”

Lig ort féin go bhfuil cuairteoir timpeall a chuireann ceist ort faoi do scoil. Cad a déarfadh tú leis? Smaoinigh – níl tuairim dá laghad aige cad is gaelscoil/scoil Ghaeltachta ann!

Pléigh é seo leis an duine in aice leat ar feadh cúpla nóiméad.

Scoil thrítheangach

Réamhobair 2

(a) Smaoinigh anois ar thrí thír eile a bhfuil pobail ina gcónaí iontu a bhfuil teanga dá gcuid féin acu.

1. _____
2. _____
3. _____

(b) An bhfuil a fhios agat cén rud í mionteanga agus cén rud í mórtheanga?

(c) Idir an Ghaeilge agus an Béarla, cé acu ceann an mhionteanga agus cé acu ceann an mhórtheanga?

Scoil thrítheangach

Réamhobair 3

An dóigh leat go bhfuil aon mhionteangacha i Meiriceá?

Cé hiad na daoine, a déarfá a mbeadh mionteanga á labhairt acu ann?

Scoil thrítheangach

Réamhobair 3 ar lean

An aithníonn sibh na hainmneacha seo? Cad iad?

Cherokee

Choctaw

Cree

Hopi

Navajo

Scoil thrítheangach

Léamh

Bunaithe ar mhír in *Knau Arizona Public Radio* (www.knau.org)

I Flagstaff, Arizona, tá bunscóil an-neamhghnáthach ar fad – scoil thrítheangach. Foghlaimíonn gach duine Béarla ann ach foghlaimíonn siad Spáinnis nó Navajo ann chomh maith.

Múineann Eileen Ryan sa scoil agus an chéad teanga atá ag Eileen ná Diné, an teanga Navajo. Deir sí nach mbíonn seans ag an méid céanna leanaí Diné a chloisteáil is a bhíodh nuair a bhí sí féin ina leanbh. “Is dóigh liom go dtugann an scoil seo seans do na leanaí a thuiscint go bhfuil teanga leo féin ag a muintir agus cultúr leo féin,” a deir sí.

Tá sé seo an-tábhachtach mar is mionlaigh iad 50% de dhaonra an scoilcheantair – daoine a bhfuil cúira Spáinnise acu agus daoine a bhfuil cúira bundúchasach acu. Deich mbliana ó shin i Flagstaff, is minic a theipeadh ar dhaltaí nach raibh Béarla acu mar mháthairtheanga sa scrúdú stáit Béarla. D’fhág go leor acu scoil.

Scoil thrítheangach

Léamh

Bunaithe ar mhír in *Knau Arizona Public Radio* (www.knau.org)

I Flagstaff, Arizona, tá bunscóil an-neamhghnáthach ar fad – scoil thrítheangach. Foghlaimíonn gach duine Béarla ann ach foghlaimíonn siad Spáinnis nó Navajo ann chomh maith.

Múineann Eileen Ryan sa scoil agus an chéad teanga atá ag Eileen ná Diné, an teanga Navajo. Deir sí nach mbíonn seans ag an méid céanna leanaí Diné a chloisteáil is a bhíodh nuair a bhí sí féin ina leanbh. “Is dóigh liom go dtugann an scoil seo seans do na leanaí a thuiscint go bhfuil teanga leo féin ag a muintir agus cultúr leo féin,” a deir sí.

Tá sé seo an-tábhachtach mar is mionlaigh iad 50% de dhaonra an scoilcheantair – daoine a bhfuil cúira Spáinnise acu agus daoine a bhfuil cúira bundúchasach acu. Deich mbliana ó shin i Flagstaff, is minic a theipeadh ar dhaltaí nach raibh Béarla acu mar mháthairtheanga sa scrúdú stáit Béarla. D’fhág go leor acu scoil.

Scoil thrítheangach

Léamh ar lean

“An tuairim a bhí taobh thiar de Puente de Hozho ná áit a chruthú go bhféadfadh daltaí ó chúilraí difriúla teanga agus cultúrtha foghlaim le chéile agus áit nach mbeadh daoine ag ceapadh gur ‘fadhbanna’ iad cainteoirí mionteanga ach gurb iad croí na scoile iad”, a deir Michael Fillerup, Stiúrthóir Oideachas Dátheangach na scoile.

Faoi láthair, tá ag éirí le formhór na ndaltaí i Puente de Hozho sna scrúduithe stáit agus iad ag foghlaim dhá theanga ag an am céanna.

Caitheann na daltaí a roghnaigh Spáinnis leath an lae i seomra ranga ina labhraítear Béarla amháin agus an leath eile i seomra ranga ina labhraítear Spáinnis amháin.

Tá ag éirí chomh maith leis an scoil go bhfuil liosta fada feithimh chun áit a fháil ann. Caitheann siad 80 duine a chur ó dhoras gach bliain.

Léiríonn taighde go bhfuil buntáistí ann do leanaí a fhoghlaimíonn an dara teanga. Deirtear go mbíonn siad níos fearr ag réiteach fadhbanna agus go bhfuil scileanna cogaíochta níos forbartha acu.

Scoil thrítheangach

Léamhthuiscint

Freagair na ceisteanna seo a leanas.

1. Úsáidtear thrí theanga sa bhunscoil Puente de Hozho. Cad iad?
2. Cé hiad na mionlaigh is mó atá i Flagstaff?
3. Is cainteoir dúchais Diné í an múinteoir Eileen Ryan. Cad a deir sí mar gheall ar chainteoirí Diné sa lá atá inniu ann?
4. An bhfuil ag éirí go maith leis an scoil Puente de Hozho? Conas atá a fhios agat?
5. An rud maith é cúpla teanga a bheith ag duine, dar leis an alt? Cén fáth?

Scoil thrítheangach

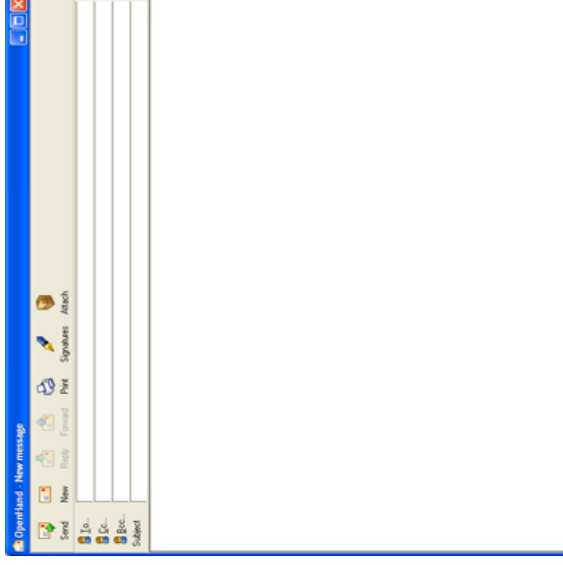
Iarphlé

- (a) Cad is brí le teanga dhúchais / máthairtheanga?
- (b) Cén cur síos is fearr a oireann duitse?
1. Is cainteoir dúchais Gaeilge mé. Labhraím Gaeilge sa bhaile le mo chlann agus táim líofa sa Bhéarla. Is mionteanga í mo mháthairtheanga.
  2. Is cainteoir dúchais Béarla mé. Labhraím Béarla sa bhaile le mo chlann ach táim líofa sa Ghaeilge chomh maith. Is mórtheanga í mo mháthairtheanga.
  3. Is cainteoir dúchais Gaeilge agus Béarla mé. Labhraím Gaeilge le tuismitheoir amháin agus Béarla leis an tuismitheoir eile sa bhaile. Tá mionteanga agus mórtheanga ó dhúchas agam.

Scoil thrítheangach

Scríobh

Scríobh ríomhphost chuig cara pinn leat i meánscoil i do rogha tír. Inis dó/di faoi do scoil: cén saghas scoile í, cad a cheapann tú den scoil, na rudaí a thaitníonn agus nach dtaitníonn leat faoin scoil agus bí cinnte a mhíniú dó/dí faoi chúrsaí Gaeilge sa scoil.

1J. Tar éis am scoile - Caoimhe

Tar éis am scoile

Réamhobair

Tá canúint Uladh ag Caoimhe, an cailín a mbeidh sibh ag éisteacht léi ar ball. An féidir leat féin agus an duine in aice leat na leaganacha Ultacha a cheangal leis na leaganacha caighdeánacha?

Leagan Ultach	Leagan Caighdeánach
1. fá choinne	a) freisin
2. cuid mhór	b) le haghaidh/i gcomhair
3. iontach maith	c) leo
4. thart fá	d) scíth
5. achan	e) a lán
6. fosta	f) gach
7. leofa	g) dom
8. uilig	h) an-mhaith
9. domh	i) timpeall
10. sciste	j) gach uile

Líon an bosca fút féin ar dtús agus ansin labhair le duine amháin eile sa rang leis an eolas faoin duine sin a fháil.

An Cheist	Tú féin	Duine eile
Cé mhéad uair an chloig a chaitheann tú ag staidéar le linn na seachtaine?		
Cé mhéad uair an chloig a chaitheann tú ag staidéar le linn an deireadh seachtaine?		
An ndéanann tú aon imeacht eile tar éis am scoile?		

Tar éis am scoile

Éisteacht(1)

Éist leis an mír agus freagair na ceisteanna:

1. Cé mhéad ábhar atá á staidéar ag Caoimhe?
_____
2. An éireoidh go maith léi sna scrúduithe, dar leat? Cén fáth?
_____
3. Cé mhéad uair a chaitheann sí ag staidéar?
_____
4. Cad a dhéanann Caoimhe nuair a bhíonn am saor aici?
_____
5. Cén fáth a luann sí *The Lion King*?
_____
6. An ndéanann mórán daltaí sa scoil bailé?
_____

Tar éis am scoile Éisteacht(2)

1. Féach ar an sliocht seo ón mír. Líon na bearnaí leis an leagan caighdeánach (nó an leagan atá agat féin) de na focail ón mbosca ó leathanach ‘Tar éis am scoile – réamhobair’.

Caoimhe

Tá mé ag an am seo ag staidéar deich n-ábhar _____ an Teastas Sóisearach. Tá _____ le staidéar agam agus bíim i mo shuí mall san oíche, agus tá súil agam go ndéanfaidh mé go maith mar tá tréan oibre curtha isteach agam ann.

Caitlín

Oh, tá sin _____. Cé mhéad uair a mheasann tú féin a chaitheann tú ag staidéar?

Caoimhe

Bhuel, ar na laethanta seo a bhím ar scoil, i ndiaidh am scoile caithim _____ trí n-uaire ag staidéar agus ag an deireadh seachtaine ó cúig go sé uaire ag staidéar fá choinne an Teastas Sóisearach.

2. Éist leis an mír arís le feiceáil ar líon tú na bearnaí i gceart. Cuir ceist ar do mhúinteoir le bheith cinnte.

3. Féach ar an nath cainte seo ón mír:

‘bíim i mo shuí mall san oíche’

Cad faoi d’athair agus do mháthair féin? Scríobh amach an abairt arís ag tagairt do bhaill éagsúla ó do theaghlach.

_____ mall san oíche (máthair)
_____ mall san oíche (athair)
_____ mall san oíche (deirfiúr)
_____ mall san oíche (deartháir)

Tar éis am scoile Iarphlé

- A. Cuir na ceisteanna seo ar an duine in aice leat:

1. Cé mhéad ábhar atá á staidéar agat?
2. Cad é an t-ábhar is fearr leat? Cén fáth?
3. Cad é an t-ábhar nach maith leat ar chor ar bith? Cén fáth?

- B. Féach ar na ceisteanna seo agus breac síos abairt nó dhó atá fíor fút féin.

An ndéanann tú mórán botún agus tú ag labhairt i nGaeilge?

An ndéanann tú mórán botún agus tú ag labhairt i mBéarla?

Cé acu teanga is deacra duit féin a labhairt – an Ghaeilge nó an Béarla? Cén fáth?

Litriú

caol & leathan

Cuir na gutaí atá caol agus na cinn atá leathan sa bhosca cuí.

A E I O U

CAOL

LEATHAN

Smaoinigh air seo – caithfidh na gutaí atá ar gach taobh de chonsan a bheith ag teacht le chéile:

✓ Má tá guta caol roimh chonsan caithfidh guta caol a bheith ina dhiaidh.

✓ Má tá guta leathan roimh chonsan caithfidh guta leathan a bheith ina diaidh.

EOLAÍOCHT

✓ tá 'o' ar thaobh amháin den litir 'l'

✓ mar sin caithfidh guta leathan a bheith ina dhiaidh – 'a'

FILÍOCHT

✓ tá 'i' ar thaobh amháin den litir 'l'

✓ mar sin caithfidh guta caol a bheith ina dhiaidh – 'í'

Ná bí buartha faoi cén meascán gutaí atá in aice le chéile – is cuma faoi sin. An rud atá tábhachtach ná cén saghas gutaí atá ar aon taobh den chonsan!

Litriú

caol & leathan

1. Féach ar na consain / grúpaí consan thíos atá i gcló dorcha. Cén saghas gutaí atá ar gach taobh dóibh? An bhfuil siad ag réiteach le chéile?

- ADHMADÓIREACHT
- EACNAMMAÍOCHT BHAILE
- TEICNEOLAÍOCHT
- MATA
- GAEILGE
- REILIGIÚN
- FRAINCSIS
- SPÁINNIS
- EALAÍN

2. Bí ag obair leis an duine in aice leat agus cabhraí gí le chéile chun na hábhair atá ar bun agaibh a scríobh amach i gceart. Bí an-chúramach leis an litriú.

Litriú

caol & leathan

Roghnaigh an deireadh ceart (ar dheis) a oireann don chéad chuid den ainmfhocal cuí ar chlé. Ná déan dearmad faoi ord na ngutaí. Cé mhéad siolla atá i ngach focal a chruthaíonn tú?

Tús an ainmfhocail	Deireadh an ainmfhocail
Polait-	-óir / eoir
Scoil-	-anna / eanna
Iodáil-	-ais / is
Léitheoir-	-acht / eacht
Múint-	-óir / eoir
Eol-	-aíocht / íocht
Leith-	-ras / reas
Gramad-	-ach / each
Focl-	-óir / eoir

An Aimsir Láithreach

1

Féach ar an abairt ag bun an leathanaigh agus cuir líne faoi gach briathar atá san aimsir láithreach. Bí in ann a rá (1) cén pearsa atá i gceist agus (2) an bhfuil siad leathan nó caol! Féach:

An chéad phearsa uatha

- aim / - im   *nó*   - aím / - ím (mé)

An dara pearsa uatha

- ann / - eann   *nó*   - aíonn / - íonn (tú)

An tríú pearsa uatha

- ann / - eann   *nó*   - aíonn / - íonn (sé, sí)

An chéad phearsa iolra

- aimid / imid   *nó*   - aímid / - ímid (muid)

An dara pearsa iolra

- ann / - eann   *nó*   - aíonn / - íonn (sibh)

An tríú pearsa iolra

- ann / - eann   *nó*   - aíonn / - íonn (siad)

Ceapaim go bhfuil an lá scoile níos faide i gCúba ná mar atá i dtíortha eile, tosaímid ar a hocht agus críochnaímid ar a ceathair a chlog, agus bíonn lón uair an chloig againn.

An Aimsir Láithreach

2

Roghnaigh na deirí cearta ó leathanach 1 chun na briathra sna boscaí a scríobh amach i ngach pearsa.

Bí cinnte:

1. Go roghnaíonn tú an deireadh oiriúnach don chéad agus don dara réimniú!
2. Nach ndéanann tú dearmad ar an ríail 'caol le caol agus leathan le leathan'!

Ceannaigh	Bris	Foghlaim	Dún
Imir	Roghnaigh	Scríobh	Léigh

An Aimsir Láithreach

Ceisteanna

Cuir na focail agus na litreacha seo le chéile chun ceist a chumadh san aimsir láithreach:

ceannaíonn   lá   An   gach
tú   ceapaire   g?

Féach ar an seicliosta thíos chun ceisteanna a chumadh san aimsir láithreach:

- ✓ Tosaíonn an cheist le ‘An’.
- ✓ Cuirtear urú ar an mbriathar tar éis ‘an’: ‘An dtiteann’.
- ✓ Tagann an forainm díreach tar éis an bhriathair ‘An dtiteann tú?’

Cum ceisteanna leis na briathra seo anois:

Ól   Caith   Bailigh   Imigh

An Aimsir Láithreach

Freagraí

An dtiteann sé go minic?
Titeann / Ní thiteann.

An ólann tú caife?
Ólaim / Ní ólaim

- ✓ Tugtar freagra leis an mbriathra céanna i gcónaí!
- ✓ Úsáidtear ‘Ní’ chun an diúltach a chur in iúl.
- ✓ Tagann séimhiú ar chonsan tar éis ‘Ní’ agus ní bhíonn aon athrú ar ghuta tar éis ‘Ní’.

An Aimsir Láithreach

Briathra Mirialta

<u>Abair</u> deirim deir tú deir sé/sí deirimid deir sibh deir siad an ndeir tú? deir / ní deir	<u>Beir</u> beirim beireann tú beireann sé/sí beirimid beireann sibh beireann siad an mbeireann sé? beireann/ní bheireann	<u>Clois</u> cloisim cloiseann tú cloiseann sé/sí cloisimid cloiseann sibh cloiseann siad an gcloisimid? cloisimid/ní chloisimid	<u>Déan</u> déanaim déanann tú déanann sé/sí déanaimid déanann sibh déanann siad an ndéanann siad? déanann siad/ní dhéanann siad
<u>Faigh</u> faighim faigheann tú faigheann sé/sí faighimid faigheann sibh faigheann siad an bhfaigheann tú? faigheann/ní fhaigheann	<u>Feic</u> feicim feiceann tú feiceann sé/sí feicimid feiceann sibh feiceann siad an bhfeiceann sibh? feiceann/ ní fheiceann	<u>Ith</u> ithim itheann tú itheann sé/sí ithimid itheann sibh itheann siad an itheann tú? ithim/ní ithim	<u>Tar</u> tagaim tagann tú tagann sé/sí tagaimid tagann sibh tagann siad an dtagann sé? tagann/ní thagann
<u>Tabhair</u> tugaim tugann tú tugann sé/sí tugaimid tugann sibh tugann siad an dtugann tú? tugaim/ní thugaim	<u>Téigh</u> téim téann tú téann sé/sí téimid téann sibh téann siad an dtéann siad? téann/ní théann	<u>Bí*</u> bím bíonn tú bíonn sé/sí bíimid bíonn sibh bíonn siad an mbíonn tú? bím/ní bhím	<u>Tá**</u> táim/tá mé tá tú tá sé/sí táimid tá sibh tá siad an bhfuil sé? tá/níl

An Aimsir Láithreach

Gníomhaíocht

- Ithim _____ don bhricfeasta.

		
---	---	---
- Tagaim go dtí an scoil _____.

		
---	---	---
- Bíonn _____ agam don lón.

		
---	---	---
- Téim abhaille ar a _____.

16.00	17.00	18.00
-------	-------	-------
- Féachaim ar _____ tar éis na scoile.

		
---	---	---
- Déanaim m'obair bhaile ar feadh _____.

uair an chloig	dhá uair an chloig	trí uair an chloig
----------------	--------------------	--------------------

Bunuimhreacha (1-10)

Rialacha

1. An bhfuil na rialacha a bhaineann le rudaí a chomhaireamh ar eolas agat? Líon na bearnaí sa bhosca thíos leis an duine in aice leat. Bain úsáid as na focail – **bád** agus **úill** chun na bearnaí a líonadh. Tá sampla déanta.

	Consain	Gutaí
1	aon bhord amháin	aon ábhar amháin
2-6	dhá bhord	sé ábhar
7-10	ocht mbord	naoi n-ábhar

2. Cuir na huimhreacha seo a leanas in abairtí lena mbrí a léiriú:

a dó
dhá
a ceathair
ceithre

Bunuimhreacha (eisceachtaí)

Rialacha

Féach ar na haimhfocail nach mbaineann na gnáthrialacha leo. Cén fáth a bhfuil na haimhfocail seo neamhrialta, dar leat?

Bliain	bliain amháin 1	dhá bhliain 2	trí bliana 3-6	ocht mbliana 7-10
Uair	uair amháin 1	dhá uair 2	ceithre huair 3-6	seacht n-uair 7-10
Ceann	ceann amháin 1	dhá cheann 2	cúig cinn 3-6	naoi gcinn 7-10
Seachtain	seachtain amháin 1	dhá sheachtain 2	sé seachtaine 3-6	deich seachtaine 7-10

Caibidil 2: Saol sóisialta

- A. Am saor (Aoife & Liam)
- B. Am saor (Bertie)
- C. Saol sóisialta
- D. Nuair a bhí mé i mo dhéagóir (Réasúnta dúshlánach)
- E. Díospóireachtaí Uí Chadhain (Dúshlánach)
- F. Déagóirí agus sástacht (Meartha dúshlánach)
- G. Déagóirí agus sástacht (Dúshlánach)
- H. Dán – Fear Lasta Lampáí (Réasúnta dúshlánach)
- I. Iris na Scoile
- J. Fócas ar Theanga:
  - i. Litriú
  - ii. Na tuisil
  - iii. Uimhreacha

The screenshot shows the Ceacht.ie website interface. At the top, there is a navigation bar with the Ceacht.ie logo and the tagline 'comharán do mhúinteoirí Gaeilge'. Below the navigation bar, there is a sidebar on the left with a search bar and a list of books. The main content area is titled 'Fócas ar theanga' and displays a list of books for sale. Each book entry includes a cover image, the title, the author, and the price.

Teideal	Fócas ar Theanga (Éire)	Meáil
Fócas ar Theanga (Éire)	Na tuisil	19.25 €
Fócas ar Theanga (Éire)	Am saor (Aoife & Liam)	69.25 €
Fócas ar Theanga (Éire)	Am saor (Bertie)	39.25 €
Fócas ar Theanga (Éire)	Am saor (Hertie)	92.25 €
Fócas ar Theanga (Éire)	Am saor (Liam)	19.25 €

Saol Sóisialta

Réamhobair 1

Do cheantar féin

Smaoinigh ar an mbaile a bhfuil tú i do chónaí ann / is cóngaraí duit agus freagair na ceisteanna seo faoi:

1. An caife is fearr leat ann: _____
2. An tsráid is fearr leat ann: _____
3. Na siopaí is deise ann: _____
4. Cá mbuaileann daoine óga le chéile ann? _____
5. Na háiseanna is fearr leatsa atá ann: _____

Saol Sóisialta

Réamhobair 2

Samhlaigh go bhfuil cuairteoir ag teacht chugat ar feadh seachtaine – déagóir ó áit éigin eile sa tír. Cad a dhéanfaidh sibh timpeall na háite gach lá? Déan amach plean agus smaoinigh ar na gnáthrudáí a dhéanann tú féin i gcaitheamh na seachtaine agus na rudaí atá le déanamh i do cheantar féin do dhaoine óga.

Dé Luain:**Dé Máirt:****Dé Céadaoin:****Déardaoin:****Dé hAoine:****Dé Sathairn:****Dé Domhnaigh:**

Saol Sóisialta

Éisteacht

Éist leis an mír agus freagair na ceisteanna.

1. An bhfuil Bertie sásta leis an méid rudaí is féidir a dhéanamh ina cheantar féin? Cén fáth?
2. Cad a deir sé faoin spórtlann?
3. An dóigh le Bertie gur cheart go mbeadh níos mó sairse ag déagóirí? Cén fáth?
4. Cad iad na háiseanna atá ar fáil do dhaoine óga i nGaoth Dobhair, dar le hAnna?
5. Cén fáth a dtéann na daoine óga i nGaoth Dobhair go Leitir Ceanainn?
6. Cad a deir Anna faoin gclub oíche atá i nGaoth Dobhair?

Saol Sóisialta

Iarphlé

Pléigh na ceisteanna seo.

1. Tá Bertie agus Anna ina gcónaí i gceantair tuaithe i gConamara agus i nGaoth Dobhair. Cad fútsa? Déan cur síos ar d'áit chónaithe féin.
2. Cad iad do chuid tuairimí faoi bheith i do chónaí faoin tuath nó i gcathair? Cad a shíleann tú atá go maith/go holc faoin dá cheann?

2E. Díospóireachtaí Uí Chadhain

Díospóireachtaí Uí Chadhain

réamhobair 1

(a) An bhfaca tú riamh duine a shíl tú a bhí an-mhaith go deo ag labhairt go poiblí? (e.g. Uachtarán éigin, polaiteoir éigin, aisteoir nó fear grinn/bean ghriinn, múinteoir ar scoil, cara duit etc.)
Scríobh síos cúpla sampla.

(b) Cad iad na tréithe a bhíonn ag daoine atá go maith ag díospóireacht?
Breac síos trí cinn.

Díospóireachtaí Uí Chadhain

réamhobair 2

(a) Cad atá ar eolas agat faoi Dhíospóireachtaí Uí Chadhain?

(b) Ar ghlac tusa nó daoine i do rang páirt riamh i ndíospóireachtaí i nGaeilge...?
...nó i mBéarla?

(c) An dtuigeann tú na focail seo:

an rún
i bhfabhar an rúin
i gcoinne an rúin

Díos póireachtaí Uí Chadhain

Éisteacht

Feicfidh tú beirt chailíní ag caint ar an uair ar ghlac siad páirt i nDíos póireachtaí Uí Chadhain; Ceithleann ó Phobalscoil Ghaoth Dobhair agus Iseult ó Phobalscoil Chorca Dhuibhne.

1. Conas a d'éirigh le foireann Cheithleann sna díospóireachtaí?
2. Cad a bhí speisialta faoin gcomórtas do Cheithleann?
3. Cén t-athrú atá tagtha ar Cheithleann tar éis di páirt a ghlacadh sa díospóireacht?
4. Cad a deir Iseult faoin áit a raibh an babhta ceannais ar siúl?
5. Conas a bhraith Iseult nuair a bhí sí ag díospóireacht? Cén fáth ar bhraith sí mar sin?

Díos póireachtaí Uí Chadhain

Iarphlé 1

Conas a deir tusa é?

Bíonn difríochtaí sna canúintí go minic sa Ghaeilge. An bhfuil slite eile agatsa chun na rudaí seo a rá?

“fosta”

“domhsa”

“iontach deas”

“Bhain mé sult millteanach as.”

“*Ní rinne mé dath ar bith roimhe sin.”

agus

“An gcuabhair?”

“Chuamar”

Deir Iseult go raibh an seomra i gColáiste na Tríonóide ‘an-ghalánta’ ar fad. Is é sin le rá *grand* nó *posh*.

Cad iad na slite eile atá ann chun an focal sin a úsáid (go háirithe i gCanúint Uladh)?

Díospóireachtaí Uí Chadhain

Iarphlé 2

Ag aontú agus ag easaontú

Scríobh síos cúpla nath (pé méid ceann gur féidir leat smaoineamh air) i gcomhair nuair a theastaíonn uait:

1. Easaontú go láidir le duine
2. Easaontú go pointe le duine
3. Aontú go pointe le duine
4. Aontú go láidir le duine

Díospóireachtaí Uí Chadhain

Iarphlé

3

Cabhróidh an múinteoir libh anois díospóireacht a eagrú sa rang!

Seo daoibh an rún:

Ba cheart cosc a chur ar éidí scoile i scoileanna na hÉireann.

2F. Déagóirí agus sástacht

Déagóirí Sásta

Réamhobair 1

1. Féach ar na himeachtaí thíos. Cuir na himeachtaí in ord tábhachta duit féin trí uimhir 1 a chur in aice leis an imeacht is maith leat féin a dhéanamh agus uimhir 10 a chur in aice leis an imeacht nach ndéanann tú ar chor ar bith!

- Caipe a ól le cairde
- Téacsanna a chur go rialta
- Leabhair a léamh
- Labhairt le cairde ar an nguthán
- Cluichí ríomhaireachta a imirt
- Féachaint ar an teilifís
- Dul go dtí dioscónna / clubanna
- Am a chaitheamh ar *Facebook*
- Cluichí spóirt a imirt
- Éisteacht le ceol

2. Cuir do chuid torthaí i gcomparáid leis an duine in aice leat. Cuir an cheist seo ar an duine sin:

Cad is maith leat a dhéanamh nuair a bhíonn am saor agat?

Déagóirí Sásta

Réamhobair 2

- A. Cad is brí leis an bhfocal **déag**? Cuir -óir leis an bhfocal agus cad is brí leis anois?

Cad is brí leis an bhfocal **taighde**? Cuir -óir leis an bhfocal agus cad is brí leis anois?

Roghnaigh an deireadh ceart anois ón mbosca le cur leis na focail sa liosta. Cad is brí leis na focail nua?

Múint-
Péint-
Ceolt-
Glant-
Búist-

-eoir
-éir
-óir

- B. Bí ag obair leis an duine in aice leat agus breacaigí síos cúpla tuairim sna boscaí. Tá sampla déanta daoibh!

Cad a chuireann áthas ar dhéagóirí?

Cad a chuireann isteach ar dhéagóirí?

Pizza a ithe...

Obair bhaile a dhéanamh...

Déagóirí Sásta

1

Léamh

Na déagóirí is sona san Eoraip

Tá déagóirí in Albain níos sona ná déagóirí eile na hEorpa de bharr an chairdis atá acu lena bpiaraí (*their peers*).

De réir suirbhé a rinneadh ar na mallaibh is iad déagóirí na hAlban na déagóirí is sona san Eoraip agus i Meiriceá Thuaidh.

Dúirt trí ghrúpa déagóirí a bhain le haoiseanna éagsúla in Albain go raibh siad sona sásta sa saol.

Ba iad na grúpaí a ceistíodh ná na haoiseanna seo a leanas: aon bhliain déag, trí bliana déag agus cúig bliana déag. Dúirt 91% de na déagóirí den aois aon bhliain déag go raibh siad breá sásta leis an saol agus ba iad an dream ba shona. 87% de dhéagóirí trí bliana déag a dúirt go raibh siad sásta agus 84.5% den tríú grúpa (cúig bliana déag) a dúirt go raibh siad sásta.

Is léir ón taighde gurb iad na déagóirí is sona iad na déagóirí a bhfuil cairde maithe agus saol maith sóisialta acu. Is daoine sóisialta iad déagóirí na hAlban de ghnáth a bhfuil saol maith sóisialta acu, a deir duine de na taighdeoirí, an Dochtúir Jo Inchley.

Déagóirí Sásta

2

Léamh

Na déagóirí is sona san Eoraip

Tá níos mó ná triúr cairde maithe ag an gcuid is mó de dhéagóirí (trí bliana déag d'aois) na hAlban agus is amhlaidh atá siad níos sásta ná déagóirí eile ar chomhaois leo fud fad an domhain dá bharr sin.

Is cosúil go gcaitheann déagóirí na hAlban, idir trí bliana déag agus cúig bliana déag, ceithre oíche nó níos mó i gcomhlúadar (*company*) a gcairde.

Ach ní dea-scála amach is amach é. Murab ionann is na grúpaí céanna déagóirí sa Ríocht Aontaithe, tosaíonn déagóirí na hAlban ag caitheamh tobac agus iad níos óige, ní dhéanann siad an méid céanna aclaíochta (*exercise*) nó ní itheann siad an méid céanna torthaí.

As na tíortha ar fad a ndearnadh an suirbhé iontu ólann déagóirí na hAlbain atá cúig bliana déag d'aois níos mó alcóil ná déagóirí in a lán tíortha eile.

Roghnaíodh 7,000 déagóirí go fánach in Albain chun an suirbhé a dhéanamh. Ba iad taighdeoirí ó St. Andrew's University a chur an suirbhé le chéile. Rinne 200,000 duine óg as 43 tír éagsúla an suirbhé.

Déagóirí Sásta

Iarphlé 1

Rólghníomhaíocht

Duine 1

Ainm:

Máire Ní Shúilleabháin

Aois:

16

Scoil:

Pobalscoil Ghleann Cholm Cille

Am saor:

ceol, snámh, pictiúrlann agus léamh

Rólghníomhaíocht

Duine 2

Ainm:

Seán Ó Ceallaigh

Aois:

17

Scoil:

Coláiste Eoin

Am saor:

rugbaí, ceolchoirmeacha, dioscónna, clubanna agus leadóg

Déagóirí Sásta

Iarphlé 2

Rólghníomhaíocht

Ceisteanna

Cad is ainm duit?

Cén aois* atá tú?

Cén scoil a bhfuil tú ag freastal uirthi?

Cad a dhéanann tú i d'am saor?

Bí ag obair i ngrúpa agus cuir na ceisteanna thíos ar a chéile:

1. Cé atá níos sásta, Máire nó Seán, dar leat? Cén fáth?
2. An ólann déagóirí na hÉireann an iomarca, dar leat? Cén fáth?
3. An bhfuil déagóirí na hÉireann chomh sásta le déagóirí Shasana, dar leat? Cén fáth?
4. An bhfuil déagóirí sa Ghaeltacht níos sásta ná déagóirí nach bhfuil ina gcónaí sa Ghaeltacht, dar leat? Cén fáth?

Déagóirí Sásta

Réamhobair 1

1. Déan liosta de na himeachtaí a dtéann tú chucu nó aon chaitheamh aimsire eile atá agat.
2. Cuir an cheist seo ar an duine in aice leat:
Cad is maith leat a dhéanamh nuair a bhíonn am saor agat?
3. Ag obair leis an duine in aice leat scríobhaigí amach na fadhbanna a bhíonn ag déagóirí na linne seo.

Neamhord itheacháin, an murtall...

4. An bhfuil déagóirí na hÉireann sásta, dar libh?

Déagóirí Sásta

Réamhobair 2

Féach ar thorthaí suirbhé a rinneadh ar dhéagóirí na hEorpa agus ó Mheiriceá Thuaidh. Bhí na déagóirí a bhí i gceist cúig bliana déag d'aois.

1. Cad í an tír a bhfuil na déagóirí is míshona ina gcónaí inti, dar leat?
 An Tuirc
 An Pholainn
 An Iorua
2. Deir na buachaillí sna tíortha thíos go bhfuil triúr cairde an-mhaith nó níos mó acu, cad iad an dá thír?
 Sasana agus an Ungáir
 Albain agus an Fhrainc
 An Spáinn agus an Pholainn
3. Ní bhíonn mórán teagmhála ag buachaillí i gceann amháin de na tíortha thíos lena gcuid cairde tríd na meáin shóisialta ar nós Facebook, cén tír atá i gceist?
 An Spáinn
 An Fhrainc
 An Ghearmáin
4. Deir cailíní i dtíortha áirithe nach bhfuil na cailíní eile ar an scoil an-chairdiúil leo, cén dá thír atá i gceist?
 An Ríocht Aontaithe agus an Fhrainc
 An Iorua agus an tSualainn
 Na Stáit Aontaithe agus an Ghréig

Déagóirí Sásta

Réamhobair 2

5. Tá 50% de chailíní in Albain den bharúil go bhfuil siad róamhar.

- Fíor
- Bréagach

6. Cad é an céatadán de bhuachaillí in Albain a deir go n-itheann siad torthaí gach lá?

- 40% nó níos mó
- 35-39%
- 30-34%
- 25-29%
- 20-24%
- Faoi bhun 20%

7. Cad é an céatadán de chailíní in Albain a chaitheann tobac ar a laghad uair amháin sa tseachtain?

- 30% nó níos mó
- 25-29%
- 20-24%
- 15-19%
- 10-15%
- Faoi bhun 10%

Anois, féach cad a bhí ag an duine in aice leat. Mínigh cén fáth ar roghnaigh tú na freagraí a bhí agat.

Saol Sóisialta

Léamh

Na déagóirí is sona san Eoraip
Tá déagóirí in Albain níos sona ná déagóirí eile na hEorpa de bharr an chairdis atá acu lena bpiaraí (*their peers*).

De réir suirbhé a rinneadh ar na mallaibh is iad déagóirí na hAlban na déagóirí is sona san Eoraip agus i Meiriceá Thuaidh.

Dúirt trí ghrúpa déagóirí a bhain le haoiseanna éagsúla in Albain go raibh siad sona sásta sa saol.

Ba iad na grúpaí a ceistíodh ná na haoiseanna seo a leanas: aon bhliain déag, trí bliana déag agus cúig bliana déag. Dúirt 91% de na déagóirí den aois aon bhliain déag go raibh siad breá sásta leis an saol agus ba iad an dream ba shona. 87% de dhéagóirí trí bliana déag a dúirt go raibh siad sásta agus 84.5% den tríú grúpa (cúig bliana déag) a dúirt go raibh siad sásta.

Is léir ón taighde gurb iad na déagóirí is sona iad na déagóirí a bhfuil cairde maithe agus saol maith sóisialta acu.

Is daoine sóisialta iad déagóirí na hAlban de ghnáth a bhfuil saol maith sóisialta acu, a deir duine de na taighdeoirí, an Dochtúir Jo Inchley.

Saol Sóisialta

Léamh

Na déagóirí is sona san Eoraip

Tá níos mó ná triúr cairde maithe ag an gcuid is mó de dhéagóirí (trí bliana déag d'aois) na hAlban agus is amhlaidh atá siad níos sásta ná déagóirí eile ar chomhaois leo fud fad an domhain dá bharr sin.

Is cosúil go gcaitheann déagóirí na hAlban, idir trí bliana déag agus cúig bliana déag, ceithre oíche nó níos mó i gcomhlúadar (*company*) a gcairde.

Ach ní dea-scéal amach is amach é. Murab ionann is na grúpaí céanna déagóirí sa Ríocht Aontaithe, tosaíonn déagóirí na hAlban ag caitheamh tobac agus iad níos óige, ní dhéanann siad an méid céanna aclaíochta (*exercise*) nó ní itheann siad an méid céanna torthaí.

As na tíortha ar fad a ndearna an suirbhé iontu ólann déagóirí na hAlbain atá cúig bliana déag d'aois níos mó alcóil ná déagóirí in a lán tíortha eile.

Roghnaíodh 7,000 déagóirí go fánach in Albain chun an suirbhé a dhéanamh. Ba iad taighdeoirí ó St. Andrew's University a chur an suirbhé le chéile. Rinne 200,000 duine óg as daichead a trí tír éagsúla an suirbhé.

Saol Sóisialta

Léamhthuiscint

1. Cén fáth ar luadh na céatadáin seo: 91%, 87% agus 84.5%?
2. Cad a deirtear san alt faoi dhéagóirí a bhfuil saol maith sóisialta acu?
3. Cé mhéad oíche sa tseachtain a chaitheann déagóirí na hAlban lena gcuid cairde?
4. Cad iad na fadhbanna a bhíonn ag déagóirí na hAlban?
5. An ólann déagóirí na hAlban mórán alcóil?

Cuir an focal cuí ón liosta sna bearnaí.

ar chomhaois	dea-scéala	is cosúil	ar na mallaibh	de réir
--------------	------------	-----------	----------------	---------

1. Ar chuala tú an _____? D'éirigh le Michelle sna scrúduithe.
2. Tá fadhb mhór óil ag muintir na hÉireann _____ figiúirí a foilsíodh le déanaí.
3. Níl sí chomh sean sin, tá sí _____ liomsa.
4. Foilsíodh an leabhar _____, ach níor léigh mé é go fóill.
5. _____ nach mbeidh mé ábalta dul ann, tá an iomarca obair bhaile agam.

Saol Sóisialta

Iarphlé

Líon na bearnaí leis na himeachtaí a dhéanann tú nuair nach mbíonn tú ar an scoil.

	Dé Luain	Dé Máirt	Dé Céadaoin	Déardaoin
Maidin	ar scoil	ar scoil	ar scoil	ar scoil
Lón				
Iarnóin	ar scoil	ar scoil	ar scoil	ar scoil
Tráthnóna				
	Dé hAoine	Dé Sathairn	Dé Domhnaigh	
Maidin	ar scoil			
Lón				
Iarnóin	ar scoil			
Tráthnóna				

Iris na Scoile

Réamhobair

I gceann tamaill beidh tú ag léamh ailt a scríobh dalta d'Iris na Scoile i bPobalscoil Chorca Dhuibhne faoi Chomórtas Díospóireachtaí Uí Chadhain. Ar dtús, déan an cleachtadh seo:

Conas a déarfá...

1. We were very happy to qualify...
2. The second year in a row.
3. Our supporters.
4. They deserved it.

Iris na Scoile

Léamh

Díospóireachtaí Uí Chadhain
le hIseult Ní Lubhaing, Pobalscoil Chorca Dhuibhne

Thosaigh an chéad bhabhta de chomórtas díospóireachtaí Uí Chadhain i mí Mheán Fómhair i nGaelcholáiste Chiarraí. Thugamar na cosa linn i gCill Airne agus bhíomar ar mhuin na muice ag dul ar aghaidh go dtí an tríú babhta i Luimneach. B'fhearr ná san go raibh na sirsir in éineacht linn.

Bhí áthas an domhain orainn cáiliú do Chraobh na hÉireann don dara bliain as a chéile agus chuireamar os ár gcomhair iarracht a dhéanamh é a bhuachan. Bhí an chraobh ar siúl i gColáiste na Tríonóide i mBaile Átha Cliath i mí Eanáir. Bhí cáighdeán níos airde ann ná mar a bhí anuraidh. Bhíomar an-neirbhíseach nuair a bhí an díospóireacht ar siúl ach bhí ár lucht tacaíochta agus ár múinteoirí laistiar dúinn an t-am ar fad. Rinneamar ár seacht ndícheall ach ar deireadh thiar thall bhuaigh Scoil Chuimsitheach Chiarraín agus bhí sé tuille acu.

Bhíomar bailithe go maith nár bhuamar an €1000 agus an turas thar lear ach fós fuair eamar duais as a bheith sa chraobh.

Ba mhaith linn buíochas ó chroí a ghabháil lenár múinteoir a thug treoir agus comhairle dúinn na díospóireachtaí a ullmhú. Táimid fórbhuíoch den lucht tacaíochta a thaisit go Baile Átha Cliath linn.

Iris na Scoile

Iarphlé 1

Cad is brí leis na nathanna seo a bhí san alt:

- Thugamar na cosa linn
- Chuireamar os ár gcomhair
- Rinneamar ár seacht ndícheall
- Bhíomar bailithe go maith

An bhfuil slite eile agatsa chun an bhrí chéanna a léiriú do gach nath thuas? Breac síos iad.

Iris na Scoile

Iarphlé 2

Samhlaigh gur tusa agus an duine in aice leat eagarthóirí Iris na Scoile i mbliana.

Déan amach plean beag don Iris ag smaoinreamh ar na nithe seo a leanas:

- na rannóga difriúla a bheidh san Iris
- na hailt dhifriúla ba mhaith libh a bheith san iris
- na daltaí a scríobhfaidh na hailt sin daoibh

Iris na Scoile

Scríobh

Scríobh alt gearr ar do rogha rud – (a)

(b) nó (c) thíos.

(a) Ócáid/ imeacht scoile a raibh baint agat leis

(b) Léirmheas nó tuairisc ar ócáid / imeacht
scoile a raibh tú sa lucht féachana / lucht
tacaíochta ann.

(c) Cuntas ar ócáid/imeacht éigin a raibh tú
páirteach ann taobh amuigh den scoil

Fócas ar Theanga: Litriú (Tíortha & Teangacha)

Litriú

Tíortha agus Teangacha

Féach ar na tíortha thíos, an focail bhaininsneacha nó fhirinsneacha iad? Conas atá a fhios agat?

An Fhrainc

An Spáinn

An Iodáil

An Ghearmáin

An Iorua

An tSualainn

An Fhionlainn

An Danmhairg

An Tuirc

An Pholainn

An Ungáir

An Ghréig

Éire

Sasana

Na Stáit Aontaithe*

Albain

Cuir *sa* nó *i* leis na tíortha anois, an féidir leat a rá cad is cúis le do rogha?

Litriú

Tíortha agus Teangacha

Féach air seo:

An Fhrainc

Anois, cad iad na teangacha is féidir a dhéanamh as na tíortha?

An Fhrainc

An Spáinn

An Iodáil

An Ghearmáin

An Iorua

An tSualainn

An Fhionlainn

An Danmhairg

An Tuirc

An Pholainn

An Ungáir

An Ghréig

An focail bhaininsneacha nó fhirinsneacha iad na teangacha? Conas atá a fhios agat?

Na tuisil

Cén rud é tuiséal?

Is éard is tuiséal ann ná an t-athrú a thagann ar **ainmfhocal** ag brath ar na focail eile atá timpeall air.

Athraíonn focail eile chomh maith i.e. *aidíachtaí* ach ní tuiséal atá i gceist ansin. Ní bhaineann tuisil ach amháin le **hainmfhocail**.

Tá tuisil in a lán teangacha ar fud an domhain, mar shampla, san Fhionlainnis agus sa Ghréigis.

Bhíodh tuisil ann fadó sa Bhéarla ach níl níos mó.

Na tuisil

Níl ach ceithre tuiséal sa Ghaeilge. Seo iad:

An tuiséal gairmeach

An tuiséal ainmneach

An tuiséal tabharthach

An tuiséal ginideach

Na tuisil

Gairmeach

An tuiséal gairmeach

Seo an t-athrú a thagann ar ainmneacha Gaeilge nuair a bhíonn tú ag labhairt le duine (i.e. nuair a bhíonn ‘a’ rompu).

Máire   a Mháire

Siobhán   a Shiobhán

Seán   a Sheáin

Ciarán   a Chiaráin

Na tuisil

Ainmneach 1

An tuiséal ainmneach

Bíonn ainmfhocal sa tuiséal ainmneach nuair a bhíonn sé sa ‘ghnáthstaid’ i.e. Nuair nach mbíonn aon rud ‘ag tarlú’ dó.

Tá **buachaill** ag imirt peile

(Níl faic ag ‘tarlú’ don fhocal **buachaill**.)

Ach!

Athraíonn an focal sa tuiséal ainmneach, ceart go leor, má bhíonn an focal ‘an’ roimhe...

Na tuisil

Ainmneach 2

... Féach ar na focail seo ar fad atá sa tuiséal ainmneach:

Firinscneach	Baininscneach
an fear	an b hean
an t -urlár	an oifig
an samhradh	an t sochraid

Athraíonn na hainmfhocail ag brath ar a bhfuil siad **firinscneach** nó **baininscneach**.

Sin ceacht i gcomhair lá eile! Idir an dá linn, bí in ann a aithint má tá focal sa tuiséal ainmneach.

Na tuisil

Tabharthach 1

An tuiséal tabharthach

Cuirtear ainmfhocail sa tuiséal tabharthach nuair a bhíonn réamhfocal agus an t-alt rompu (e.g. **ag an, ar an, leis an, roimh an, faoin, chuig an** etc.).

bus	ar an m bus
cathaoir	faoin g cathaoir
féasóg	ar an bh féasóg
gasúr	leis an n gasúr
poitigéir	ag an b poitigéir

Cuirtear urú ar an ainmfhocal ach amháin...

Na tuisil

Tabharthach 2

... Más ó Chúige Uladh tú cuirtear séimhiú ar an ainmfhocal in ionad urú sa tuiséal tabharthach.

bus ar an **bhus**
cathaoir faoin **chathaoir**
féasóg ar an **fhéasóg**
gasúr leis an **ghasúr**
poitigéir ag an **phoitigéir**

Na tuisil

Ginideach

An tuiséal ginideach

Tá cúig chúis ann go mbeadh ainmfhocal sa tuiséal ginideach.

1. **Dhá ainmfhocal i ndiaidh a chéile**
an samhradh: tús an tsamhraidh
rang: seomra **ranga**
2. **Tar éis réamhfhocal comhshuite**
an bhliain: i rith na bliana
an lá: tar éis an lae
3. **Tar éis ainm briathartha**
dinnéar: ag ithe **dinnéir**
peil: ag imirt **peile**
4. **Tar éis na focail 'timpeall' agus 'trasna'**
an scoil: timpeall na scoile
an pháirc: trasna na páirce
5. **Tar éis focail a chuireann méid in iúl**
airgead: a lán **airgid**
am: níos mó **ama**

Na tuisil

Cén tuiséal?

Abair cén tuiséal atá i gceist leis na hainmfhocail atá i gcló dorcha.

1. Tá **an caifín** ina seasamh ar an **mbord**.
2. An raibh tú ag an **gcluiche** inné?
3. Chaill mé an rang **staire** inniu.
4. Cad a shíl tusa den dráma, a **Phádraig**?
5. Tá **an múinteoir** céanna agam i gcomhair Gaeilge agus Mata.
6. Cá bhfuil an seomra **eolaíochta**?
7. Tá sé seo ródheacair. Tá níos mó **cabhrach** ag teastáil uaim.
8. Bíonn orainn éide **scoile** a chaitheamh sa scoil seo.
9. Caithfidh mé dul chuig an **bhfiacloir** amárach.
10. Cogar anois, a **Chiara**, ná bí mar sin!

Fócas ar Theanga: Na bunuimhreacha (10 -)

Bunuimhreacha (10 -)

Rialacha

1. Cad é an difríocht idir na focail sa dá cholún?

ocht mbord déag	naoi ngloine dhéag
seacht gcupán déag	ceithre oíche dhéag
trí ghluaisteán déag	cúig ghúna dhéag

2. An féidir leat an difríocht a mhíniú? Pléigh leis an duine in aice leat é.

Bunuimhreacha (eisceachtaí)

Rialacha

Lean na rialacha a bhaineann leis an ainmfhocal “Bliain” chun na bearnaí a líonadh.

Bliain	Aon bhliain déag, dhá bhliain déag, trí bliana déag, ceithre bliana déag, cúig bliana déag, sé bliana déag, seacht mbliana déag, ocht mbliana déag, naoi mbliana déag
Uair	
Seachtain	

Caibidil 3: Mo Mhuintir agus mo Chairde

- A. Ag cabhrú timpeall an tí (Réasúnta dúshlánach)
- B. Ag cur aithne ar dhaoine
- C. Ag tabhairt comhairle (Dúshlánach)
- D. Mo sheanmháthair (Dúshlánach)
- E. Mo theaghlach (Réasúnta dúshlánach)
- F. Tréithe daoine (Réasúnta dúshlánach)
- G. Tuismitheoirí bochta (Réasúnta dúshlánach)
- H. Fócas ar theanga:
  - i. An tuiséal gairmeach
  - ii. An modh ordaitheach
  - iii. An t-ainm briathartha

The screenshot shows the Ceacht.ie website interface. At the top, the logo 'Ceacht.ie' is displayed with the tagline 'Aimhanní do mhúinteoirí Gaeilge'. Below the logo, there is a navigation menu with 'Cú ó Ceacht?' selected. The main content area is titled 'Ag cabhrú timpeall an tí'. On the left, there is a list of lesson topics, with 'A. Ag cabhrú timpeall an tí' highlighted. On the right, there is a video player showing a person speaking. Below the video, there are three document thumbnails with their respective titles and sizes: 'Ag cabhrú timpeall an tí' (8.15 MB), 'Aghairn don Fhoghlámair' (140.89 KB), and 'Moltaí don mhúinteoir' (41.13 KB).

3B. Ag Cur Aithne ar Dhaoine

Ag cur aithne ar dhaoine

Réamhobair 1

Beidh tú ag éisteacht ar ball le déagóirí óga ag cur aithne ar a chéile.

Conas a déarfá féin **hello** agus **how are you?**

Cad faoi na canúintí eile:

Canúint na Mumhan	Canúint Chonnachta	Canúint Uladh

Féach ar na ceisteanna thíos a chuirfeá ar dhuine agus tú ag cur aithne air den chéad uair. Bí ag obair leis an duine in aice leat – cad é an chéad cheist a chuirfeá, dar libh? Cuirigí in ord iad.

Cá bhfuil tú i do chónaí?

Cén chaoi a bhfuil tú?

Cén áit a bhfuil tú ar scoil?

An maith leat ceol?

An bhfuil mórán deirfiúracha agus deartháireacha agat?

Cé as tú?

Cén bhliain ina bhfuil tú ar scoil?

An imríonn tú aon spórt?

Cad é an scannán is fearr leat?

Cén aois atá tú?

Ag cur aithne ar dhaoine

Réamhobair 2

Ag obair leis an duine in aice leat fós – cad a déarfá le duine sna cásanna seo:

Ar maidin _____

Roimh am luí _____

Agus tú ag imeacht _____

Breithlá duine _____

An Nollaig _____

Roimh scrúdú _____

Tar éis scrúdaithe _____

Ligean duine sraoth _____

Ag cur duine in aithne _____

Níor thuig tú rud a dúirt duine _____

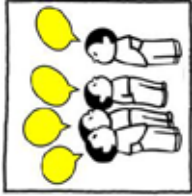
Tá cara tinn _____

Tá duine sa bhealach ort _____

Ag cur aithne ar dhaoine

Réamhobair 3

An duine cúthaileach tú? Go háirithe agus tú ag bualadh le duine den chéad uair? Cuir uimhir in aice leis na ráitis seo le léiriú cé chomh cúthaileach is a bhíonn tú de ghnáth (1 – an-chúthaileach agus 5 – féinmhuiníneach) sna cásanna éagsúla.

- Do chéad lá ar scoil.
- Ag labhairt le duine ar an nguthán den chéad uair.
- I do shuí in aice le duine nach bhfuil aithne agat air ar scoil.
- Ag dul ar choinne le buachaill / cailín den chéad uair.
- Ag labhairt le tuismitheoirí do chairde.
- Ag labhairt le múinteoir leat féin, tar éis am scoile.
- Ag gearán i siopa nó i gcaife.
- Ag iarraidh cabhrach ó do mhúinteoir.
- Ag iarraidh treoracha ó chailín nó ó bhuachaill deas.

Cad atá ag an duine in aice leat? Déanaigí plé ar na tuairimí atá agaibh.

Ag cur aithne ar dhaoine

Éisteacht

Éist leis an mír uair amháin agus abair cén chanúint atá ag na daoine seo:

An buachaill ag an tús:

Pól:

Éilís:

Conas a bhí a fhios agat?

Éist leis an mír arís agus freagair na ceisteanna:

1. Cén sloinne atá ar Éilís agus cá bhfuil sí ar scoil? Cén t-ainm atá ar a múinteoir?
2. Cad é an caitheamh aimsire atá ag Éilís?
3. Cé chomh fada ón trá atá Pól agus Éilís?
4. Cén aois atá na triúr cainteoirí, dar leat? Tabhair buille faoi thuairim ach bí in ann a rá cén fáth a ndúirt tú amhlaidh.
5. An raibh aithne ag na cainteoirí ar a chéile roimhe, dar leat?

Ag cur aithne ar dhaoine

Iarphlé 1

Ar thug tú faoi ndeara riamh go mbíonn muintir na hÉireann (go háirithe daoine níos sine) de shíor ag caint faoin aimsir? Cén fáth, dar leat? Anois, an dtuigeann tú na frásaí seo:

Tá sé ina ghála gaoithe

Tá sé ag stealladh báistí

Tá an lá go haoibhinn

An bhfliuchfaidh sé?

D'fheannfadh an aimsir seo gabhar

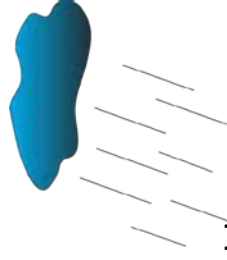
Cad a dhéanfaidh sé inniu?

Chonlódh sé tú

Tá an ghrian ag scoilteadh na gcloch

Cad iad na frásaí atá ar eolas agatsa mar gheall ar an aimsir?

An bhfuil aon seanfhocal ar eolas agat faoin aimsir?
Cad é?

Ag cur aithne ar dhaoine

Iarphlé 2

An gceapann tú go bhfuil na ráitis seo fíor nó bréagach?

1. Tá muintir na hÉireann an-chairdiúil.
2. Ní maith leis na hÉireannaigh bheith ag gearán.
3. Tá 'saol an phobail' an-tábhachtach do na hÉireannaigh.
4. Caitheann muintir na hÉireann go maith le daoine aosta.
5. Ní maith leis na hÉireannaigh bheith ag labhairt fúthu féin.

Cad a cheapann an duine in aice leat?

Féachaigí beirt ar an gcomhrá seo:

Máire: Cén chaoi a bhfuil tú a Sheáin?

Seán: Go maith, go maith, agus tú féin?

Máire: Á go breá, aon scéal agat?

Seán: Muise, scéal ar bith ar chor ar bith. Agus agat féin?

Máire: Diabhal mórán.

Seán: Tá mo dheirfiúr le pósadh an tseachtain seo chugainn...

Máire: An bhfuil? Go hiontach ar fad.

An bhfuil aon ní aisteach faoi? Pléigi.

Ag cur aithne ar dhaoine

Iarphlé 4

Pléigh na ceisteanna i do ghrúpa:

Cad atá ar eolas agat faoin Oireachtas?

Cá mbíonn sé ar siúl de ghnáth?

An dtéann tú chuige gach bliain? Cén fáth?

Cad atá ar eolas agat faoi na pictiúir thíos:

3C. Ag Tabhairt Comhairle

Ag tabhairt comhairle

Réaltchomharthaí 1

An féidir leat féin agus an duine in aice leat na réaltchomharthaí cearta a cheangal leis na pictiúir chuí?

An Reithe		
An Tarbh		
An Cúpla		
An Portán		
An Leon		
An Mhaighdean		
An Mheá		
An Scairp		
An Saighdeoir		
An Gabhar		
Iompróir an Uisce		
Na hÉisc		

Ag tabhairt comhairle

Réaltchomharthaí 2

Anois, an féidir leat féin agus an duine in aice leat na dátaí cearta a cheangal leis na pictiúir chuí?

21 Aibreán – 21 Bealtaine		
24 Meán Fómhair – 23 Deireadh Fómhair		
22 Nollaig – 20 Eanáir		
21 Márta – 20 Aibreán		
23 Iúil – 22 Lúnasa		
20 Feabhra – 20 Márta		
23 Samhain – 21 Nollaig		
22 Bealtaine – 21 Meitheamh		
23 Lúnasa – 23 Meán Fómhair		
21 Eanáir – 19 Feabhra		
24 Deireadh Fómhair – 22 Samhain		
22 Meitheamh – 22 Iúil		

Ag tabhairt comhairle

Réaltchomharthaí 3

1. Féach ar an dá cholún thíos, breac síos na difríochtaí a fheiceann tú idir an dá cholún. Cad atá ag an duine in aice leat.

Eanáir	Mí Eanáir
Feabhra	Mí Feabhra
Márta	Mí an Mhárta / na Márta
Aibreán	Mí (an) Aibreáin
Bealtaine	Mí na Bealtaine
Meitheamh	Mí an Mheithimh
Iúil	Mí Iúil
Lúnasa	Mí Lúnasa
Meán Fómhair	Mí Mheán Fómhair
Deireadh Fómhair	Mí Dheireadh Fómhair
Samhain	Mí na Samhna
Nollaig	Mí na Nollag

2. An féidir libh na hathruithe thuas a mhíniú?

Ag tabhairt comhairle

Réaltchomharthaí 4

Féach ar an tslí a scríobhtar na dátaí:

13/06/2012

nó

13 Meitheamh 2012

Ach féach conas a deirtear na dátaí:

An tríú lá déag de mhí an Mheithimh, dhá mhíle agus a dó dhéag.

Cuir na ceisteanna seo ar an duine in aice leat:

1. Cathain atá do bhreithlá / Cén breithlá atá agat?
2. Cén réaltchomhartha atá agat?

Ag tabhairt comhairle

Léamh 1

Tá na réaltchomharthaí ar fad anseo thíos agat agus tá 12 réaltchomhartha ag do chara chomh maith. Léigí na réaltchomharthaí amach os ard le chéile, ceann ar cheann agus aimsigí na difríochtaí atá idir an dá leagan.

An Reithe Tá a lán fuinnimh agat, éireoidh go maith leat sa scrúdú matamaitice.	An Tarbh Má thagann buachaill deas i do threo seachain é.	An Cúpla Tarlóidh timpiste do do chara, caithfidh tú foláireamh a thabhairt dó.	An Portán Tá rath agus maoin i ndán duit, bain tairbhe maith as.
An Leon Is duine ceandána tú, bain úsáid as an tréith sin inniu.	An Mhaighdean Tá an t-ádh ort na laethanta seo, bain triail as an lotto.	An Mheá Bí san airdeall, tá cinneadh mór le déanamh agat inniu.	An Scairp Bain úsáid as d'eireaball nimhneach le do sprioc a bhaint amach.
An Saighdeoir Casfaidh tú le grá geal do chroí an tseachtain seo.	An Gabhar Má oibríonn tú go crua ní theipfidh ort sa scrúdú amárach.	Iompróir an Uisce Tiocfaidh duine gránna isteach i do shaol – bí cúramach.	Na hÉisc Seachain tú féin ar an duine a chuirfidh ar bhealach na haimhleasa tú.

Ag tabhairt comhairle

Léamh 2

Tá na réaltchomharthaí ar fad anseo thíos agat agus tá 12 réaltchomhartha ag do chara chomh maith. Léigí na réaltchomharthaí amach os ard le chéile, ceann ar cheann agus aimsigí na difríochtaí atá idir an dá leagan.

An Reithe Tá a lán fuinnimh agat, éireoidh go maith leat sa scrúdú Béarla.	An Tarbh Má thagann buachaill deas i do threo fáiltigh roimhe.	An Cúpla Tarlóidh timpiste do d'aintín, caithfidh tú foláireamh a thabhairt di.	An Portán Tá rath i ndán duit, bain tairbhe maith as.
An Leon Is duine séimh tú, bain úsáid as an tréith sin inniu.	An Mhaighdean Tá an t-ádh ort na laethanta seo, bain triail as an gcomórtas.	An Mheá Bí cúramach, tá cinneadh mór le déanamh agat inniu.	An Scairp Bain úsáid as d'eireaball nimhneach le dochar a dhéanamh do dhuine éigin.
An Saighdeoir Casfaidh tú le grá geal do chroí mbliana.	An Gabhar Má oibríonn tú go crua ní theipfidh ort sa scrúdú amárach.	Iompróir an Uisce Tiocfaidh duine gránna isteach i do shaol – bí san airdeall.	Na hÉisc Seachain tú féin ar an duine a chuirfidh ar bhealach an leasa tú.

Ag tabhairt comhairle

cluiche 1

Le gearradh...

Tá cóisir mhór ar siúl ar an Satharn ach níl aon ní le caitheamh agam.	Ba mhaith liom dul ar an turas scoile ach níl mo chara is fearr ag dul.	Rinne mé m'obair bhaile Ghaeilge ach chaill mé í. Ní chreidfidh an múinteoir mé.
Tá mo chara is fearr ag siúl amach le duine nach maith liom.	Ní maith leis an múinteoir staire mé.	Is fuath liom an rang matamaitice mar caitheann an múinteoir go holc liom.
Ní maith liom an rang corpoideachais mar ní duine aclaí mé in aon chor.	Sílím go bhfuil mo chailín/ bhuaichail ag siúl amach le duine eile chomh maith.	Tá dalta ag imirt bulaíochta ar mo chara ach tá eagla orm roimh an dalta céanna.
Tá mo mháthair ar Facebook agus feiceann sí gach rud a dhéanaim.	Tá guthán póca ag mo chuid cairde ar fad ach níl cead agamsa ceann a bheith agam.	Is fuath liom teangacha ach tá trí cinn le déanamh agam ar scoil.

Ag tabhairt comhairle

cluiche 2

Le gearradh...

Tá coinne agam amárach den chéad uair agus tá mé an-neirbhíseach.	Tá mé tar éis bogadh ó scoil eile agus níl aon chairde agam sa scoil nua.	Tá mé i bhfad níos lú ná gach duine eile sa bhliain agus bíonn na daltaí eile ag magadh fúm.
Tá mé i scoil lán-Ghaeilge ach níor tógadh le Gaeilge mé agus tá sé an-deacair.	Tá mé i scoil lán-Ghaeilge agus tá an ghráin agam ar an nGaeilge.	Tá mé i ngrá le duine ach níl aon suim ag an duine sin ionamsa.
Scríobh duine drochscéal fúm ar Facebook agus níl aon fhírinne ag baint leis.	Níor mhaith liom freastal ar an ollscoil ach ní thuigeann mo thuismitheoirí é sin.	Tá an rang mata an-deacair dom ach ceapann an múinteoir go bhfuil mé leisiciúil.
Bíonn an-bhrú orm aimsir na scrúduithe agus íthim seacláid gan stad gan staonadh.	Níl aon chairde agam sa rang Fraincise agus ní maith liom an teanga dá bharr.	Tá spéaclaí móra tiubha agam agus bíonn gach duine ag sponadh asam.

Ag tabhairt comhairle

cluiche 3

Féach ar na slite éagsúla chun comhairle a thabhairt:

Ba cheart duit ..... a dhéanamh!

Ba chóir duit ..... a ithe!

Mholfainn duit labhairt le .....!

An modh ordaithe

Téigh...

Labhair...

Faigh....

Déan...

Ná bac

Ná déan

Ná hith

Ná glac

3D. Mo Sheanmháthair

Mo sheanmháthair

Réamhphlé

Bí ag obair leis na daoine i do ghrúpa agus cuirigí na ceisteanna seo ar a chéile.

1. Cé mhéad seanmháthair nó seanathair atá agat?
2. Cén aois atá ag an duine is sine a bhfuil caidreamh agat leis?
3. An labhraíonn tú faoi gach rud leis an duine sin? Tabhair samplaí.
4. Cén teanga a labhraíonn tú leis an duine sin?
5. An mbaineann an duine sin úsáid as teanga agus foclóir atá beagáinín seanaimseartha, dar leat? Tabhair samplaí.

Mo sheanmháthair

Réamhobair

Sula n-éiteann tú leis an mír féach ar na focail seo thíos. An féidir leat féin agus an duine in aice leat na focail ar chlé a mheaitseáil leis na focail ar dheis. B'fhéidir nach mbeidh na focail ar fad ar eolas agat ach tá cosúlachtaí eatarthu agus beidh sibh in ann buille faoi thuairim a thabhairt.

An Caighdeán	Do leagan féin
1. dhá chloigeann déag	a. ag ceapadh
2. stócaigh	b. fostaithe
3. girseacha (i)	c. gach rud
4. uilig	d. i gcónaí
5. ar fostú	e. sa chistin
6. iontach maith	f. abhaile
7. chun an bhaile	g. buachailí
8. cha/cha/chan	h. faic
9. fánár gcoinne	i. ní féidir
10. cha dtiocfadh	j. an-mhaith
11. ag meas	k. ar fad
12. achan rud	l. dá réag
13. dhath ar bith	m. cailíní
14. sa chisteinach	n. ar ár son
15. i dtólamh	o. ní / níor

Mo sheanmháthair

Éisteacht 1

Éist le Cáit Uí Fhearraigh (Cit Phroinsias) ag déanamh cur síos ar a teaghlach agus ar bhás a máthar.

1. Éist leis an mír uair amháin tríd síos gan stopadh agus ansin breac síos gach rud a thuig tú tar éis duit éisteacht léi.

2. Cad a bhí ag an duine in aice leat?

3. Is píosa an-deacair é seo, cén fáth?

4. Cén fáth a bhfuil sé níos deacra seandaoine a thuiscint ná daoine ar chomhaois leat féin, dar leat?

Mo sheanmháthair

Éisteacht 2

Éist leis an mír arís anois agus an script á léamh agat.

Cáit Uí Fhearraigh (Cit Phroinsias) as an Ardaí Bheag, Gort a' Choirce, Contae Dhún na nGall, ag cur síos ar a hóige.

Dhá chloigeann déag, seisear stócaigh agus seisear girseacha. Bhí teach ceann tuí againn agus leath de ina sclátaí, seomra sclátaí. Seomra amháin síos agus seomra eile suas, bhí muid uilig inár gcónaí ansin.

Cad é faoin chuid eile den teaghlach, an raibh siadsan ar fostú chomh maith nó...?

Bhí, bhí bhuel, bhí an chuid is sine den teaghlach. Bhí mise ar an naoú duine agus mo chuid deartháireacha cuid acu, chuaigh siadsan go hAlbain san am sin agus bhí siad iontach maith. Chuir siad airgead 'na bhaile chugainn agus bhí m'athair, bhí m'athair, bhí sé iontach maith dúinn, bhí athair iontach maith againn.

Cad é an aois a bhí tú nuair a fuair do mháthair bás, a Chit?

Ceithre bliana déag, bhí mé ar fostú amuigh ar an Lagan agus cha raibh a fhios agam go raibh sí marbh nó a dhath, agus char chuir siad fánár gcoinne nó a dhath ar bith. Bhí dhá dheartháir dom amuigh ar fostú, Seamus agus Eoin, agus sin an t-am a bhí na trioblóidí anseo agus bhí na *railleacha* tógtha thuas ar na, de na, mar a déarfá, den *railroad* agus cha dtiocfadh linn,

Mo sheanmháthair

Éisteacht 3

char chuir siad scéala ar bith nó cha bheadh mé sa bhaile in am le í a fheiceáil, chan fhaca mise mo mháthair marbh riamh.

Cuireadh í, tá mé ag meas, lár an Aibreáin. Agus ansin, ag teacht isteach ar an traein dom bhí bean (duine de na comharsa) fosta ar an traein agus chuir sí ceist orm, chuir sí ceist ‘cé mé’ agus ach an rud mar sin agus dúirt sí ‘Arb é tusa ar cuireadh do mháthair?’ ‘Orú chan mé’ a dúirt mise, ‘char cuireadh mo mháthair’ a dúirt mise.

‘Smaoineoidh mé anois’ a dúirt sí ‘an bhfuil bean ag d’uncail a bhfuil Mary uirthi, Mary Colm?’ Agus dúirt mise ‘bhí’. ‘Ah bhuel’ a dúirt sí, ‘sin an bhean a cuireadh’. But cha dtiocfadh liomsa a stad a smaointiú air, agus ag smaointiú agus ag smaointiú air. Agus, mo dheartháir, mheetáil sé mé abhus ag teach Pháidí Éamainn mar a thug siad san am sin air agus char dhúirt sé dhath ar bith liom agus char, cibé cén dóigh, bhí mise chomh scaraithe (scanraithe) agus char chuir mé ceist ar bith air. Ach bhí leaba sa chisteannach agus i dtólamh bhíodh mo mháthair ina luí sa chisteannach agus nuair a chuaigh mé go dtí an doras chonaic mé nach raibh sí sa leaba. Bhí a fhios agam ansin go raibh sí marbh.

Mo sheanmháthair

Plé 1

Is tusa an leanbh sa ghrianghraf. An bhliain 1950 atá ann. Féach ar na ceisteanna ar an sleamhnán ‘Plé 4’ agus bí in ann na ceisteanna a fhreagairt. Bain úsáid as do shamhlaíocht!

Mo sheanmháthair

Plé 2

Is tusa duine de na páistí sa ghrianghraf. An bhliain 1969 atá ann. Féach ar na ceisteanna ar an sleamhnán 'Plé 4' agus bí in ann na ceisteanna a fhreagairt. Bain úsáid as do shamhlaíocht!

Mo sheanmháthair

Plé 3

Is tusa duine de na páistí sa ghrianghraf. An bhliain 1990 atá ann. Féach ar na ceisteanna ar an sleamhnán 'Plé 4' agus bí in ann na ceisteanna a fhreagairt. Bain úsáid as do shamhlaíocht!

Mo sheanmháthair

Plé 4

1. Cén aois atá tú sa ghrianghraf agus cén bhliain atá ann?
2. Cé mhéad deirfiúracha agus deartháireacha atá agat? Agus, an bhfuil mórán col ceathracha agus aintíní agus uncaillí agat?
3. Cá bhfuil tú i do chónaí agus cén cineál áite í?
4. Déan cur síos ar do scoil. Cén cineál scoile í agus an bhfuil na múinteoirí atá agat go deas?
5. An mbíonn tú ag cabhrú timpeall an tí sa bhaile? Cad iad na rudaí a bhíonn le déanamh agat?
6. An bhfuil mórán cairde agat? Inis dom faoi do chara is fearr.

3E. Mo Theaghlach

Mo theaghlach

Réamhobair 1

1. An féidir leat a rá *go cruinn* cé mhéad deartháir agus deirfiúr atá agat? Uaireanta bíonn an úsáid a bhaintear as na huimhreacha pearsanta (beirt, triúr, ceathrar etc.) beagán éagsúil ó Ghaeltacht go Gaeltacht agus sa Chaighdeán. Cinntigh, mar sin, go bhfuil an méid a deir tú ceart ó thaobh na canúna de nó ó thaobh an Chaighdeáin de. Ná bíodh rud éigin á rá agat nach bhfuil anseo ná ansiúd!

2. An féidir leat a rá *go cruinn* cén áit a dtagann tú sa teaghlach? i.e. An duine is sine, an duine sa lár, an duine is óige, páiste aonair agus araile. Beidh an briathar 'Is' ag teastáil uait.

Mo theaghlach

Réamhobair 2

Bí ag obair leis an duine in aice leat agus cuirigí an leagan ceart den fhocal 'bliain' sna bearnaí.

1. Aon _____ déag
2. Dhá _____ déag
3. Trí _____ déag
4. Ceithre _____ déag
5. Cúig _____ déag
6. Sé _____ déag
7. Seacht _____ déag
8. Ocht _____ déag
9. Naoi _____ déag
10. Fiche _____

Mo theaghlach

Réamhobair 3

Lig ort féin gur tusa an duine atá i gceist le ‘**Mise**’ thíos i ngach cás. Abair cé mhéad deartháir agus deirfiúr atá agat agus cén áit a dtagann tú sa chlann. Bíodh an méid a deir tú cruinn, ceart.

1. **Mise**: 15, Pádraig: 13, Séamus: 11.
2. Caitríona: **17**, **Mise**: 14.
3. Michelle: 18, Sinéad: 16, **Mise**: 13.
4. Niall: 19, Donncha: 17, **Mise**: 15, Sorcha: 12, Jimí: 9.
5. **Mise**: 14.

Mo theaghlach

Léamh

Tá deartháir amháin ag Róisín Ní Chéileachair ó Phobalscoil Chorca Dhuibhne. Léigh an cur síos seo a thugann sí ar an gcaidreamh atá eatarthu:

An bhfuil deartháireacha agus deirfiúreacha agat?

Tá deartháir amháin agam. Tá sé níos óige ná mé. Tá sé sa tríú bliain.

Agus conas a réitíonn sibh le chéile?

Go maith, is dócha, ach uaireanta déanaimse rud éigin nó déanann sé sin rud éigin agus bímid i muineál a chéile.

Conas a réitigh sibh le chéile nuair a bhí sibh beag?

Ó nuair a bhíomar beag bhí gach rud go breá. Ní chuirimis isteach ar a chéile go deo. Bhíomar an-mhór le chéile nuair a bhíomar óg.

Cathain a d’athraigh rudaí ansin?

Is dócha nuair a tháinig mé go dtí an mheánscoil. Ní rabhamar chomh mór le chéile ansin is a bhíomar nuair a bhíomar níos óige. Agus ansin, is dócha nach raibh puinn ama againn dá chéile. D’athraigh rudaí an uair sin.

Mo theaghlach

Iarphlé 1

Pléigh na ceisteanna seo leis an duine in aice leat:

1. An bhfuil deartháireacha agus deirfiúracha agat?
2. An réitíonn sibh go maith le chéile na laethanta seo?
3. An bhfuil suim agaibh sna rudaí céanna?
Cén cineál rudaí a thaitníonn leo siúd (ceol, cláracha teilifíse, caitheamh aimsire)?
4. An bhfuil dealramh agat le do dheartháireacha / deirfiúracha?
5. An tusa an duine is sine nó an duine is óige? Cé acu is fearr, dar leat?

Mo theaghlach

Iarobair 2

A: Gan féachaint siar ar an bpíosa a bhí le rá ag Róisín, an féidir leat na rudaí seo a leanas a rá as Gaeilge? Scríobh síos i do chóipleabhar iad.

1. How do you get on with one another?
2. Do you get on well with one another?
3. We're very close.
4. We fight.

B: Cuir Gaeilge ar na focail seo:

1. first cousin: _____
2. second cousin: _____
3. mother in law: _____
4. father in law: _____
5. godmother: _____
6. godfather: _____
7. twins / half-twin: _____
8. a couple: _____
9. adopted: _____

Mo theaghlach

Iarobair 3

Féach ar na nathanna cainte seo a úsáidtear chun cur síos ar chaidrimh. An dtuigeann tú iad ar fad? An féidir leat cur leis an liosta tú féin?

- Bímid i muineál a chéile.
- Bímid ag achrann.
- Éiríonn troideanna eadrainn.
- Bíonn sé/sí ag scéachtaint (sceitheadh) orm go dtí Mam is Daid.
- Cuirimid isteach go mór ar a chéile.
- Réitimid go breá.
- Táimid an-mhór le chéile.
- Ní chuirimid isteach ná amach ar a chéile.

Mo theaghlach

Iarobair 4

Tá córas speisialta in Éirinn ann do shloinnte. Is córas é atá in úsáid leis na mílte bliain.

A: Tugann sloinnte Éireannacha eolas dúinn faoin duine. Féach ar na ráitis thíos agus abair an bhfuil siad fíor nó bréagach.

1. Bíonn a fhios againn ón sloinne pé acu an bean nó fear atá i gceist. FÍOR nó BRÉAGACH
2. Bíonn a fhios againn ón sloinne pé acu an bhfuil an fear pósta nó nach bhfuil. FÍOR nó BRÉAGACH
3. Bíonn a fhios againn ón sloinne pé acu an bhfuil an bhean pósta nó nach bhfuil. FÍOR nó BRÉAGACH
4. Bíonn na sloinnte céanna le fáil i ngach áit sa tír. FÍOR nó BRÉAGACH

B: Úsáidtear córas speisialta ainmnithe sa Ghaeltacht – in ionad sloinne an duine a úsáid, úsáidtear ainm baiste a athar (nó uaireanta a mháthar). Pléigh é seo leis an duine in aice leat agus (i) smaoiníg ar shamplaí ó bhur gceantar féin (má tá sibh in bhur gcónaí sa Ghaeltacht) agus (ii) déanaigí amach cén t-ainm Gaeltachta atá/a bheadh ort féin!

Mo theaghlach

Iarobair 5

Féach ar an dá lánúin phósta agus freagair na ceisteanna:

Síle Ní Chonchúir agus Aodán Ó Muirí

Aoife Nic Craith & Seamus Mac Giolla Bhríde

1. Cén sloinne atá ar Shíle agus ar Aoife anois agus iad pósta?
2. Cén sloinne a bheadh ar mhic na lánúineacha?
3. Cén sloinne a bheadh ar iníonacha na lánúineacha?
4. Cén sloinne atá ort féin? An mbaineann tú úsáid as do shloinne i nGaeilge nó i mBéarla, cén fáth?

Mo theaghlach

Iarobair 6

D’ainm as Gaeilge

A: Léigh an piosa gearr seo agus déan nóta de na focail nach dtuigeann tú.

Fadó, ní bhíodh cead ag muintir na Gaeltachta a n-ainm a thabhairt as Gaeilge le haghaidh aon ghnó oifigiúil. Bhíodh dualgas orthu an leagan Béarla dá sloinne a chur ar theastas breithe a leanaí, mar shampla, agus ar cháipéisí a bhain le húinéireacht tí – aon rud oifigiúil agus dlíthiúil. Deirte le muintir na Gaeltachta a d’insíodh a n-ainm as Gaeilge, rudaí ar nós “You must put your name in English. This is an official document.”

Tháinig athrú ar an riail sin de réir a chéile ach thóg sé tamall fada ar oifigigh rialtais a meon a athrú. Fiú sa lá atá inniu ann, cloisfidh tú oifigigh ag rá rudaí cosúil le ‘What’s that in English?’ nó “The computer can’t do fadas.”

Tá an drochnós sin ag laghdú i gcónaí a bhuíochas do chúrsaí traenála agus feasachta atá déanta le daoine atá ag obair san Earnáil Phoiblí.

B: Pléigh an cheist seo leis an duine in aice leat.
An mbíonn deacrachtaí agatsa riamh nuair a úsáideann tú do shloinne i nGaeilge? Tabhair samplaí.

Mo theaghlach

Iarobair 7

Earráid chomónta!

Uaireanta cloiseann tú foghlaimoírí Gaeilge ag rá rudaí cosúil le *‘beirt dhaoine’ nó *‘ceathrar daoine’.

Tá sé sin mícheart – is dócha gur aistriúchán díreach ón mBéarla is cúis leis an earráid.

Ná déan dearmad go gciallaíonn an focal **beirt** *two people* agus **triúr** *three people* agus mar sin de. Dá bhrí sin, ní féidir an focal ‘daoine’ a úsáid leis na huimhreacha pearsanta.

Is féidir, áfach, an cineál duine atá i gceist a lua. Mar shampla:

- triúr daltaí
- ceathrar dochtúirí
- seisear peileadóirí

3F. Tréithe daoine

Tréithe daoine

cluiche 1

1. Flaithiúil
2. Suarach
3. Féinmhuinéach
4. Leithleasach
5. Deisbhéalach
6. Sotalach
7. Cineálta / Cneasta
8. Leisciúil
9. Ceandána
10. Searbhasach
11. Dílis
12. Cliste
13. Réchúiseach
14. Cairdiúil
15. Macánta / Ionraic
16. Goiliúnach

Tréithe daoine

cluiche 2

Is maith le Síle a bhfuil aici a roinnt le daoine eile	Ní maith le Pól airgead a chaitheamh	Tuigeann Máire gur duine cumasach í	Bíonn Seán ag smaoineamh air féin i gcónaí
Is cainteoir breá é Tom agus tá sé go maith ag díospóireacht	Creideann Siobhán go bhfuil sí níos fearr ná daoine eile	Is duine an-deas é Cian, caitheann sé go maith le daoine i gcónaí	Ní maith le Fiona aon obair a dhéanamh
Nuair is mian le hAoiife rud a dhéanamh déanfaidh sí é is cuma cad a tharlóidh	Deir Pádraig rudaí nach mbíonn go deas go minic	Is cara an-mhaith í Niamh, seasfaidh sí leat i gcónaí	Tuigeann Ian gach rud go héasca ar an scoil gan aon stró
Ní chuireann aon ní isteach nó amach ar Bhrid	Deir Laura 'háigh' le gach duine i gcónaí	Insíonn Fionn an fhirinne i gcónaí	Cuireann a ndeir daoine fúithi isteach ar Nuala go héasca

Tréithe daoine

Réamhphlé

1. Roghnaigh ceithre thréith ó na tréithe atá díreach pléite agat atá fíor fút féin agus scríobh síos i do chóipleabhar iad. Ná lig don duine in aice leat iad a fheiceáil, tá seisean ag déanamh amhlaidh.
2. Caithfidh sibh an cheist thíos a chur ar a chéile go dtí go bhfuil na ceithre thréith faighte agaibh:

An duine _____ **tú?**

3. Ní féidir ach an freagra gonta a thabhairt, an bhfuil a fhios agat cad é?
4. Is é an duine a aimsíonn na ceithre thréith ar dtús an buaiteoir.
5. An síleann tú go bhfuil na tréithe a roghnaigh an duine in aice leat fíor faoi? Cén fáth?

Tréithe daoine

Éisteacht 1

An dtuigeann tú na focail seo? Cén leagan atá agat féin?

Mór le chéile, díspeagadh , d'aon ghnó, féith ghrinn, mo dhalta féin

Éist le Deirdre ag déanamh cur síos ar a cara is fearr anois agus freagair na ceisteanna thíos:

1. Cad is ainm do chara Dheirdre agus an gcaitheann siad mórán ama le chéile?
2. An bhfuil siad ag déanamh na n-ábhar céanna ar an scoil? Mínigh.
3. Cén fáth nach maith le daoine áirithe Máire?
4. Cad iad na tréithe dearfacha atá aici?
5. Cad iad na tréithe díúltacha atá aici?

Tréithe daoine

Éisteacht 2

Féach ar an nath cainte seo a bhí sa mhír:

a bheith mór le duine

An raibh sé ar eolas agat?

An féidir leat féin agus an duine in aice leat smaointeamh ar shlíte eile chun é a rá?

Féach ar an nath seo anois:

ag cur olc ar dhuine

An féidir leat féin agus an duine in aice leat smaointeamh ar shlíte eile chun é a rá?

Tréithe daoine

Iarphlé 1

Féach ar na habairtí seo thíos faoi na nithe a dhéanann cara maith agus cuir in ord tábhachta iad trí uimhir 1 a chur in aice leis an abairt a cheapann tusa atá tábhachtach ó thaobh cairdis de. Ansin cuir uimhir a dó in aice leis an gcéad abairt eile agus ar aghaidh mar sin go dtí uimhir a deich.

- Déanann sé/sí m'obair bhaile dom.
- Éisteanann sé/sí le mo chuid fadhbanna ar fad.
- Is duine an-phraiticiúil é/i.
- Tá sé/sí an-saibhir.
- Is breá leis/léi an ceol céanna liomsa.
- Bíonn an-chraic againn le chéile.
- Tá sé/sí an-dathúil.
- Aontaíonn sé/sí le gach rud a deirim.
- Tá aithne againn ar a chéile ó bhí muid bliain d'aois.
- Is duine an-chliste é/i.

Anois, labhair leis an duine in aice leat. An bhfuil an dearcadh (outlook) céanna agaibh ar cad is cara maith ann?

Tréithe daoine

Iarphlé 2

Cuir na ceisteanna seo ar an duine in aice leat faoi chara éigin dá c(h)uid. Bí in ann freagraí a thabhairt ar na ceisteanna tú féin mar beidh sé ag cur na gceisteanna ortsa chomh maith.

1. Cad is ainm dó/di? Cá bhfuil sé/sí ina c(h)ónaí?
2. Cad iad na dea-thréithe atá aige/aici? Tabhair samplaí.
3. An bhfuil aon tréith nach maith leat faoi/fúithi? Mínigh.
4. Cad a dhéanann sibh nuair a bhíonn am saor agaibh?
5. Cén chuma atá air/uirthi?
6. Cé chomh fada is atá sibh mór le chéile?
7. Ar chuir sé/sí olc riamh? Mínigh.
8. Déan cur síos ar an gcéad uair a chas sibh le chéile.

Tréithe daoine

Iarphlé 3

Bí ag obair leis na daoine eile i do ghrúpa. Cad iad na tréithe atá ag na daoine cáiliúla seo, dar libh? Bí in ann a rá cén fáth a gceapann sibh amhlaidh.

An Tuiséal Gairmeach

Sula bpléifimid an tuiséal gairmeach déan na ceisteanna seo leis an duine in aice leat:

1. Cén rud é tuiséal?
2. An mbaineann na tuisil leis an ainmfhocal amháin?
3. An mbaineann na tuisil leis an nGaeilge amháin?

Tabhair sampla do gach tuiséal:

- An tuiséal ainmneach**
- An tuiséal tabharthach**
- An tuiséal gairmeach**
- An tuiséal ginideach**

An Tuiséal Gairmeach

An raibh an ceart agaibh?

1. Is éard is tuiséal ann ná an t-athrú a thagann ar **ainmfhocal** ag brath ar na focail eile atá timpeall air.
2. Athraíonn focail eile chomh maith i.e. *aidiachtaí* ach ní tuiséal atá i gceist ansin. Ní bhaineann tuisil ach amháin le **hainmfhocail**.
3. Tá tuisil in a lán teangacha ar fud an domhain, mar shampla, san Fhionlainnis agus sa Ghréigis. Bhíodh tuisil ann fadó sa Bhéarla ach níl níos mó.

An tuiséal ainmneach

- an bord, an t-uisce

An tuiséal tabharthach

- ar an mbord, ar an uisce

An tuiséal gairmeach

- a Phádraig, a Shíle

An tuiséal ginideach

- dath an bhoird, méid an uisce

An Tuiseal Gairmeach

Baintear úsáid as an tuiseal gairmeach nuair a ghlaioítear ar dhuine i nGaeilge. Seo thíos cúpla nód chun cuidiú leat an tuiseal gairmeach a úsáid!

✓Cuirtear ‘a’ roimh an ainm: →
a Sheáin, a Phádraig, a Shíobhán, a Bhríd

✓Cuirtear séimhiú ar an ainm: →
a Sheáin, a Phádraig, a Shíobhán, a Bhríd

✓Is minic ainmneacha fear a bheith firinscneach agus mar sin críochnaíonn siad go minic le consan leathan – más ea is gá an t-ainm a dhéanamh caol: →
a Sheáin, a Phádraig, a Shíobhán, a Bhríd

✓Is minic ainmneacha ban a bheith caol agus ní gá iad a chaolú mar sin: →
a Sheáin, a Phádraig, a Shíobhán, a Bhríd

✓Ach fiú má tá an t-ainm mná leathan ní chaolaítear é: →
a Sheáin, a Phádraig, a Shíobhán, a Bhríd

An Modh Ordaitheach

1

Tá sé chomh simplí ordú a thabhairt do dhuine amháin sa Ghaeilge. Níl le déanamh ach fréamh an bhriathair a úsáid, féach:

Bí ciúin

Ith do dhinnéar!

Déan d'obair bhaile!

Téigh amach ag siúl!

Faigh cupán tae dom!

Cuir glao ar an duine sin!

Féach amach an fhuinneog!

Bailigh do chuid leabhar le chéile!

Ceannaigh an páipéar nuachta dom!

Suigh síos!

Seas suas!

Bí cúramach áfach, ní féidir leat orduithe mar sin a thabhairt do do mhúinteoir nó do do thuismitheoirí nó do dhuine nach bhfuil aithne rómhaith agat air.

Baintear úsáid as an gcineál sin cainte le duine níos óige ná thú nó le do chuid cairde. Agus, má thugtar na horduithe ar bhealach an-bhorb is cosúil gur duine an-chrosta thú!

An Modh Ordaitheach

2

Cad atá le déanamh más mian leat ordú nó comhairle a thabhairt do níos mó ná duine amháin?

Tá sé an-simplí ar fad. Cuirtear na deirí seo leis na briathra:

An chéad réimniú (siolla amháin), leathan	- aigí	déanaigí tugaigí*
An chéad réimniú (siolla amháin), caol	- ígí	cuirigí ithigí
An dara réimniú (níos mó ná siolla amháin), leathan	- aigí	ceannaigí bunaigí
An dara réimniú (níos mó ná siolla amháin), caol	- ígí	aimsígí imrígí

Agus conas a d'iarrrá ar dhuine GAN rud éigin a dhéanamh? Arís níl sé chomh deacair sin. Féach:

Consan:

Ná bac
Ná déan
Ná cuirigí
Ná faighigí

Guta:

Ná habair
Ná hól
Ná himígí
Ná hordaigí

An Modh Ordaitheach

3

Na briathra míriaita:

Abair	Abraigí
Beir	Beirigí
Bí	Bígí
Clois	Cloisigí
Déan	Déanaigí
Faigh	Faighigí
Feic	Feicigí
Ith	Ithigí
Tabhair	Tugaigí
Tar	Tagaigí
Téigh	Téigí

An Modh Ordaitheach

4

Cuir na habairtí:

1. San uimhir iolra
2. Sa diúltach

Bí ciúin

Ith do dhinnéar!

Déan d'obair bhaile!

Téigh amach ag siúl!

Faigh cupán tae dom!

Cuir glao ar an duine sin!

Féach amach an fhuinneog!

Bailigh do chuid leabhar le chéile!

Ceannaigh an páipéar nuachta dom!

Suigh síos!

Seas suas!

An tAinm Briathartha (Cuid A) 1

Féach ar na habairtí seo agus cuir líne faoin ainm briathartha i ngach abairt:

Tá mé ag glanadh an tí.

Ní maith liom an teach a ghlanadh.

Tá mé ag aistriú na haiste.

Ní maith liom rudaí a aistriú.

An tAinm Briathartha (Cuid A) 2

An féidir leat a rá cén fáth nach bhfuil deireadh na mbriathra mar an gcéanna?

Féach:

An Chéad Réimniú	An Dara Réimniú
Bris – briseadh Cáin – cáineadh	Críochnaigh – críochnú Aimsigh – aimsiú

Bí ag obair leis an duine in aice leat agus scríobh amach cúpla sampla eile.

An tAinm Briathartha (Cuid A) 3

Seo samplaí eile. Bain úsáid as na samplaí tugtha chun an t-ainm briathartha a chumadh sna boscaí. Ná déan dearmad ar an riail ‘caol le caol’ agus ‘leathan le leathan’.

Fréamh	Ainm Briathartha
Bagair Freagair	Bagairt
Feic Clois Fág Faigh Tóg	Feiceáil
Féach Tuig	Féachaint
Caith Déan Seas	Caitheamh
Leag Lig Tréig	Leagan
Creid Lean Oil Oir	Creidiúint

An tAinm Briathartha (Cuid A) 4

Féach ar na cinn thíos atá an-choitianta ar fad ach atá neamhrialta. An féidir leat an t-ainm briathartha a scríobh in aice le fréamh an bhriathair?

Abair:
Ceannaigh:
Cónaigh:
Cuardaigh:
Cuimhnigh:
Éirigh:
Éist:
Fan:
Imigh:
Ith:
Sásaigh:
Smoinigh:
Cloígh:
Glaoigh:
Léigh:
Luigh:
Pléigh:
Tar:
Téigh:

Caibidil 4: An Ghaeilge agus an Ghaeltacht

- A. Ag sealbhú Gaeilge (Dúshlánach)
- B. An Ghaeilge agus mé féin
- C. An Ghaeilge thar lear (Measartha dúshlánach)
- D. An tOireachtas (Dúshlánach)
- E. Coimhthígh le chéile
- F. Na teangacha Ceilteacha (Dúshlánach)
- G. Réaltaí na Gaeilge (Measartha dúshlánach)
- H. Fócas ar theanga:
  - i. Inscne
  - ii. 'sa' agus 'í'

The screenshot shows the Ceacht.ie website interface. At the top, there is a navigation bar with the Ceacht.ie logo and the tagline 'Acmhainní do mhúinteoirí Gaeilge'. Below this, a sidebar on the left contains a menu with the following items: 'Cad é Ceacht?', 'Acmhainní don Treasa Bliain', '01. Saol na poeile', '02. Saol éinneáite', '03. Na mbuictir agus na chéile', '04. An Ghaeilge agus an Ghaeltacht', 'A. Ag sealbhú Gaeilge', 'B. An Ghaeilge agus mé féin', 'C. An Ghaeilge thar lear' (highlighted in blue), 'D. An tOireachtas', 'E. Coimhthígh le chéile', 'F. Na teangacha Ceilteacha', 'G. Réaltaí na Gaeilge', 'Fócas ar theanga', '05. Mú féin in éirion', '06. Mú féin sa saol nár', and 'Déineoir'. The main content area is titled 'An Ghaeilge thar lear' and displays a list of course materials. Each item includes a document icon, the title 'An Ghaeilge thar lear', the subtitle, the file size, and the format (PDF or PPTX). The items listed are: 'Múil don mhúinteoir' (37.72 KB, PDF), 'Achar don fhoghlaim' (395.23 KB, PPTX), 'Mú Fua (Copenhagen)' (6.61 MB, PDF), 'Mú Fua (Mannal)' (10.40 MB, PDF), and 'Mú Fua (Féidín Linn)' (839.51 KB, PDF). At the bottom of the sidebar, there is a link for 'Acmhainní don Ardteic'.

4A. Ag sealbhú teanga

Ag sealbhú Gaeilge

Réamhobair 1

Cé mhéad páiste atá á thógáil le Gaeilge inniu sa Ghaeltacht, dar leat?

71%   54%   26%   10%

Cé mhéad de dhaonra na hÉireann ar cainteoirí dúchais Gaeilge iad, dar leat?

<20%   <15%   <10%   <1.5%

Anois tabharfaidh an múinteoir na freagraí cearta daoibh. An gcuireann siad iontas ort? Cén fáth?

Ag sealbhú Gaeilge

Réamhobair 2

Beidh tú ag éisteacht le cainteoirí éagsúla ag caint ar na cúiseanna a bhfuil sé deacair do pháistí an Ghaeilge a shealbhú sa bhaile óna dtuismitheoirí sa lá atá inniu ann. Sula n-éistean tú leis an bpíosa caith súil ar na focail seo le bheith cinnte go dtuigeann tú iad.

1. dúshláin: _____
2. aoichainteoirí: _____
3. sealbhaithe: _____
4. tacaíochtaí: _____
5. eagrais: _____
6. aitheantas: _____
7. feidhm: _____
8. go hiondúil: _____
9. mórtheanga: _____
10. mionteanga: _____
11. moladh: _____
12. creatlach: _____

Ag sealbhú Gaeilge

Éisteacht

Éist leis na cainteoirí agus abair an bhfuil na ráitís thíos fíor nó bréagach. Cuir ciorcal timpeall ar an bhfreagra ceart.

1. Is leor Gaeilge a labhairt le do pháistí sa bhaile le go mbeidh Gaeilge mhaith acu.
fíor   bréagach   ní deirtear
2. I nGaeiltachtaí an lae inniu, má shealbhaíonn gasúir Béarla agus Gaeilge le chéile beidh a gcuid Béarla níos fearr ná a gcuid Gaeilge.
fíor   bréagach   ní deirtear
3. Bíonn tuiscint níos fearr ag tuismitheoirí sa Ghalltacht ar na dúshláin a bhaineann le páistí a thógáil le Gaeilge.
fíor   bréagach   ní deirtear

Ag sealbhú Gaeilge

Iarphlé 1

“Ní leor a thuilleadh go mbeadh páistí ag labhairt Gaeilge sa mbaile le go gcinnteoimis go mbeadh an teanga sealbhaithe acu i gceart.”

Sorcha Ní Chéilleachair, Tuismitheoirí na Gaeltachta.

Tá sé léirithe ag taighde go bhfuil an ráiteas thuas fíor. Tá an-chuid i gceist le teanga a bheith agat i gceart agus ní fhaigheann tú na rudaí *ar fad* atá ag teastáil chun é sin a dhéanamh ón mbaile. Faigheann tú iad ón scoil, ó bheith ag caint le do chairde, ó na meáin, ó scéalta agus seanchas, ó bheith ag léamh, ó bheith ag caint le daoine difriúla sa phobal agus *chomh maith* leis sin, ón mbaile.

Pléigh na ceisteanna seo leis an duine in aice leat.

1. Cé leis a labhraíonn tusa Gaeilge?
2. An labhraíonn tú Gaeilge le seandúine ar bith?
3. An labhraíonn tú Gaeilge le daoine atá ar chomhaois leat féin?
4. An léann tú aon leabhair as Gaeilge?
5. An bhféachann tú ar TG4?
6. Cad iad na háiteanna i do phobal féin ar féidir leat Gaeilge a labhairt iontu?

Ag sealbhú Gaeilge

Iarphlé 2

An dtarlaíonn na rudaí seo riamh duitse?

1. Nuair a bhíonn tú ag iarraidh rud éigin a rá as Gaeilge, tagann an rud chugat as Béarla ar dtús agus ansin aistríonn tú go Gaeilge é.
Uaireanta **Go minic**
2. Tá sé níos éasca duit do chuid mothúchán a chur in iúl do do chairde as Béarla seachas as Gaeilge.
Uaireanta **Go minic**
3. Bíonn tú réasúnta cinnte go bhfuil do chuid gramadaí i gceart agus tú ag scríobh i mBéarla ach ní hionann sa Ghaeilge.
Uaireanta **Go minic**
4. Tá stór focal níos leithne agat i mBéarla ná mar atá i nGaeilge nuair a thagann sé go dtí téamaí áirithe.
Uaireanta **Go minic**
5. Braitheann tú ait a bheith ag caint le do chairde as Gaeilge.
Uaireanta **Go minic**
6. Braitheann tú go bhfuil Gaeilge níos fearr ag daoine níos sine ná mar atá agat féin.
Uaireanta **Go minic**

Ag sealbhú Gaeilge

Iarphlé 3

TASC 1

Gan smaoiniamh air ar chor ar bith, scríobh freagra an-tapa ar an gceist thíos i do chóipleabhar. Bíodh an freagra AS BÉARLA agus ná bíodh sé ach timpeall 5 abairt ar fhad.

If a new student came in to your class today and didn't know anybody, what would you do to help him/her?

Ag sealbhú Gaeilge

Iarphlé 4

TASC 2

Gan smaoiniamh air ar chor ar bith, scríobh freagra an-tapa ar an gceist thíos i do chópleabhar. Bíodh an freagra AS GAELIGE agus ná bíodh sé ach timpeall 5 abairt ar fhad.

Dá dtiocfadh dalta nua isteach i do rang inniu agus mura mbeadh aithne aige/aici ar aon duine, cad a dhéanfa chun cabhrú leis/léi?

Ag sealbhú Gaeilge

Iarphlé 5

Machnamh

Cén tasc ab fhusa duit le déanamh – an ceann as Béarla nó an ceann as Gaeilge?

Cad iad na difríochtaí a thug tú faoi deara eatarthu – ar tháinig an rud a theastaigh uait a rá chugat níos tapúla i gceann amháin seachas sa cheann eile; an raibh an litriú níos fearr i gceann amháin seachas sa cheann eile; agus araile?

Ag sealbhú Gaeilge

Iarphlé 6

Dar le Brian Ó Curnáin, ar chuala tú ag caint é ar an mír ansin, tá níos mó úsáide ag an mBéarla anois sa Ghaeltacht ná mar atá ag an nGaeilge agus mar sin, sealbhaíonn páistí níos mó Béarla ná Gaeilge.

An moladh atá ann, a deir sé, ná páistí a thógáil le Gaeilge amháin agus an teagmháil leis an mBéarla a chur siar chomh fada agus is féidir.

Ach cad fút féin agus daoine atá ar chomhaois leat? Cad is féidir libhse a dhéanamh chun a chinntiú go mbeidh bhur gcuid Gaeilge chomh maith le bhur gcuid Béarla? Déanaigí amach liosta de na ceithre rud is tábhachtaí agus féadfaidh sibh iad a phlé leis an rang iomlán ansin.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

4B. An Ghaeilge agus mé féin

An Ghaeilge & mé féin

Réamhobair

Cé leis a labhraíonn tú Gaeilge?

Cuir ✓ in aice leis na daoine a leanas a labhraíonn tú Gaeilge leo, agus cuir X in aice leis na daoine nach labhraíonn tú Gaeilge leo.

Mo thuismitheoirí
Mo dheirfiúracha & mo dheartháireacha

Mo mhúinteoirí

Mo chairde ar scoil

Mo chomharsana

Na daoine a oibríonn sna siopaí áitiúla

Mo chol ceathracha

Cad atá ag an duine in aice leat?

An Ghaeilge & mé féin

Éisteacht 1

Éist le Ciarán ag caint agus freagair na ceisteanna seo:

1. Cé leis a labhraíonn Ciarán Gaeilge?
2. Cad a deir sé faoi Ghaeilge na ndaoine a thagann isteach sa teach tábhairne?
3. Cad a deir sé faoi Ghaeilge a sheantuismitheoirí agus a thuismitheoirí?
4. Cad a deir sé faoi na canúintí eile?
5. An bhfuil sé bródúil as a bheith in ann Gaeilge a labhairt?

An Ghaeilge & mé féin

Éisteacht 2

Éist le hEoin ag caint agus freagair na ceisteanna seo:

1. Cé leis a labhraíonn Ciarán Gaeilge?
2. Cad a deir sé faoi Ghaeilge a thuismitheoirí?
3. Cad a deir sé faoi na canúintí eile?
4. An mbuaileann sé le daoine ó Ghaeltachtaí eile agus an dtuigeann sé iad?
5. Cad a deir sé faoi na hábhair scoile ar fad a dhéanamh trí Ghaeilge?

An Ghaeilge & mé féin

Iarobair 1

Féach ar an léarscáil agus scríobh isteach na canúintí atá coitianta sna ceantair éagsúla.

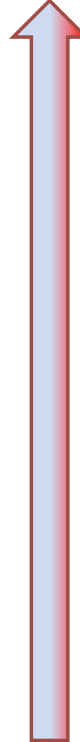
CU:
Canúint Uladh

CC:
Canúint Chonnachta

CM:
Canúint na Mumhan

An labhraítear Gaeilge
i dTuaisceart Éireann?
Cén chanúint atá acu?

Scríobh isteach na canúintí ar an scála thíos maidir le cé chomh deacair is atá siad, i do thuairim féin.

Éasca Deacair

An Ghaeilge & mé féin

Iarobair 2

Féach ar na slite seo chun **how are you?** a rá sna canúintí éagsúla. Cén chanúint lena mbaineann siad?

Cén chaoi a bhfuil tú?

Conas atá tú?

Cad é mar atá tú?

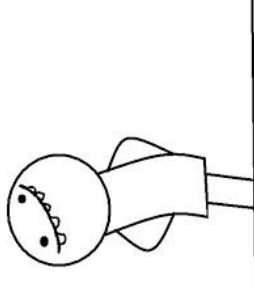
Pléigh na ceisteanna seo leis an duine in aice leat:

1. Cén fáth a bhfuil leagan difriúil den bhriathar ‘tá’ sna samplaí?
2. Déan liosta de nathanna cainte nó focail atá ar eolas agaibh ó na canúintí eile.

An Ghaeilge & mé féin

Iarobair 3

Dúirt Ciarán go raibh sé an-bhródúil as Gaeilge a bheith aige.

An bhfuil tú féin bródúil as Gaeilge a bheith agat?

Thug Ciarán sampla d’am nuair a bhí sé an-bhródúil as Gaeilge a bheith aige – an cuimhin leat é?

An féidir leat féin smaoineamh ar eachtra nó am nuair a bhí tú an-bhródúil as Gaeilge a bheith agat?

An Ghaeilge thar lear

Éisteacht SAM 1

Is féidir linn

Éist le Barack Obama ag labhairt Gaeilge. An bhfuaimníonn sé an focal ‘linn’ i gceart? Cén fáth, do bharúil?

Tá nach mór 20 míle cainteoir Gaeilge sna Stáit Aontaithe – an gcuireann an fhíric sin iontas ort? Cén fáth?

Cén fáth a bhfuil Gaeilge ag an oiread sin daoine i Meiriceá, dar leat?

An Ghaeilge thar lear

Éisteacht SAM 2

Féach ar an dá ghrúpa focal seo, conas atá siad difriúil óna chéile?

Libh	Lom
Leat	Lonn
Liom	Luan
Liathróid	Luath
Léargas	Lasta
Líosta	Lag
Bhuel	Buidéal
Cuileach	Drogall
Coimhlint	Gall

Abair na focail amach os ard leis an duine in aice leat. An gcloiseann sibh an difríocht idir an /leathan agus an /caol/?

Cén chomhairle a thabharfeadh sibh do Barack Obama chun an focal **linn** a rá mar is ceart?

An Ghaeilge thar lear

Éisteacht SAM 3

Ról A

Léigh amach na focail seo don duine in aice leat. Beidh air iad a scríobh síos agus a rá an bhfuil / *leathan* nó / *caol* iontu.

ail, balla, cuimilt, díolta, ealaín, fulaing, gleoite,
inneall, liom, léinn, millteanach, Nollaig, ospidéal,
polaitiúil, ról, sampla, tuirling

Féach an raibh an ceart aige? Anois léifidh sé a chuid focal amach duit féin agus caithfidh tusa iad a scríobh síos.

Ról B

Beidh an duine in aice leat ag léamh amach focail duit. Beidh ort iad a scríobh síos i do chóipleabhar agus a rá an bhfuil / *leathan* nó / *caol* iontu.

Ansin, léigh amach na focail thíos don duine eile:

alt, bhuel, callán, dílis, eitleán, féile, gealach, imlíne,
leat, lámh, mallacht, níl, olc, píolóta, reilig, silleadh,
tromlach

An Ghaeilge thar lear

Éisteacht An Eoraip 1

Féach ar an mír ón gclár Thar Sáile anois agus freagair na ceisteanna seo leis na daoine i do ghrúpa.

Abair na focail seo a bhí sa mhír:

Danmhairgis
Faoi cheantar
Lár na cathrach
I rith an tsamhraidh
Mairnéalaigh

1. An bhfuil Gaeilge mhaith ag an bhfear seo? Cén fáth a ndeir tú amhlaidh?
2. An bhfuil canúint faoi leith aige? Cad é? Cén fáth a ndeir tú sin?
3. Cén fáth a bhfuil Gaeilge ag an bhfear sa mhír, dar leat?
4. Tá na fuaimneanna go maith aige sa Ghaeilge. An bhfuil na fuaimneanna go maith agatsa sa teanga eile atá á staidéar agat?
5. Déan liosta de na fuaimneanna is deacra sa Ghaeilge.

An Ghaeilge thar lear

Éisteacht An Eoraip 2

Féach ar an mír anois faoi bhean i Vín na hOstaire a bhfuil Gaeilge líofa aici.

Earráid Chomónta – Plé!

Ba mhaith liom
vs
Thaitin liom

1. An gcuireann sé iontas ort go bhfuil daoine ann agus nach bhfuil a fhios acu go bhfuil dhá theanga in Éirinn?
2. Bíonn an fhuaim 'ch' níos éasca a rá do dhaoine a bhfuil teanga Ghearmáinice acu mar mháthairtheanga. An bhfuil a fhios agat cén fáth?
3. Abair na focail seo amach os ard leis an duine in aice leat:

cat, cosa an chait, lár na cathrach, chuaigh mé, teachtaireacht

An Ghaeilge thar lear

Éisteacht An Eoraip 3

Féach ar an dá ghrúpa focal seo, conas atá siad difriúil óna chéile?

Teangeolaí	Tá
Teach	Tábhachtach
Tine	Toitín
Tinn	Tóin
Tír	Tuar
Trioblóid	Tuairim
Cuiteog	Babhtha
Suite	Fásta
Cíóite	Iontas

Abair na focail amach os ard leis an duine in aice leat.
An gcloiseann sibh an difríocht idir an *t leathan* agus an *t caol*?

An féidir libh sampla a thabhairt de na fuaimneanna seo a leanas:

-s caol / -s leathan
-b caol / -b leathan

An Ghaeilge thar lear

Éisteacht An Eoraip 4

Ról A

Léigh amach na focail seo don duine in aice leat. Beidh air iad a scríobh síos agus a rá an bhfuil *t leathan* nó *t caol* iontu.

áit, hata, meilt, síoltaí, eisceacht, fuascailt, breoite,
iontach, liosta, mata, cistin, nóta, oscailte,
polaitíocht, riocht, sliste, tiomáint

Féach an raibh an ceart aige? Anois léifidh sé a chuid focal amach duit féin agus caithfidh tusa iad a scríobh síos.

Ról B

Beidh an duine in aice leat ag léamh amach focail duit. Beidh ort iad a scríobh síos i do chóipleabhar agus a rá an bhfuil *leathan* nó *caol* iontu.

Ansin, léigh amach na focail thíos don duine eile:

aitinn, Briotánach, coiste, díoltas, eachtrannach,
fuilteach, galánta, imeartas, limistéar, lasta, mórtas,
neart, Ostair, poitigéir, réalta, suite, trí

An Ghaeilge thar lear

Éisteacht & Scríobh

Féach ar an scannán gearr anois faoin leaid óg a tháinig go hÉirinn. Tar éis duit an scannán a fheiceáil scríobh aiste ghairid faoi. Roghnaigh ceann amháin de na habairtí thíos mar thús d'aiste.

Ní scéal fíor é mar...

Tuigim don leaid óg mar...

Is léargas maith é an scannán ar chultúr na hÉireann mar...

4E. Coimhthígh le chéile

Coimhthígh le chéile

Réamhobair 1

A. Féach ar na habairtí seo thíos, an aontaíonn tú leo? Féach ar an eochair agus cuir an uimhir a léiríonn do thuairim féin in aice le gach ráitis.

1. Aontaím amach is amach
  2. Aontaím
  3. Tá mé idir dhá chomhairle
  4. Easaontaím
  5. Easaontaím amach is amach
- Ní bhíonn aon fhoighne ag muintir na Gaeltachta Gaeilge a labhairt liom.
- Is breá liom dul ar saoire go dtí an Ghaeltacht.
- Tá an saol sa Ghaeltacht an-difriúil ón saol taobh amuigh den Ghaeltacht.
- Bíonn muintir na Gaeltachta ag caitheamh anuas ar mo chuid Gaeilge.
- Bíonn náire orm Gaeilge a labhairt le muintir na Gaeltachta.
- Ní féidir Gaeilge a labhairt go maith gan tamall a chaitheamh sa Ghaeltacht.

B. Cad a deir an duine in aice leat?

Coimhthígh le chéile

Réamhobair 2

Beidh tú ag éisteacht le cailín ag labhairt faoin nGaeilge ina scoil ar ball. Beidh na focail ar chlé le cloisteáil sa mhír. An féidir leat na focail chomhchiallacha leo a aimsiú ó na focail ar dheis?

- áis	- sílim
- oidhreach	- foirse
- freastail	- cúnamh
- ceapaim	- cianda
- iargúlta	- barúil
- tacaíocht	- stair
- tuairim	- téigh go dtí

Coimhthígh le chéile

Réamhobair 3

Bí ag obair leis an duine in aice leat agus pléigí na freagraí a thabharfadh sibh ar na ceisteanna seo. Is iad na ceisteanna céanna iad a cuireadh ar an gcailín a mbeidh tú ag éisteacht léi ar ball.

1. Dar leatsa, cad atá i ndán don Ghaeltacht? An bhfuil sí tábhachtach mar áis, mar oidhreacht?
2. Cad faoi na canúintí, an gcloiseann sibh na canúintí ar fad ar scoil nó an mbíonn deacracht agat in amanna na canúintí a thuiscint nó aon rud mar sin?

Coimhthígh le chéile

Éisteacht

Éist leis an mír cúpla uair agus freagair na ceisteanna seo a leanas.

1. Cén coláiste ar fhreastail Aoife air?
2. Cad a cheap Aoife faoin nGhaeltacht sula ndeachaigh sí ann?
3. An gceapann sí go bhfuil todhchaí ann don Ghaeltacht? Conas?
4. Cad a deir sí faoin Leas-Phríomhoide?
5. Cad a deir sí faoi chanúint Chonamara?
6. Luann sí Ciarraí, cén fáth?

Coimhthígh le chéile

Iarobair 1

A. Cad atá in easnamh sna habairtí seo:

Caithfidh mé an leabhar roimh mhaidin.

An féidir liom cupán caife?

B. Cuir líne faoi na briathra sna habairtí seo:

Rinne mé m'obair bhaile aréir.

Tá mé ag ithe mo bhricfeasta anois.

Ní mór dom dul amach ag siúl.

An féidir leat an fhuinneog a oscailt?

Bím sa bhaile i gcónaí ag a seacht a chlog.

Cuirfidh mé an litir sa phost amárach.

An bhfuil an madra ag ithe mo dhinnéir?

Tá orainn an sliocht ar fad a scríobh amach.

Coimhthígh le chéile

Iarobair 2

Éist leis an mír arís agus líon na bearnaí leis an bhfoirm cheart den bhriathar.

Cad faoi na canúintí, _____ (clois) sibh na canúintí ar fad ar scoil nó an mbíonn deacracht agat in amanna na canúintí a thuiscint nó aon rud mar sin?

Caithfidh mé a rá _____ (tá) ... tá... bhuel, tá canúint álainn ag an Leas-Phríomhoide, canúint ó Dhún na nGall, as Gaoth Dobhair is dóigh liom. Is breá liom _____ (bí) ag éisteacht leis. Ach, sílim i ndáiríre *like*, táim go mór den tuairim nach bhfuil dóthain daoine as Conamara tar éis _____ (tar) agus a gcanúintí a roinnt linn. Toisc, i ndáiríre is as Ciarraí formhór na múinteoirí Gaeilge atá againne. Agus cé go dtaitníonn an chanúint liom, _____ (sí) go bhfuilimid saghas ag _____ (caill) amach ar saghas saibhreas teanga i gConamara agus mar sin de. Ba bhreá liom dá _____ (bí) níos mó múinteoirí againn anseo le canúintí Conamara.

Coimhthígh le chéile

Iarphlé 3

Bí ag obair leis an duine in aice leat. An tuairimí iad na tuairimí thíos ó dhéagóirí ón nGaeiltacht nó ón nGalltacht? Cuirigí GE in aice leis na cinn a cheapann tú a bhaineann leis an nGaeiltacht agus cuirigí GA in aice leis na cinn ón nGalltacht. Bígí in ann a rá cén fáth a gceapann sibh amhlaidh.

1. Bíonn an áit plódaithe ar feadh cúpla mí gach samhradh.
2. Casaim lena lán cairde ó chathracha eile sa tír gach samhradh.
3. Tá Gaeilge ghreannmhar ag na daltaí a thagann.
4. Ní thuigim an Ghaeilge a labhraíonn muintir na háite.
5. Bíonn na daltaí ag magadh faoinár dtithe go minic.
6. Tá mé an-bhródúil as an nGaeilge.
7. Tá sé deacair aithne a fháil ar mhuintir na háite atá ar chomhaois liom.

Coimhthígh le chéile

Scríobh

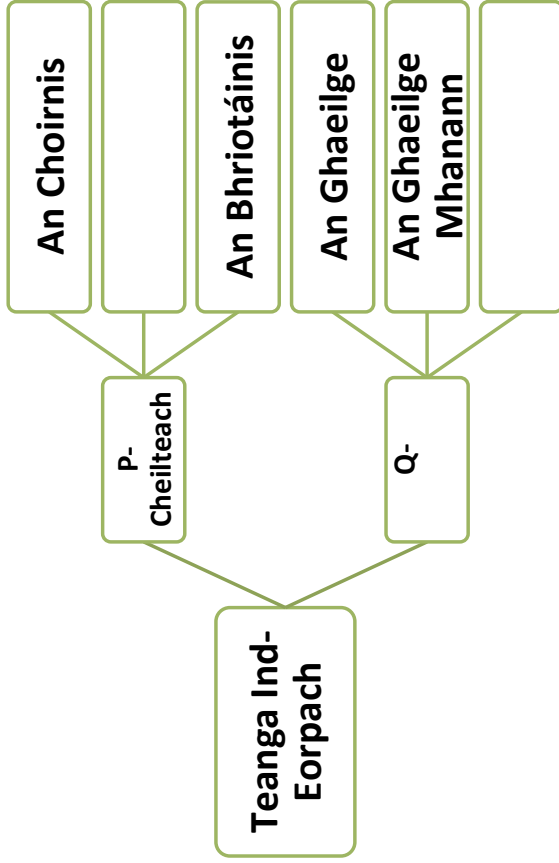
Féach ar an sliocht beag thíos faoi thréimhse sa Ghaeltacht. Tar éis duit an sliocht a léamh, scríobh sliocht cosúil leis faoi thréimhse a chaith tú féin sa Ghaeltacht. Bain úsáid as do shamhláíocht agus cum an scéal mura raibh tú sa Ghaeltacht riamh. Bain úsáid as an aimsir chaite ar ndóigh!

D'fhreastail mé ar choláiste samhraidh i gCiarraí an samhradh seo caite. Bhí ranganna againn gach maidin ach bhí muid saor ansin sa tráthnóna. Thaitin sé go mór liom. Chas mé lena lán daoine nua agus tá cúpla cara maith agam anois tar éis na míosa ansin. Bhí náire orm labhairt as Gaeilge ar dtús mar cheap mé go mbeadh muintir na háite ag magadh fúm, ach chaith gach duine go han-mhaith linn. Bhí na múinteoirí agus na mná tí chomh foighneach sin! Bhí iontas orm gur labhair gach duine Gaeilge le chéile, sa bhaile, sna siopaí agus gach áit i ndáiríre. Tháinig feabhas an-mhór ar mo chuid Gaeilge, caitheadh mé a rá.

Na Teangacha Ceilteacha

Réamhobair 1

Féach ar an gcairt thuas faoi stair na dteangacha Ceilteacha. An féidir leat na boscaí a líonadh leis na focail chuí?

Gàidhlig na hAlban
-Cheilteach
An Bhreatnais

Na Teangacha Ceilteacha

Réamhobair 2

An bhfuil na fíricí thíos faoi na teangacha Ceilteacha *fíor* nó *bréagach*?

- ✓ Bhí na Teangacha Ceilteacha á labhairt go forleathan ar fud na hEorpa míle bliain ó shin.
Fíor Bréagach
- ✓ Baineann na forainmneacha réamhfhoclacha (orm, leis, aige) leis na teangacha Ceilteacha amháin.
Fíor Bréagach
- ✓ Tá Gaeilge na hÉireann agus Gaeilge na hAlban níos cosúla lena chéile ná na teangacha Ceilteacha eile.
Fíor Bréagach
- ✓ Is í an Bhreatnais an teanga Cheilteach is mó a labhraítear sa lá atá inniu ann.
Fíor Bréagach
- ✓ Labhraítear an Bhreatnais san Airgintín.
Fíor Bréagach
- ✓ Is teanga oifigiúil í an Bhriotáinis sa Fhrainc.
Fíor Bréagach
- ✓ Tá 3 mhíle duine a labhraíonn Gaeilge Mhanann.
Fíor Bréagach

Na Teangacha Ceilteacha

Réamhobair 3

Ag cuardach an fhocail

Beidh tú ag cuardach míniú focal ar ball beag. Ná déan dearmad de na pointí seo a leanas agus tú ag déanamh na gníomhaíochta atá le teacht!

- ✓ An bhfuil líon agus méid na bhfocal mar an gcéanna?
teach – house
- ✓ An bhfuil focail bheaga ann?
sa – in, an – the, ag – at
- ✓ Cad faoi na haimsirí?
d’ordaigh – ordered
- ✓ An bhfuil forainm (*pronoun*) nó briathar saor ann?
dúnfaidh sí – she will close, dúnfar – it will be closed
- ✓ An bhfuil ‘ing’ an Bhéarla i gceist?
ag déanamh – doing

- ✓ An bhfuil comhfocal ann a thugann leid duit mar tá focal amháin ar eolas agat?

seanchuimhne (sean + cuimhne) – old memory

Na Teangacha Ceilteacha

Réamhobair 4

Féach ar na focail a bheidh san alt. Meaitseáil na focail Ghaeilge ar chlé leis na focail Bhéarla ar dheis.

1. Tíriúil	a. Insight
2. Dara Cogadh Domhanda	b. It's a big difference
3. Dhá scór	c. Urine
4. Dornán	d. A few (handful)
5. go saolófar	e. To the grave
6. Léargas	f. Secretly (behind a bush)
7. Ainneoin sin	g. Homely
8. A scaipeadh & a cothaíodh	h. Inattention
9. Neamhaird	i. Getting close to
10. Mún	j. Class
11. Leathchead	k. Increase
12. Chun na cille	l. Second World War
13. Méadú	m. Forty (2 x score)
14. Meath	n. Fifty
15. Ar chúil sceiche	o. Notwithstanding
16. Sciar	p. Professional middleclass
17. Aicme	q. Spread and fostered
18. Meánaicme ghairmiúil	r. Portion / share
19. Is mór idir	s. That ... will be born
20. Ag druoidim	t. decline

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	

Na Teangacha Ceilteacha

Léamh

Chaith Diarmuid Johnson an samhradh ar thóir na Briotáinise. Seo léargas ar a bhfaca sé.

Paróiste beag tíriúil atá sa Chapel Nevez (an ‘Séipéal Nua’). Ba í an Bhriotáinis teanga na ndaoine ann go dtí an dara cogadh domhanda. Tharla athrú teanga sa mBriotáin tar éis an dara cogadh domhanda, faoi mar a tharla in Éirinn tar éis an Ghorta Mhóir. (1) Is sna caogaidí a tógadh an chéad ghlúin páistí le Fraincis i nGaeltacht na Briotáine.

I dtús na haoise, bhí líon na gcainteoirí Briotáinise ag tarraingt ar mhíllíúin. I bhfad faoi bhun a leath oiread atá anois ann. (2) Faoi cheann dhá scór bliain, beidh domán seandaoine sa Chapel Nevez fós ag labhairt na Briotáinise, faoi mar a bhí i roinnt iarGhaeltachtaí thall is abhus in Éirinn sna caogaidí. (3) As seo go ceann dhá scór bliain, ní cosúil go saolófar cainteoirí Briotáinise ar bith sa Chapel Nevez. Sin léargas ar chás aon pharóiste amháin. Is sampla atá ann – micreacosma – den rud atá ag tarlú go forleathan. Go deimhin, ní dhá scór bliain an fad saoil atá ag an mBriotáinis i gceantair go leor, ach scór.

Ainneoin sin is uile, tá muintir na Briotáine an-dóchasach ar fad. (4) Ceaptar go slánóidh an t-oideachas an teanga. Ní hé an t-oideachas stáit atá i gceist, ach an t-oideachas a chuireann eagrais neamhspleách ar bun. Diwan (‘eascairt’) an t-ainm atá ar an eagrais seo.

Na Teangacha Ceilteacha

Léamh

Bunaíodh Diwan i 1978, agus thosaigh siad ag cur scoláíochta ar naíonáin bheaga trí mheán na Briotáinise.

De réir mar a chuaigh na naíonáin in aois, chuir Diwan oideachas trí Bhriotáinis ar fáil dóibh. Anuraidh, rinne cuid de scoláirí Diwan an bac (Ardeist) den chéad uair. Tá muintir na Briotáine ar fad ar an eolas faoi Diwan. Is é an port atá ag an ngnáthdhuine go bhfuil ag éirí thar barr le Diwan. Is trí na meáin chumarsáide a scaipeadh is a cothaíodh an smaíneamh seo. Déarfadh duine gur sárobair phoiblíochta a bhí ansin.

Ach déantar neamhaird ghlan de na staitisticí. Faoi bhun 2,000 páiste atá i scoileanna Diwan. Mún dreoilín sa bhfarraige. As seo go ceann leathchéad bliain, rachaidh os cionn ceathrú milliúin cainteoirí Briotáinise chun na cille. Seans go dtiocfaidh méadú ar Diwan. Fiú má thagann méadú deich n-uaire air, ní chuirfidh sin cosc ar mheath na Briotáinise. Ní hé gur éirigh go maith le poiblíocht Diwan: is amhlaidh a bhain na meáin chumarsáide cor as an scéal (úsáid as) leis an meath a cheilt. D’éirigh leo bás teanga a chur ar chúl sceiche.

Ní miste fiafraí an bhfuil cosúlacht idir seo agus cás na ngaelscoileanna in Éirinn. Is fíor a rá go raibh oiread Gaeilge sa ngnáthbhunscoil tríocha bliain ó shin in Éirinn is atá sa ngnáthGhaelscoil inniu. Bhí líon mór foghlaimoirí Gaeilge ann riamh, ach cén sciar díobh a thug an Ghaeilge leo? Tá líon na bhfoghlaimoirí slán. Ní leor sin.

Na Teangacha Ceilteacha

Léamh

(5) Níl aon stádas oifigiúil ag an mBriotáinis i bPoblacht na Fraince. Níl léamh ná scríobh a dteanga dhúchais ag na Briotánaigh. (6) Baineann an teanga le haicme faoi leith: na feirmeoirí. Níl aon mheánaicme ghairmiúil a chleachtann an Bhriotáinis. (7) Tuairim agus uair a' chloig teilifíse in aghaidh na seachtaine a bhíonn i mBriotáinis. Cloistear gach lá ar an raidió í. Múintear an Bhriotáinis i ndornán beag scoileanna stáit, (8) agus is ábhar roghnach breise í i meánscoileanna thall is abhus. Is féidir céim ollscoile a dhéanamh i mBriotáinis ó 1989. (9) Is mór idir Briotáinis na bhfoghlaimoirí agus na gcainteoirí dúchais: is minic nach dtuigeann an dá dhream a chéile. Is í an Bhriotáinis an t-aon teanga Cheilteach atá fós á labhairt ar mhór-roinn na hEorpa. Tá sí á labhairt ann ón gceathrú haois i leith. Roimhe sin, bhí treibheanna Ceilteacha ag labhairt na Gaeilise ó tuairim agus 500 bliain roimh Chríost. De réir dealraimh, tá ré dhá mhíle go leith bliain ag druidim chun deiridh lenár linn féin.

Na Teangacha Ceilteacha

Iarobair 1

1. Léigh an t-alt arís agus breac síos na naoi bpointí a bhfuil líne fúthu i do chóipleabhar.
2. Cén tslí a bhfuil na pointí sin cosúil leis an saol atá agat féin, is é sin an saol mar chainteoir Gaeilge.
3. Labhair leis an duine in aice leat le fáil amach an bhfuil na tuairimí céanna agaibh beirt!

Más as an nGaeltacht tú labhair faoin nGaeltacht sin.

Má tá tú i do chónaí taobh amuigh den Ghaeltacht labhair faoin nGaeltacht a bhfuil cur amach agat uirthi.

Na Teangacha Ceilteacha

Iarobair 2

Príosún do ghníomhaire Breatnaise

GAELSCÉAL
22 Lúnasa, 2012
Anton Mac Cába

GEARRADH 45 lá príosúnachta ar Bhreatnach, mar gur dhiúltaigh sé glacadh le hordú cúirte i mBéarla.

Bhí Jamie Bevin ar dhuine de dhream a ghlac seilbh ar oifig an Fheisire Chaomhaigh, Jonathan Evans, i gCaerdydd anuraidh. Rinneadh é sin mar agóid in éadan ciurrithe ar bhuiséad S4C.

Scríobh Bevin mana ar an mballa agus d'ordaigh an chúirt dó cúiteamh £1,021 (€1,298) a dhíol as. Dúirt sé go raibh na hacmhainní aige leis an gcúiteamh a dhíol, ach nach ndéanfadh sé sin, mar go raibh an t-ordú i mBéarla, in ainneoin gur iarr sé trí huairte gur i mBreatnais a bheadh sé.

Dúirt sé leis an gcúirt gur “pribhléid” a bhí ann dul faoi ghlas.

PLÉ

Cad a cheapann sibh faoina bhfuil déanta ag an bhfear sa sliocht?

An ndéanfá an rud céanna ar son na Gaeilge? Cén fáth?

Na Teangacha Ceilteacha

Iarobair 3

Beidh tú ag éisteacht le bean óg as Albain ag caint. An féidir leat na focail seo a dhéanamh amach sa mhír?

Is mise

Ag déanamh damhsa Gaelach

Tír mhór

Oileán

An áit

An bhfuil an Ghàidhlig cosúil leis an nGaeilge in Éirinn?

An bhfuil sí cosúil le haon chanúint faoi leith in Éirinn? Cén fáth, dar leat?

An t-ainmfhocal

Seo thíos na grúpaí focal de na focail bhaininscneacha. An féidir leat féin agus an duine in aice leat cur leis an liosta?

baininscneach

Focail a chríochnaíonn le -eog / -óg:	Focail a chríochnaíonn le consan caol:
fuinneog, bábóg	conclúid, sráid, próifíl, anáil, oscailt, tuiscint, tiomáint, cúirt, sábháil, seic, céim, síocháin, cóip, stoirm
Focail a chríochnaíonn le -íocht agus -áíocht agus a mbíonn dhá shiolla nó níos mó iontu:	Focail a chríochnaíonn le -eacht agus -acht agus a mbíonn dhá shiolla nó níos mó iontu:
filíocht, cleasaíocht	gluaiseacht, daonnacht
Focail a chríochnaíonn le -chan:	Focail a chríochnaíonn le -lann:
athbheochan	pictiúrlann, bialann

An t-ainmfhocal

baininscneach

Nuair a bhíonn inscne an fhocail ar eolas agat is féidir leat an t-alt a chur leis gan aon stró! Féach ar na samplaí seo:

Focal a thosaíonn le guta (ní chuirtear aon ní i bhfeidhm):	an áit
Focail a thosaíonn le consan (cuirtear séimhiú ar an bhfocal):	an bhábóg
Focail a thosaíonn le s (cuirtear t rompu):	an tsráid
Focail a thosaíonn le d agus t (ní chuirtear aon ní i bhfeidhm):	an duine

Cuir an t-alt roimh na focail ar fad ar an sleamhnán deireanach.

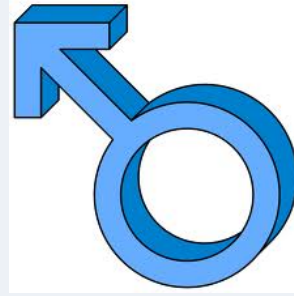

An t-ainmfhocal

firinscneach

Seo thíos na grúpaí focal de na focail fhirinscneacha. An féidir leat féin agus an duine in aice leat cur leis an liosta?

Focail a chríochnaíonn le guta:	Focail a chríochnaíonn le consan leathan:
iascaire, trócaire, ceo, páiste, scrúdú	trealamh, pobal, amhrán, iarratas, buicéad, samhradh, scéal, staidéar, príosún, pictiúr, déantús
Focail a chríochnaíonn le –ín, nuair is ‘níos lú’ atá i gceist:	Focail a chríochnaíonn le –éir, -eoir, -óir, -úir agus a bhaineann le gairmeacha de ghnáth:
callín, toitín	siúinéir, múinteoir, dochtúir, cúntóir
Focail a chríochnaíonn le –eacht nó –acht ach nach bhfuil ach siolla amháin acu:	
ceacht, acht	

An t-ainmfhocal

firinscneach

Nuair a bhíonn inscne an fhocail ar eolas agat is féidir leat an t-alt a chur leis gan aon stró! Féach ar na samplaí seo:

Focal a thosaíonn le guta (cuirtear t rompu):	an t-alt
Focail a thosaíonn le consan (ní chuirtear aon ní i bhfeidhm):	an bád
Focail a thosaíonn le s (ní chuirtear aon ní i bhfeidhm):	an sampla
Focail a thosaíonn le d agus t (ní chuirtear aon ní i bhfeidhm):	an duine

Cuir an t-alt roimh na focail ar fad a bhí ar an sleamhnán deireanach

Sa agus i

Féach:

i = in

i gCúba

sa (i + an)

sa Spáinn

in roimh ghuta

in Albain

san roimh ghuta

san Iodáil

Sa agus i

Roghnaigh an focal ceart le cur sna bearnaí.

sa san i in

1. Níl aon suim agam ____ cheol.
2. Tá sí ina cónaí ____ Ghearmáin.
3. An raibh tú riamh ____ Meiriceá?
4. Cad atá ____ uisce?
5. Ní raibh mé riamh ____ áit mar seo.
6. Cé atá ____ bhaile?
7. Tá sé ar cuairt ____ gCorcaigh.
8. Cén teanga a labhraíonn siad ____ Albain?
9. Labhraíonn siad Breatnais ____ Bhreatain Bheag.
10. Tar isteach, ná fan ____ fhuacht.

LITRÍOCHT NA CHÉAD BHLIANA

Gearrscéalta, Amhráin agus Filíocht

An chéad bhliain

Sa chéad bhliain leagfar bunchloch do shaothrú na litríochta sa dara agus sa tríú bliain.

Rachaidh an scoláire i ngleic le téacsanna as seánraí éagsúla; filíocht/amhránaíocht, drámaíocht, gearrscannánaíocht, úrscéalaíocht, gearrscéalaíocht. Caithfear **téacs amháin as gach seánra ar a laghad** a fhiosrú mar chuid d'fhoghlaim na chéad bhliana. Cuirfear liosta molta le rogha de théacsanna ar fáil.

Ina theannta sin, cuirfear béim ar an litríocht áitiúil/bhéil. I gcás na litríochta áitiúla/béil roghnófar trí phársa litríochta cúil le saothrú. Beidh sairse ag an múinteoir agus an scoláire ag an leibhéal áitiúil píosáí oiriúnacha dá riachtanais, suimeanna agus gcomhthéacs féin a roghnú.

Bíonn an fhirinne searbh

MÍCHEÁL Ó RUAIRC

Bhí ríméad ar Sheirse de Bhaldráithe. Ní fhéadfadh sé srian a choinneáil ar a mhianta. Lig sé béic as a chloisfeá sa Domhan Thoir. Cé go raibh sé i lár an tslua ar Shráid na Beairice agus daoine ag amharc air amhail is go raibh sé glan as a mheabhair, bhí sé beag beann orthu. D'fhéadfaidís dul i dtigh diabhair, an smaoineamh a rith leis. Lig sé béic eile as agus bhuaíl sé bosca na litreach lena dhorn agus é ag gabháil thar bráid. BHÍ SÉ AR AN bhFOIREANN! Ba ar éigean a raibh ar a chumas é sin a chreidiúint. Bhí áit faighte aige ar fhoireann shóisearach an chontae. Yipee! Seán Óg Ó hAilpín uimhir a Dó - seo chugaibh é! Fágai gí an bealach, a dhaoine uaisle, más é bhur dtoil é! Bhí sciatháin ar a chroí! Bheadh sé ag imirt i bPáirc an Chrócaigh. Bheadh clú agus cáil air i gCathair Chorcaí agus i measc a chairde féin.

Nuair a shroich sé an baile, d'inis sé an dea-scéala dá mháthair agus muna raibh bród agus gliondar uirthi, níor lá fós é. 'Tá d'áit ar an bhfoireann tuillte agus tuillte go maith agat, a Sheirse,' ar sise leis. 'Tar éis an tsaoil nach mó oíche fhuar gheimhridh atá caite agatsa ag cleachtadh iománaíochta le dhá bhliain anuas. Maith thú! Rinne Seirse rún an tráthnóna sin nach mbacfaidh sé leis na leabhair scoile go ceann seachtaine. Cé go raibh an t-uafás staidéir le déanamh aige is go raibh múinteoirí áirithe ar scoil sa mhullach air i dtaobh a chuid ceachtanna, chuir Seirse an rud ar fad as a cheann. Mheas sé go raibh an lámh in uachtar aige orthu go léir um an dtaca seo. Mhúinfeadh sé ceacht dóibh siúd a raibh sé mar nós acu a bheith ag caitheamh anuas air. Thaispeánfaidh sé dóibh nárbh aon dóithín é Seirse de Bhaldráithe. Bhuafadh foireann shóisearach iománaíochta an chontae Craobh na hÉireann i mbliana.

Chuir sé scairt ar a chairde agus roinn sé an dea-scéala leo. Mhol siad dó go mba chóir dó an ócáid a cheiliúradh. Bhí Seirse an-tógtha leis an moladh sin. Ba bhréa leis é a cheiliúradh. Shocraigh siad ar bhualadh le chéile in Clancy's ag a naoi a chlog.

Nuair a shroich Seirse teach tábhairne Clancy's an oíche Aoine sin, bhí an áit plódaithe. Bhí a chairde scoile ar fad ann agus cairde eile nárbh iad. Bhí an-chuid cailíní dathúla ann freisin. Gach éinne ag déanamh comhghairdis le Seirse faoin éacht a bhí déanta aige. É ag imirt d'fhoireann shóisearach an chontae! *By dad!* D'fhág siad Clancy's ag meán oíche agus ar aghaidh leo go dtí ceann de na clubanna oíche is fearr sa chathair. Bhí ardoíche acu ansin is bhí sé ag druidim lena trí a chlog ar maidin nuair a d'fhag siad an áit.

Rinne siad coinne go mbuailfidis le chéile in Clancy's arís an oíche dár gcionn.

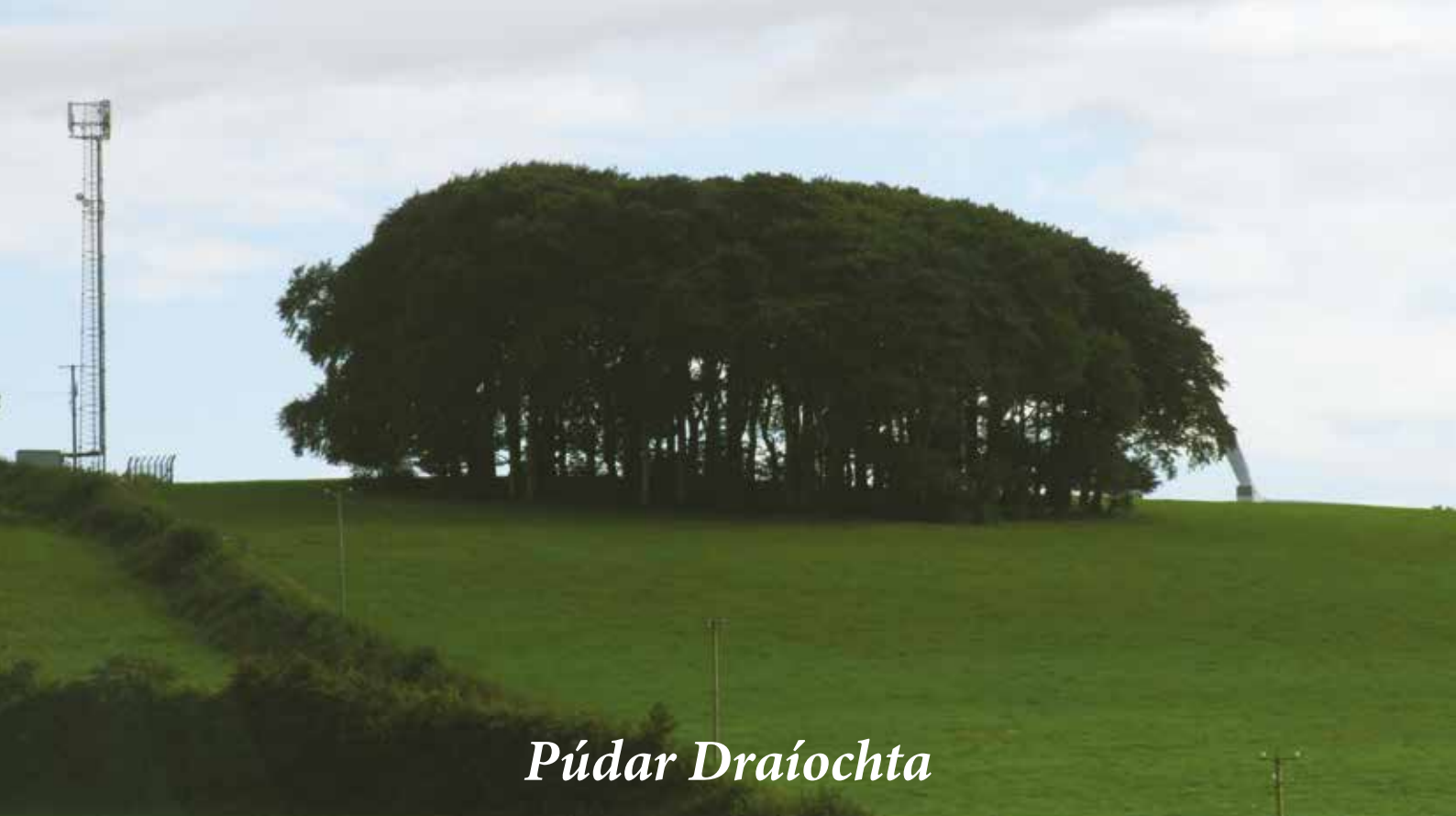
Bhí babhta traenála ag Seoirse sa Marydyke maidin Dé Domhnaigh. Bhí tuirse air tar éis a bheith ag ragairne ar feadh dhá oíche as a chéile ach rinne sé a dhícheall le linn an tseisiúin traenála.

Lean cúrsaí ar aghaidh mar sin ar feadh tamaill. Bhí gach rud á chur ar an méar fhada ag Seoirse. Ba ar éigean a bhacfadh sé le stadéar ná le hobair bhaile a thuilleadh cé go raibh scrúdú na hArdeistiméireachta ag teannadh leis go sciobtha. Ach bhí Seoirse beag beann ar chúrsaí scoile faoin am seo. Nach raibh áit aige ar fhoireann shóisearach iománaíochta na scoile! Nach raibh áit aige ar fhoireann an chontae, in ainm Dé! Nach raibh sé ag siúl amach le hAmanda, cailín rídhathúil as Tobar Rí an Domhnaigh!

D'éirigh leis an bhfoireann a bheith sa chluiche leathcheannais in aghaidh an Chláir. Bheidis ag imirt i bPáirc Uí Chaoimh! Bhí an babhta deireanach traenála acu sa Marydyke tráthnóna Dé hAoine. Ag deireadh an bhabhta thraenála d'fhógair an traenálaí cé a bheadh ag imirt ar an bhfoireann in aghaidh an Chláir ar an Domhnach. Chuaigh sé tríd an liosta, ach níor luaigh sé ainm Sheoirse. Fíu níor luaigh sé a ainm i measc na n-ionadaithe. Thit an lug ar an lag ag Seoirse. Caithfidh go raibh botún déanta aige. Caithfidh go ndearna sé dearmad ar ainm Sheoirse a lua. Chuaigh Seoirse suas chuige. 'Nach bhfuil... nach bhfuilimse ar an bhfoireann?' a d'fhiafraigh sé de agus creathán ina ghuth.

'Is oth liom a rá nach bhfuil áit ar an bhfoireann duit an babhta seo, de Bhaldraithe,' arsa an traenálaí leis go neamhbhalbh.

'Cad chuige?' d'fhiafraigh Seoirse de. D'fhéach an traenálaí air go fuarchúiseach. 'Mar nach bhfuil iarracht ar bith á dhéanamh agat, de Bhaldraithe,' ar seisean leis. 'Bhí an-gheallúint ionat ach is oth liom a rá leat nár chomhlíon tú an gheallúint sin. Sin í an fhírinne agus mar is eol do chách, bíonn an fhírinne searbh. Má éiríonn linn an bua a fháil ar an gClár, tig liom a rá leat anois nach mbeidh tú ar an bhfoireann a imreoidh sa chluiche ceannais ach an oiread. Ach ná bíodh lagmhisneach ort. Má chuireann tú romhat áit a fháil ar an bhfoireann don bhliain seo chugainn, beidh áit ann duit, táim cinnte de sin.' Ag filleadh abhaile dó an tráthnóna sin, ní raibh Seoirse ag béiceadh le ríméad. Bhí a cheann faoi aige agus é ag sileadh na ndeor.

Púdar Draíochta

BRÓNA NÍ UALLACHÁIN

Bhí scamail feirge tar éis sleamhnú timpeall ar theach Uí Thuathail ó ghlaigh an guthán an mhaidin sin. Cé go raibh Bean Uí Thuathail ag déanamh a seacht ndícheall gáire a bhaint as Dónall agus Deirdre ní raibh ag éirí léi. Thriail sí iad a mhealladh le huachtar reoite bándearg agus buí ach níor oibrigh sé. Thriail sí brioscaí seacláide le craiceann cnó cócó ar an imeall a thairiscint dóibh. D'ith siad iad ach níor imigh an ghruaim. Gheall sí dóibh go ndéanfadh sí an dinnéar ab fhearr leo ispíní agus brúitín agus gheall sí dóibh fiú nach mbeadh orthu aon bhrocailí a ithe – ach níor ghéill an bheirt. Faoi dheireadh smaoinigh sí ar phlean.

“Cén fáth nach ndéanann muid cáca deas chun fáilte a chur rompu?” a dúirt sí agus í ag rith timpeall na cistine mar a bheadh tornadó, agus babhla, spúnóg adhmaid, uibheacha agus plúr á mbailiú aici. Bhreathnaigh an cúpla ar a chéile. Níor labhair siad ach thuig siad go raibh an smaoineamh céanna ag an mbeirt acu. Ní chabhródh an cáca leo dearmad a dhéanamh ar an tslí go raibh an turas go hÁrainn curtha ar ceal mar go raibh cuairt speisialta eagraithe ag Aintín Sarah. Níor mhaith leo aon rud a dhéanamh chun fáilte a chur roimh Theo agus Leo a gcol ceathracha ardnósacha as Contae Lú, ach ag an am céanna thaitin sé leo i gcónaí a bheith ag cócaireacht le Mamaí!

I bpreabadh na súl bhí an bheirt óg ag cur leis an stoirm sa chistin. D'aontaigh siad go bhfaigheadh Deirdre an spúnóg adhmaid nuair a bhí Mamaí réidh agus go mbeadh cead ag Dónall an babhla a lí. Mhéaigh siad. Mheasc siad. D'fhuin siad. Bhrúigh siad. Taobh istigh de leathuair bhí Dónall agus Deirdre sona sásta arís. Nuair a d'imigh an clog ar an oigheann, ag fógairt go raibh an cáca bÁCáilte baineadh geit astu mar gur tháinig torann as cloigín an dorais ag an am céanna. Bhí Aintín Sarah, Leo agus Theo tagtha.

Ag brostú di i dtreo an dorais chas Bean Uí Thuathail chuig Dónall agus Deirdre agus í lándáiríre: “Bígí go deas,” a dúirt sí, agus í ag scríobadh daba plúir ó gheansaí Dhónaill, “Níor mhaith liom trioblóid ar bith an uair seo!” Níor thug sí seans dóibh aon fhreagra a thabhairt uirthi. D'oscail sí an doras agus chaith sí a lámha thart timpeall ar Aintín Sarah go sona. Láithreach thosaigh siad ag clabaireacht agus ag glagaireacht.

“Is breá liom do sciorta. Breathnaigh ar do chuid gruaige. Ar chuala tú faoi? Tá margadh i dTigh Standúin.”

D’imigh siad leo go dtí an chistin agus d’fhan an ceathrar páistí ag breathnú ar a chéile go míchompordach.

“Rinne muid cáca seacláide daoibh,” a dúirt Dónall, chun an ciúnas a líonadh. “Chuir muid marshmallows air freisin,” a chríochnaigh Deirdre agus í ag dúnadh an dorais. D’fhreagair Theo, ag rá gur leamhachán an Ghaeilge a bhí ar marshmallows agus gur cheap sé go raibh ailléirge aige dóibh. Lean Leo é go húdarásach ag insint dóibh go raibh cáca cairéid i bhfad níos sláintiúla ná cáca seacláide. Bhí an trioblóid tosaithe cheana féin.

Shuigh an ceathrar go ciúin nuair a rinne a máithreacha an tae agus d’ith Dónall agus Deirdre an cáca nár ith Leo ná Theo. Bhí sioscadh agus rúin na máithreacha ag líonadh aer na cistine i gconaí. Níor thug siad faoi deara go raibh Theo ag seoladh téacsanna an t-am ar fad agus go raibh Leo ag spraoi ar Nintendo DS a bhí curtha i bhfolach faoin mbord aige. Nuair a sheas Aintín Sarah chun an cúigiú pota tae a dhéanamh chonaic sí na gléasanna acu agus sciob sí uatha iad, ag rá leo dul amach ag spraoi. Thosaigh Leo ag geonaíl agus ag gearán go raibh sé ró-fhuar agus d’impigh Theo ar Aintín Sarah ligean dóibh breathnú ar an teilifís in áit dul ag spraoi le Dónall agus Deirdre. “Ach tá a fhios agaibh nach bhfuil aon teilifís ag Dónall agus Deirdre” a dúirt Aintín Sarah, agus í dá mbrú amach an doras.

Ní raibh aon rogha acu. Amach leo taobh amuigh. Bhí áthas ar Dheirdre agus ar Dhónall mar gur thaitin sé leo bheith taobh amuigh, ach bhí smut púiceach ar Leo agus Theo. Phléigh Deirdre agus Dónall céard ar cheart dóibh a dhéanamh. Chuimhnigh siad ar neadacha éan a lorg ach cheap siad go mbeadh eagla ar Leo agus Theo dul ag dreapadóireacht. Smaoinigh siad ar dhul ag snámh sa loch ach bhí Leo agus Theo fuar cheana féin gan trácht ar dhul isteach san uisce. Faoi dheireadh dúirt Dónall, “Céard faoin bhfáinne sí a thaispeáint dóibh?” Ní raibh an abairt críochnaithe aige nuair a bhí Leo agus Theo ag sciotaíl agus ag caitheamh a súl chun na flaithis. “Níl a leithéid de rud ann is sióga” a dúirt Theo. “Caithfidh sibh teilifís a fháil,” a dúirt Leo agus é ag triail an puiteach a ghlanadh dá bhróga.

Chonaic Deirdre na deora ag líonadh i súile Dhónaill agus bheartaigh sí nach ligfeadh sí do Theo agus Leo beag a dhéanamh dó mar a rinne siad go hiondúil. Rinne sí iarracht í féin a dhíriú go hiomlán a hairde, chas sí i dtreo Theo agus Leo, líon sí na súile móra gorma a bhí aici le bród agus i nguth chomh láidir agus chomh fuar leis an ngaoth aduaidh, dúirt sí, “Tá cinnte, tá fáinne sí i bpáirc Dhaidí ar chúl an tí, agus ní hamháin sin, ach fágann na sióga bronntanais dúinn ann amanna. Bronntanais iontacha, bronntanais rúnda...bronntanais draíochta.” Nuair a chríochnaigh sí an chaint níor bhain sí a súile de Theo ná Leo ach dúirt sí an cúpla focal deiridh agus í beagnach ag cogarnaíl.

Bhí Leo agus Theo éiginnte anois. Bhí cleachtadh acu ar Dheirdre a bheith ag seasamh an fhóid ina n-aghaidh ach ní fhaca siad an chuma seo uirthi roimhe seo. Bhreathnaigh siad ar a chéile, ar an talamh, ar Dhónall agus ansin d’aimsigh siad muinín as áit éigin agus bhreathnaigh siad ar Dheirdre. “Rúnda?” a dúirt Leo, agus a ghlór ag briseadh beagáinín, “Draíochta?” arsa Theo, agus é anois leath faoi dhraíocht ag Deirdre.

Níor fhreagair Deirdre iad, chas sí ar a sáil agus dúirt le Dónall nach raibh bronntanais draíochta tuillte ag an mbeirt eile agus nár mhaith léi an fáinne sí a thaispeáint dóibh pé scéal é. Go tobann anois ní raibh Leo fuar níos mó agus bhí fuinneamh faighte ag Theo as áit éigin. D’impigh siad ar Dheirdre iad a thabhairt chuig an bhfáinne sí. Bhí brón orthu, a dúirt siad, agus bhí siad lánchinnte gur mhian leo bronntanas a fháil ó na sióga.

Tar éis go leor ‘machnaimh’, bheartaigh Deirdre faoi dheireadh cead a thabhairt dóibh dul chuig an bhfáinne sí.

Thosaigh na buachaillí ag déanamh i dtreo na páirce ar chúl an tí ach go tobann dúirt Deirdre gur mhian léi rith chuig an leithreas.

“Imigh tusa ar aghaidh leo,” a dúirt sí le Dónall. “Beidh mise libh roimh i bhfad.” Rith sí ar ais i dtreo an tí agus a cuid gruaige órga ag lonradh sa ghrian.

Ní raibh Dónall ró-shásta faoi bheith fágtha leis féin leis an mbeirt namhad a bhí aige ach lean sé iad. Chaill Theo an bhróg dhearg Nike a bhí air i bpoll puitigh agus bhí clábar brocach donn ag rith as ladhar a stoca bán anois fad is a bhí Leo ag slabaireacht sa pholl chun an bhróg a fháil ar ais.

Faoi dheireadh le ‘ssllrrrrpppp’ tharraing sé as an bpoll í agus as go brách leo arís i dtreo an fháinne sí. Ní raibh mórán d’achar siúlta acu faoin am gur tháinig Deirdre ag rásaíocht ar ais agus í as anáil agus gáire beag ag cigilt choirnéal a béil. Bhí siad stoptha roimh i bhfad arís ag an gcláir chun géaga draighin, a bhí tar éis iad féin a chnótáil isteach i ngeansaí ‘Hillfiger’ Leo, a bhriseadh.

“Rachaidh mise ar aghaidh chun ruaig a chur ar na síoga ar fhaitíos go scanraíonn siad sibh,” a dúirt Deirdre agus í ag pocléimneach thar an díog. Cheap Dónall go raibh sí sách aisteach ach ní dúirt sé faic mar go raibh drochthionchar ag Leo agus Theo uirthi i gcónaí. Rinne sé gach iarracht an geansaí a scaoileadh saor agus nuair a bhí leo, lean siad orthu arís i dtreo Dheirdre a bhí anois ag seasamh thíos in aice leis an bhfáinne ná carraig chiorclach chaonaigh le nóiníní ag siosarnach sa ghaoth thart timpeall uirthi.

Agus iad ag druidim níos gaire do Dheirdre thug siad faoi deara go raibh sí ag gáire mar a bheadh bean ar mire. Nuair a tháinig siad chomh fada léi níor stop sí agus d’éirigh an torann a bhí ag damhsa as a béal níos airde. Ní raibh tuairim ag Leo agus Theo céard ba cheart dóibh a dhéanamh. Bhreathnaigh siad ar Dhónall agus chonaic go raibh sé tar eis buidéal donn a bhaint amach as lámh Dheirdre. Bhí lipéad beag greamaithe den bhuidéal agus litrithe amach i scríbhneoireacht chasta dhaite bhí dhá fhocal.

“Púdar,” a léigh Theo, agus é fos faiteach faoi gháire Dheirdre a bhí anois ag luí ar an bhféar, a béal oscailte agus taomanna gáire fós ag teacht ina dtuile aisti. “Gáire” a chríochnaigh Leo agus é ag triail an caipín beag buí a bhaint den bhuidéal.

Istigh sa bhuidéal bhí púdar mistéireach, mín, bán. Nuair a baineadh an clár den bhuidéal léim cúpla gráinne geal as agus d’éitil siad ar thonnta beaga gaoithe thar na crainn agus scaip siad amach i dtreo an locha. Bhí Dónall ag caint i gcogar le Deirdre. Bhí sé ag déanamh iarrachta an méid a bhí á rá aici a aistriú agus, go tobann, le sceilp sonais chas sé i dtreo Leo agus Theo agus dúirt sé, “Tá an t-ádh dearg oraibh. Bhí an bronntanas seo fágtha ag na síoga nuair a shroich Deirdre an fáinne sí. Ní hí seo an chéad uair gur bhronn siad púdar draíochta orainn ach is cinnte gur púdar gáire an púdar ab fharr go bhféadfadh muid a fháil,” Bhí an bheirt deartháireacha ag seasamh ag breathnú ar Dheirdre agus mearbhall orthu. Ní raibh siad ábalta é seo a thuiscint. Cé a chreidfeadh go raibh an bronntanas dochreidte seo fágtha ag síoga na Gaillimhe dóibh!

D’iompáigh Dónall an buidéal beag ar a thaobh go cúramach agus dhoirt dornán de na gráinníní glioscarnacha draíochta amach ar a lámh. Thosaigh sé ag damhsa agus ag doirteadh an phúdair draíochta ar a chloigeann agus taobh thiar dá chluasa. Ní raibh cúig shoicind caite nuair a bhí Dónall ag briseadh a chroí ag gáire. “Hí, Hí, Hí, ha, ha, ha.” Bhí Deirdre anois in aice leis agus bhí pluca dearga an chúpla briste i smidiríní ag meangadh mór sásta.

Sciob Theo an buidéal ó Dhónall le saint agus bhéic sé, “Tabhair dúinn é, nó ní bheidh aon chuid fágtha.” Sháigh Leo a lámha faoi smut a dhearthár agus d’impigh sé air neart den phúdar gáire a thabhairt dó. D’fholmhaigh siad an buidéal eatarthu agus chaith Theo an soitheach folamh ar an bhféar. Bhí carnán den phúdar bán ag an mbeirt ar a lámha agus le fuinneamh agus fuadar fúthu thosaigh siad á chuimilt go láidir agus go crua orthu féin, timpeall ar na súile agus in airde ar a gcuid gruaige go dtí gur bhreathnaigh siad ar nós beirt sheanfhear liath.

Níor thosaigh an gáire uathu láithreach, mar a tharla leis an mbeirt eile, ach ansin faoi dheireadh agus iad fós ag breathnú go héiginnte ar an gcúpla d'éalaigh racht beag gáire as béal Theo. Nuair a thug Leo faoi deara, níorbh fhada go raibh sé féin ag pramsáil timpeall ar an bhfáinne sí agus deora áthais ag sileadh as a dhá shúil dúnta.

Bhí an bheirt ag gáire an oiread sin gur bheag nár chuala siad a mamaí ag fógairt go feargach orthu as an teach ar bharr an chnoic. Nuair a d'oscail siad a súile chonaic siad go raibh an cúpla leath bealaigh abhaile. Go tobann bhí ciúnas ann agus an t-aon torann a líon an bhearna a bhí fágtha ag an ngáire ná ceol binn smólaigh a bhí ina shuí go suaimhneach ar scean gheal a bhí ag síneadh a ghéaga deilgneacha amach go cosantach os cionn an fháinne sí.

Phreab Leo agus Theo chun talaimh go sciobtha agus lean Dónall agus Deirdre. Nuair a tháinig siad chomh fada leis an teach bhí a máthair ag seasamh sa phóirse ar chúl an tí agus ní raibh cuma róshona uirthi. Bhí na Déithe Dána ann freisin agus iad ag seachaint súile Theo agus Leo. Dúirt a máthair amach os ard, “Bhuel, tá freagra na ceiste anois againn... Breathnaigh ar mo bheirtse.” Chas sí ina dtreo agus chríochnaigh sí an abairt, “ba cheart go mbeadh náire oraibh.”

Ní raibh tuairim ag Leo ná Theo céard a bhí déanta as bealach acu, ná cén fáth go raibh a máthair chomh crosta leo. Thug siad faoi deara go raibh an talamh sa phóirse ar fad bán agus níos measa fós bhí an mála plúir, a úsáideadh chun an cáca seacláide a dhéanamh, iompaithe bun os cionn taobh thiar den doras. Lean Aintín Sarah uirthi agus an fhearg ag dó níos tréine inti mar bheadh séideán gaoithe tar éis téagar a chur faoi thine.

“Amach libh ag an gcarr láithreach. Tá náire orm. Tar éis do mhamaí Dhónaill agus Dheirdre cáca álainn seacláide a dhéanamh daoibh, an buíochas atá agaibh di ná plúr a chaitheamh ar fud na háite agus bhur n-éadaí agus bhur gcuid gruaige a scriosadh. A Chríost, Theo, breathnaigh ar an mbail atá ar na bróga nua a cheannaigh mé duit. Gabhaigí amach as mo radharc.”

Shleamhnaigh Leo agus Theo leo i dtreo an chairr go ciúin lena liopaí ag crith. Ní raibh le cloisteáil anois ach glugar an phuitigh ag teacht ó bhróg Nike Theo ar gach ré coisméig dár thóg sé. Chaoch Deirdre súil ar Dhónall agus thosaigh siad ag gáire. Ba chosúil go raibh draíocht de chineál éigin sa phúdar gáire ar deireadh thiar.

Focalghníomh

RÉ Ó LAIGHLÉIS

“Boladh ort,” arsa cailín amháin as rang a sé, agus í ag dul thar bráid sa líne i gclós na scoile tar éis briseadh beag na maidine. Thug Dara aird láithreach ar an gcailín a dúirt. Ní le Dara féin a dúradh é ach leis an mbuachaillín a bhí chun tosaigh air sa líne. Yashi Amki ab ainm don leaidín sin agus bhí sé nua-thagtha chun na scoile le roinnt seachtainí anuas. As tír éigin sa Domhan Thoir a tháinig seisean agus a mhuintir, de réir mar a thuig Dara an scéal. Teifigh ab ea iad a bhí á sciúrsáil ina dtír féin.

“Boladh lofa ort, a mhoncaí,” arsa duine eile as líne rang a sé. Buachaill a bhí ann an uair seo. Bhreathnaigh Dara ina dhiaidh. Ní raibh sé cinnte cén t-ainm a bhí ar an mbuachaill céanna ach shíl Dara go dtabharfadh sé lascadh dó dá mbeadh sé féin mór a dhóthain chun sin a dhéanamh. Ach i rang a ceathair a bhí Dara, díreach mar a bhí Yashi féin. Ba dhósan a thabharfaí an lascadh dá dtosódh sé isteach ar bhuachaill as rang a sé. Agus, ar chaoi ar bith, bhí a fhios ag Dara ina chroí istigh nár bhealach ar bith é an troid chun fadhb a réiteach. Nárbh é an troid féin ba bhunús leis an gcuid is mó den trioblóid a bhí ag titim amach sa domhan móorthimpeall! Bobarúin de dhaoine a roghnaigh troid thar bealach eile le rudai a réiteach.

“Boladh lofa ort, a ghoirmín,” arsa buachaill eile fós i líne rang a sé agus é ag gluaiseacht leis doras na scoile isteach. Agus chuala Dara an leaid sin á rá chomh maith, agus ba chinnte gur le Yashi a dúirt sé é. Triúr i ndiaidh a chéile ag caitheamh go dona leis an mbuachaillín bocht gan fáth. Ba léir do Dhara gur phlean réamh-bheartaithe a bhí san iarracht. Ach, leis sin, tháinig Bean Uí Dhálaigh, múinteoir Dhara, go doras na scoile agus thug a daltaí féin isteach.

Istigh sa seomra ranga agus gach aon duine socraithe síos, ní fhéadfadh Dara naimhdeas agus drochmhúineadh pháistí rang a sé a chur as a chloigeann. Bhí Bean Uí Dhálaigh tosaithe ar an Matamaitic cheana féin ach ní air sin a bhí aird Dhara. Bhí seisean ag breathnú uaidh trasna an tseomra, áit a raibh Yashi Amki ina shuí. Nach raibh dóthain den chineál sin drochíde faighte ag an leaidín bocht sin ina thír féin cheana féin, a shíl Dara. Nach chun éalú óna leithéid a tháinig muintir Amki go hÉirinn.

“Agus, den tríú huair, an freagra air sin, a Dhara ...?”

Bhain glór an mhúinteora preab as Dara. Níor thuig sé go raibh ceist curtha ag Bean Uí Dhálaigh air faoi dhó cheana féin.

“Eh ...” arsa Dara, agus bhreathnaigh sé go han-tapa ar an gclár dubh agus rinne na figiúirí a ríomh. “Trí chéad agus a dó dhéag,” ar sé.

“Hmm!” arsa an múinteoir, agus leath miongháire ar a béal. Ba rímhaith a thuig sí go raibh Dara iontach ag an matamaitic.

“Tá tú ceart,” ar sí. “Is breá an rud é go bhfuil tú chomh maith ag an mata is atá, ach bí ag tabhairt aire mar sin féin, maith an buachaillín.”

Ach ba dhuine séimh groíúil í Bean Uí Dhálaigh. Bhí a fhios aici go raibh rud beag éigin ag déanamh scime d’intinn Dhara. Ba ghnách dó a bheith ar dhuine den chéad bheirt nó triúr lena lámh in airde le freagra ar cheist ar bith. Thaitin sé freisin leis an múinteoir nach raibh aon fhaitíos riamh ar Dhara ceist a chur nó ábhar a ardú sa seomra ranga. Go deimhin, d’fháiltigh sí roimh a leithéid de nós.

Bhuel, d’imigh an mhaidín agus tháinig am reiligiúin, agus thosaigh Bean Uí Dhálaigh ag caint ar Mhahatma Gandhi, iar-cheannaire na nIndiach san Áis.

“Mohandas Karamchand Mahatma Gandhi ba ainm ceart dó,” arsa an múinteoir. Agus rinne na páistí go léir gáire faoi ainm chomh fada sin a bheith ar dhuine ar bith. Ach gáire na spéise a bhí ann. Ní raibh aon mhailís ná easpa measa ag gabháil leis an ngáire céanna. Agus bhí siad faoi gheasa ag an méid a d’inis an múinteoir dóibh faoin bhfear céanna.

“Laoch! Fathach fir,” a dúirt sí, “cé gur feairín beag a bhí ann, i ndáiríre. Ach bhí bealach aige, a pháistí,” ar sí, “bealach na séimhe. Bealach ar thug sé féin *satyagraha* air,” agus scríobh sí an focal sin ar an gclár dubh le go rachadh sé i gcion ar mheonta óga na bpáistí. Láithreach bonn, scríobh Dara an focal síos ina chóipleabhar. Bhí an múinteoir ag míniú faoi mar a bhí bealach Gandhi bunaithe ar mheas a bheith á léiriú ag daoine ar a chéile. Bhí sí ar tí tosú ar abairt úr nuair a chonaic sí go raibh lámh Dhara in airde aige.

“Bhuel, a Dhara, ceist agat?” arsa an múinteoir.

“Sea, a Bhean Uí Dhálaigh, tá. An as an bhfocal sin, más ea, a tháinig an focal Gaeilge ‘grá’?”

“As *satyagraha*, a Dhara!” Agus bhí rian den iontas ar a glór.

“Sea, a mhúinteoir. An bhfeiceann tú mar atá an focal ‘grá’ díreach ina lár?”

D’fhéach an múinteoir siar ar an gclár dubh, agus bhreathnaigh gach aon dalta ar an bhfocal chomh maith, agus, de réir a chéile, thosaigh na páistí ar an ‘sea’ sin a bhíonn acu nuair a thagann tuiscint éigin chucu.

“Bhuel, by daid, a Dhara,” arsa Bean Uí Dhálaigh, “m’anam gur fíor duit é! Tá sé ansin ina cheartlár ceart go leor. Agus, an bhfuil a fhios agat seo,” ar sí, “níl tuairim agam an bhfuil aon ceangal idir an dá fhocal. Ach gheobhaidh mé amach faoi, más féidir.” Bhí a fhios ag Bhean Uí Dhálaigh go raibh an tuairim ann go raibh ceangal siar i bhfad idir an Ghaeilge agus Sanskrit, seanteanga na hIndia.

Bhuel, bhí Dara thar a bheith sásta leis sin uile. Bhí an mhuintín ard anois ann. Agus, de réir mar a lean Bean Uí Dhálaigh uirthi ag caint faoi Gandhi, thosaigh aghaidheanna agus ainmneacha dhaoine eile ag rith trí intinn Dhara. Agus ba é an rud a bhí i gcoitinne ag na daoine sin ná nár aontaigh siad le húsáid an fhoiréigin beag ná mór. Rud éigin a dúirt Bean Uí Dhálaigh in imeacht a cainte a chuir ar Dhara cur isteach uirthi arís.

“Gabh mo leithscéal, a Bhean Uí Dhálaigh.”

“Sea, a Dhara,” ar sí, “abair leat.”

“Tá mise ag léamh leabhair faoi láthair faoi fhear darb ainm Martin Luther King, agus chreid seisean sa mhodh céanna a bhí ag Gandhi.”

“Tá an ceart ar fad agat, a Dhara, chreid sé,” arsa Bean Uí Dhálaigh.

“Agus ins an leabhar, a mhúinteoir,” arsa Dara, “tá caibidil amháin dar teideal *I’m Gonna Get Me Some Biiiiiiig Words*.”

“Mar sin é, a Dhara!”

“Sea, mar chreid Martin Luther King gur láidre an focal labhartha ná an troid fhisiciúil chomh maith.”

“Agus, gabh mo leithscéal, a Bhean Uí Dhálaigh,” arsa cailín ar an taobh eile den tseomra, agus í ag cur isteach ar chomhrá Dhara agus an mhúinteora.

“Sea, a Shiobhán?” arsa an múinteoir.

“Tá fear eile ann, Nelson Mandela, a bhfuil smaointe den chineál céanna aige freisin.”

“Tá, go deimhin, a Shiobhán. Sea, Nelson Mandela na hAfraice Theas.”

“Agus, a Bhean Uí Dhálaigh,” arsa Yashi, “tá bean den chineál céanna i mo thír dhúchais féin, Myanmar, nó Burma mar a tugadh air tráth. Aung San Suu Kyi is ainm di, agus bíonn an sórt céanna ruda á rá aici i gcónaí.”

“Bhuel, bhuel, bhuel, nach iontach ar fad é an t-eolas atá agaibh go léir,” arsa an múinteoir. “Agus nach iontach é go bhfuil an oiread sin daoine den chinéal sin ann.”

Bhuel, dúradh míle rud eile a bhí ar aon dul leis na ráitis sin an lá céanna. Agus ba é toradh an phlé ar deireadh gur bheartaigh na páistí taispeántas dá gcuid féin ar théama na daonnachta a chur ar fáil do dhaltaí eile na scoile.

Ach ní raibh aon halla ceart sa scoil a thógfadh na daltaí ar fad. B’fhearr, a shíl Bean Uí Dhálaigh, an léiriú a chur os comhair daltaí aon rang amháin.

“Bhur rogha féin, a pháistí, cén rang sa scoil a gcuirfimid an léiriú ina láthair dóibh,” ar sí.

“Rang a sé,” arsa Dara ar an toirt.

“Sea, rang a sé,” arsa na páistí go léir ina dhiaidh.

Ar ndóigh, ba é an smaoineamh a bhí in intinní na bpáistí eile ná go bhfeicfeadh daltaí rang a sé chomh maith agus d’fhéadfadh páistí rang a ceathair a bheith. Ach, i gcúl a chinn ag Dara bhí an smaoineamh gurbh é rang a sé ab fheiliúnaí toisc an drochíde a chuala seisean uathu i leith Yashi an lá sin.

Cuma fáth amháin nó fáth eile, ach d’imigh na seachtainí agus tháinig lá an léirithe. Agus bhí píosa tábhachtach le rá ag gach aon dalta as rang a ceathair. Réitigh siad go fiormhaith agus bhí soiléireacht na cainte agus eicspreisean na bpáistí ar fheabhas ar fad. Agus, dá bharr sin uile, ba léir go raibh an fhoclaíocht ag dul i gcion go mór ar dhaltaí rang a sé.

Agus gan ach trí mhír fágtha sa léiriú, sheas Siobhán – an cailín a luaigh ainm Nelson Mandela an lá úd sa seomra ranga – agus thug sí píosa as ceann d’óráidí Mandela.

*“Our deepest fear”, ar sí, agus idir chroí agus anam sa chaint aici, “is not that we are inadequate.”
“Our deepest fear is that we are powerful beyond measure.
It is our light, not our darkness, that most frightens us.
We ask ourselves, who am I to be brilliant, gorgeous, talented and fabulous?
Actually, who are you not to be?
You are a child of God.
Your playing small doesn’t serve the world.
There’s nothing enlightened about
shrinking so that other people
won’t feel insecure around you.
We were born to make manifest
the glory of God that is within us.
It’s not just in some of us: it’s in everyone.
And, as we let our own light shine,
we unconsciously give other people
permission to do the same.
As we are liberated from our own fear,
Our presence automatically liberates others.”*

Bhuel, chloisfeá an biorán féin ag titim ar urlár an tseomra ranga agus í á rá. Le linn do Shiobhán a bheith ag tabhairt na hóráide, bhí Dara ag réiteach a intinne féin don bpíos a bhí seisean ag dul a’ rá. Ach, ag an am céanna, bhí sé ag faire ar dhaltáí rang a sé agus thug sé faoi deara go ndeachaigh óráid Shiobhán i bhfeidhm go mór orthu. Ach d’aithin sé chomh maith go ndeachaigh sé i bhfeidhm ach go háirithe ar an dtiúr a chaith go dona le Yashi roinnt seachtainí roimhe sin. Gach cosúlacht ar an scéal go raibh an aidhm rúnda a bhí ina chroí istigh ag Dara á baint amach.

Deireadh ráite ag Siobhán agus tháinig Dara ar aghaidh. Bhreathnaigh sé an slua os a chomhair amach, bhreathnaigh sé na múinteoirí, bhreathnaigh sé Yashi ...

“I have a dream,” ar sé, agus stop soicind nó dhó, agus d’aimsigh a shúil súile an triúir úd as rang a sé. *“I have a dream ...”* agus labhair sé amach focail cháiliúla Mhartin Luther King in aghaidh na héagóra, in aghaidh an chiníochais, in aghaidh an oilc. Agus bhí a fhios ag an mbuachaillín go raibh lán a chroí á thabhairt don iarracht aige. Agus, nuair a stop sé den chaint, bhí béal an uile dhuine os a chomhair amach ar leathadh le hiontas. Ansin bualadh bos. B’iad an triúr a rinne an feall ar Yashi ba mhó a thug bualadh bos. Agus, nuair a chiúnaigh na daltaí arís, tháinig Yashi féin ar aghaidh. Ansin labhair Dara athuair.

“Anois, mar bhuille scoir, ba mhaith le Yashi Amki, a tháinig chun na tíre seo as Myanmar na hÁise cúpla mí ó shin, dán a rá. Agus d’fhág Dara an bealach ag Yashi.

“Is aistriúchán é seo,” arsa Yashi, ina ghlór caoin séimh, “a rinne mé féin ar dhán a scríobh banlaoch Myanmar, Aung San Suu Kyi. Agus thosaigh sé isteach ar an dán a rá, ‘s gan oiread agus nóta os a chomhair.

“Dá stróicfeá súil mo chinn,” ar sé.
“Chaochfainn an leathshúil eile ort;
Dá mbascfá mé le maslaí,
Ghuífinn beannacht ort;
Dá gcuirfeá lasair faoi mo róba,
Chaoifinn deora a mhúchta.
Is dá gcaillfeá féin do shúil-se,
Thabharfainn leathshúil duit;
‘S dá ndóifí gach ball éadaigh ort,
Leathfainn ort mo chasóg.”

Deireadh ráite ag Yashi agus bhéic an ciúnas ina mhacalla ar fud an tseomra. Ciúnas a d’fhás air féin agus a d’fhág gach aon duine a d’éist leis na focail a d’imigh roimhe faoi gheasa ag an smaoinreamh. Agus, i ndul an chiúnais sin, d’fhill lucht rang a ceathair ar a seomra féin agus a fhios acu go ndeachaigh a n-iarrachtaí i bhfeidhm go mór ar na daltaí sinsearacha.

Ní raibh lá ina dhiaidh sin in imeacht na scoilbhliana ar caitheadh go dona le Yashi Amki arís. Go deimhin, cúpla seachtain tar éis lá an léirithe, tháinig triúr as rang a sé go seomra rang a ceathair. Tháinig siad chun togra a bhí ina n-intinní acu a phlé. Togra maidir le gníomh a dhéanamh ar son daoine a bhí faoi chruatan sa Domhan Thoir a bhí i gceist. Agus an triúr a tháinig chun é a phlé! Bhuel ... ní gá aithne ná ainm. Is leor a rá gur ardaigh sé croí Dhara a fheiceáil cén triúr iad féin go baileach.

Díol agus Ceannach

MÁIRÍN NÍ CHOINCEANAINN

Bhí Liam agus a mháthair ina suí sa gcisteanach ag ól tae. Bhí siad ag caint ar rud a bhí ag cur as do Liam le tamall.

“Ach a Mham” arsa Liam, “caithfidh mé imeacht. Níl aon obair le fáil sa tír seo níos mó.” “Nach féidir leat a ghabháil ag plé le faochain?” a deir a mháthair. “Chuala mé go bhfuil pingin mhaith le déanamh astu.”

“Níl mé le asal a dhéanamh dhíom féin á mbaint sin,” arsa Liam.

“Bhuel, cén jab ar an domhan seo nach bhfuil obair ag baint leis?” a d’fhiafraigh a mháthair dhe. “Tá obair ag baint le chuile jab ach ní hé obair an asail atá uaim,” a d’fhreagair Liam go cantalach. “Níl fonn orm a bheith ag éisteacht leis seo!” a dúirt sé agus é ag éirí ina sheasamh. “Tá mé ag dul síos ag an teach ósta le haghaidh deoch a bheith agam.”

Tháinig Liam anuas staighre ar maidin agus tinneas cinn uafásach air. Bhí sé deich n-uaire níos measa nuair a thosaigh a mháthair ag gearán. Bhí na billí uileag le n-íoc agus bhí an t-airgead chomh gann sin sa teach go raibh faitíos uirthi an braon bainne a cheannach. D’éirigh idir an bheirt acu arís agus ba ghearr gur thosaigh an mháthair ag caoineadh. Bhí sí scanraithe i dtaobh cúrsaí airgid ach ag an am céanna níor theastaigh uaithi go gcaithfeadh Liam an bhaile a fhágáil. Bhuail aiféala Liam. Le teann trua dá mháthair dúirt sé léi go rachadh sé amach ar thóir jab ag baile, ach go raibh faitíos air nach mbeadh sé ró-éasca a leithéid a fháil.

Chaith Liam an lá ar fad ag siúl na cathrach ag tóraíocht oibre. Ach ní raibh aon mhaith dhó ann. Ní raibh obair le fáil in aon áit. Chuaigh sé isteach ar deireadh i dteach ósta a bhí i ngar do na duganna le fiafraí an mbeadh aon obair acu. Fad is a bhí Liam sa teach ósta bhí fear ina shuí ag breathnú air agus meangadh gáire aisteach air. Thar éis tamaill shiúil an fear seo anall agus shuigh sé le taobh Liam.

“Chuala mé go bhfuil tú ag cuartú jab,” a dúirt sé.

Dúirt Liam go raibh. D'inis mo dhuine do Liam go mbeadh jab aige dhó dá gcasfadh sé leis an oíche sin i gCúlstráid an Duga. Bhí Liam sásta, cé go raibh cineál faitís air roimh an bhfear strainséartha seo.

Thug Liam a aghaidh ar Chulstráid an Duga. Ní raibh sé in ann mo dhuine a fheicéail ar dtús. Thosaigh sé ag glaoch air.

“Hóigh! Heileó.”

“Dún do chlab a amadáin,” a dúirt mo dhuine go garbh, “nó beidh an baile dúisithe agat!” “Ta brón orm,” arsa Liam.

“Anois, bhí tú ag toraíocht oibre inniu, nach raibh?”

“Bhí, ceart go leor. An bhfuil obair agat dhom?” “Tá,” arsa mo dhuine, “Ach is obair rúnda í. Ní féidir focal a rá le deoraí. Le dhuine ná deoraí, an dtuigeann tú é sin?”

“Tuigim,” a deir Liam.

“Is maith sin. Bhuel, tá bád áirithe ag teacht i dtír amárach. Gheobhaidh tú mála ó dhuine de mhairnéalaigh an bháid. Tabharfaidh sé liosta seoltaí dhuit chomh maith. Tabharfadh tusa an stuif atá sa mhála go dtí na seoltaí sin. Sin a bhfuil le déanamh agat. Bí anseo chuile mhaidin ag ceathrú chun a cúig agus déan an rud céanna.” Bhuail aimhreas Liam.

“Níl seo in aghaidh an dlí ná tada, an bhfuil?”

“An bhfuil an obair uait nó nach bhfuil?” a deir mo dhuine, agus sháigh sé slám mór airgid isteach i lámh Liam. Nuair a chonaic Liam an méid airgid a bhí ann las na súile ina cheann. Shocraigh sé go dtógfadh sé an jab. Bhí cineál faitís air fós, ach bhí na billí le n-íoc.

Mhínigh mo dhuine chuile rud a bheadh le déanamh aige agus rinne Liam mar a iarradh air. Thar éis cúpla mí bhraith sé go raibh sé saibhir. Ach dá mhéad airgid a shaothraigh sé, is ea is santaí a déirigh sé. Tráthnóna amháin agus Liam suite ina sheomra ag breathnú ar an mála, rith smaoinéadh leis. D'fhéadfadh sé cuid den stuif a choinneáil dhó féin le díol. Nach bhféadfadh sé a rá le mo dhuine gurb amhlaidh nár tugadh an méid ceart den stuif dhó? Níorbh fhada go raibh an plean oibrithe amach aige. Uaidh sin amach chuile uair dá bhfuair Liam mála choinnigh sé cuid den stuif dhó féin agus fuair sé réidh leis an gcuid eile mar a dhéanadh sé i gcónaí. Ach de réir a chéile bhí mo dhuine ag éirí amhrasach faoin scéal a bhí ag Liam dhó. Maidin amháin lean sé Liam agus chonaic sé é ag cur cuid den stuif ina phóca féin. Bhí sé ag dul in aer agus chuaigh se chomh fada le Liam i lár na hoíche. Thug sé batráil mhaith dhó faoina ndearna sé agus d'fhógair air gan é a dhéanamh arís. Chuir Liam glaoch ar na gardaí an lá dár gcionn faoin mbatráil a bhain dhó agus gabhadh mo dhuine. Bhí Liam ag ceapadh go raibh sé sábháilte ansin.

Chuaigh Liam go dtí an teach ósta oíche amháin. Bhí sé deireanach go maith nuair a d'fhág sé. Ach níor bhain sé an baile amach riamh. Ní raibh tasc ná tuairisc ar Liam nó go bhfuarthas é an mhaidin dár gcionn i gCúlstráid an Duga. Bhí sé marbh. Nuair a chonaic mo dhuine an scéala ar an teilifís agus é sa bpríosún séard a dúirt sé leis féin:

“Dá fhad a théann an sionnach, beirtear air sa deireadh.”

Ansin rinne sé gáire beag mailíseach.

Eachtraí Aoibhne

PÓL Ó MUIRÍ

D’éirigh Aoibheann go luath maidin Dé Sathairn. Chuir sí uirthi a cuid éadaí go gasta. Bhí deifir uirthi; bhí deifir mhór uirthi. Rith sí síos an staighre agus isteach sa chistin. Bhí a hathair ag léamh an nuachtáin. D’amharc sé uirthi agus iontas air. “Tá tú i do shuí go luath,” a dúirt sé. Níor thug Aoibheann freagra air láithreach. “Hm?” a dúirt sí agus í idir dhá chomhairle: an mbeidh tósta nó *croissant* agam? “Tá tú i do shuí go luath,” a dúirt mé, arsa a hathair. “Tá,” a dúirt Aoibheann, “tá an ceart agat; tá mé i mo shuí go luath.”

Lig a hathair osna; bhí Aoibheann ag dul a bheith ciotach inniu. D’ól sé braon as a chupán tae agus labhair arís: “Cad chuige a bhfuil tú i do shuí go luath?”

“Tá mé ag máirseáil,” a dúirt Aoibheann agus í ag cur aráin sa tóstae. Chuir a hathair an nuachtán síos ar an tábla. Bhí cuma mhíshásta air. “Tá tú ag máirseáil,” a dúirt sé, “bhuel, tá sin iontach spéisiúil. Abair seo liom: cé a thug cead duit dul ag máirseáil; cén fáth go bhfuil tú ag máirseáil agus cá háit a mbeidh tú ag máirseáil – má thugtar cead duit ar chor ar bith.”

D’aithin Aoibheann go raibh fearg air. D’aithin sí gur tháinig athrú ar a ghlór nuair a bhí fearg air. Chuir sé a chuid fiacla le chéile agus d’éirigh a ghlór géar. Léim an tósta aníos as an tóstae. D’amharc Aoibheann ar an tósta agus d’amharc sí ar a hathair. Bhí sé ag stánadh uirthi. “Bhuel?” a dúirt sé agus a chuid fiacla fite fuaite ina bhéal. “Bhuel? An bhfuil freagra agat ar mo cheisteanna simplí?”

Rinne Aoibheann moill bheag sular labhair sí. “Ná héirigh feargach,” a smaoinigh sí léi féin, “má éirím feargach, éireoidh daid feargach agus ní bheidh máirseáil ar bith ann.”

Thóg sí píosa tósta, chuir ar phláta é agus shuigh síos ag an tábla. Thóg sí scian agus chuir rud beag ime ar an tósta. “Bhuel,” a dúirt sí, “is é an rud a ba mhaith liom a dhéanamh dul ag máirseáil inniu. Sin an fáth gur éirigh mé go luath.”

“Tá tú ceithre bliana déag d’aois, “ a dúirt a hathair, “ ní gnó déagóra é dul ag máirseáil.”

“Tá ceithre bliana déag sean go leor,” a dúirt Aoibheann, “agus tá an léirsiú seo tábhachtach.”

“Léirsiú atá anois ann,” a dúirt a hathair, “Léirsiú! Dúirt tú gur ag máirseáil a bhí tú. Ní hionann léirsiú agus máirseáil.” Bhí a ghlór ag éirí níos géire.

“Máirseáil agus léirsiú le chéile atá ann,” a dúirt Aoibheann, “agus tá sé tábhachtach.”

“Cén fáth go bhfuil tú ag dul ag máirseáil?” a dúirt a hathair arís.

Thuig Aoibheann nach raibh rogha ar bith eile aici; bhí uirthi an fhírinne a insint.

“Tá mé ag máirseáil in aghaidh an chogaidh san Iaráic,” a dúirt sí. Labhair sí chomh ciúin sin gur ar éigean a chuala a hathair í.

“Abair sin arís. Cogadh?” a dúirt sé. Chorraigh sé ina chathaoir. Droch-chomhartha é sin, a dúirt Aoibheann léi féin, tá sé ag éirí tógtha anois. Má éiríonn sé tógtha, éireoidh sé feargach ar ball.

“Tá mé ag máirseáil in aghaidh an chogaidh san Iaráic,” a dúirt sí. “Níl an cogadh cothrom. Ní thacaím leis,” a dúirt sí chomh muiníneach agus a thiocfadh léi.

Stán a hathair uirthi. Níor chorraigh sé. Stán Aoibheann ar an tósta; ní raibh ocras uirthi:

“Ní ligfidh sé dom dul ag máirseáil.” D’amharc sí ar a hathair; bhí sé ag stánadh uirthi go fóill.

“Cé atá ag dul leat?” a d’fhiafraigh sé sa deireadh.

“Cairde ón rang,” a dúirt Aoibheann, “tá scaifte againn ag dul. Buailfidh muid le chéile agus rachaidh muid ar an máirseáil le chéile.”

“An mbeidh do ghuthán póca leat?”

“Beidh.”

“Ní bheidh sibh ag dul faoi scairt asail de theach tábhairne?”

“Ní bheidh.”

“Tiocfaidh tú abhaile láithreach má bhíonn aon trioblóid ann?”

“Tiocfaidh.”

“Ní bheidh baint ná páirt agat le strainséirí?”

“Ní bheidh.”

“Maith go leor,” a dúirt a hathair sa deireadh, “tá cead agat dul.”

Stán Aoibheann air agus dúirt go héiginnte: “Tá cead agam dul?”

“Tá,” a dúirt a hathair, “tá muinín agam asat. Is duine ciallmhar tú. Tig leat dul – ach bí cúramach.”

Tháinig Aoibheann abhaile ón mháirseáil an tráthnóna sin agus sceitimíní uirthi.

“Cad é mar a bhí an ócáid?” a d’fhiafraigh a hathair di.

“Bhí lá ar dóigh agam,” a dúirt Aoibheann, “bhí na mílte duine i láthair. Bhí ceol ann agus óráidí. Bhí sé chomh callánach sin. Tá áthas orm gur ghlac mé páirt ann; tá áthas orm go raibh mé ann. B’iontach an mháirseáil í.”

“Agus ní raibh trioblóid ar bith ann?”

“Ní raibh, a dhaid, ní raibh trioblóid ar bith ann. Bhí gach aon duine iontach caradach le chéile. Lá ar dóigh a bhí ann,” a dúirt Aoibheann.

Bhí sí sáite sna tuairiscí teilifíse an oíche sin. Stán sí ar na mílte duine ag siúl na sráideanna agus smaoinigh sí léi féin: “Tá mise ina measc. Shiúil muid uilig le chéile ar son na síochána.”

Léigh sí gach tuairisc nuachtáin faoin léirsiú. Bhí díomá uirthi go raibh cuid de na hiriseoirí chomh fuar sin san ócáid. Leoga, bhí cuid acu maslach ar fad. Shocraigh sí litir a scríobh chun na nuachtán ag míniú cad chuige a ndeachaigh sí féin ag máirseáil. Cheannaigh sí na nuachtáin ar fad an tseachtain sin ach níor fhoilsigh ceann ar bith acu a litir. Bhí díomá uirthi arís ach níor chaill sí a misneach.

Tháinig an Satharn arís agus d’éirigh sí go luath arís. Bhí a hathair sa chistin arís. “Ná habair liom go bhfuil tú ag máirseáil an tseachtain seo arís?” a dúirt sé agus iontas ina ghlór.

“Tá mé,” a dúirt Aoibheann agus fios aici nach stopfadh a hathair í an iarraidh seo.

“An ag máirseáil ar son na síochána san Iaráic atá tú?” a d’fhiafraigh sé.

“Ní hé. Tá mé ag máirseáil ar son daoine ocracha an domhain. Beidh mé ar ais in am don dinnéar. Slán,” a dúirt sí. Stán a hathair ar an doras agus í ag fágáil. Bhí a iníon iontach dáiríre faoi na cúiseanna seo agus chuir sin a sheacht n-iontas air.

Tháinig Aoibheann ar ais an tráthnóna sin. Bhí sí tógtha arís faoin ócáid agus bhí mórán bileog eolais aici.

“An raibh tairbhe ar bith ann?” a d’fhiafraigh a hathair di.

“Bhí.” a dúirt sí. Stán sí ar an nuacht teilifíse an oíche sin ach focal faoin léirsiú ní raibh ann. Léigh sí na nuachtáin an tseachtain ina dhiaidh sin. Rinne siad neamhiontas iomlán den ócáid. Bhí díomá uirthi agus fearg. Scríobh sí arís chun na nuachtán. “Ní ligfidh mé dóibh neamhiontas a dhéanamh de seo,” a dúirt sí. Chuir sí an litir chucu ar an ríomhphost. Léigh sí gach nuachtán an tseachtain ina dhiaidh sin. Níor fhoilsigh ceann ar bith acu a litir. Bhí díomá uirthi. Ba mheasa ná díomá é; bhí lionn dubh uirthi. Ní raibh sí ag déanamh difear ar bith. Níorbh fhiú dul ag máirseáil; níorbh fhiú scríobh chun na nuachtán; níorbh fhiú an tairbhe an trioblóid. Bhí sí ag cur a cuid ama amú.

Tháinig an Satharn arís. D'éirigh Aoibheann go drogallach agus chuaigh isteach sa chistin. Chonaic a hathair go raibh smúid uirthi. "Cad é atá ort?" a d'fhiafraigh sé.

"Níl tada orm," a dúirt sí go brónach.

"Tá rud éigin ort, is léir," a dúirt sé. "Cad é atá ort? Abair liom. Suigh agus labhair liom."

Shuigh Aoibheann go drogallach; bhí pus uirthi.

"An Satharn atá ann. An bhfuil tú ag dul ag máirseáil?" a d'fhiafraigh a hathair go cineálta.

"Tá léirsiú ann ach ní dóigh liom go rachaidh mé," a d'fhreagair sí.

"Cad é an chúis atá ann an iarraidh seo?" a dúirt daid.

"Cearta páiste a chosaint," a dúirt sí i mbeagán focal.

"Tá sin tábhachtach," a dúirt a hathair.

"Tá," a dúirt Aoibheann.

"Cad chuige nach bhfuil fonn ort dul an iarraidh seo?" a d'fhiafraigh daid di.

Stán Aoibheann ar an tábla. "Ní fiú," a dúirt sí.

"Ní fiú cearta páiste?" a dúirt a hathair.

"Ní hé sin é," a dúirt sí, "ní fiú máirseáil. Ní fiú léirsiú. Ní dhéanann sé difear ar bith do na cúrsaí seo. Tá cogadh san Iaráic; tá daoine ag fáil bháis den ocras. Cad é an difear a rinne sé do dhuine ar bith mise bheith ag máirseáil?"

"Tuigim," a dúirt a hathair. Thost sé tamall beag. "Á, bhuel," a dúirt sé. D'éirigh sé agus chuir sé air a chóta.

"Cá bhfuil do thríall?" a d'fhiafraigh Aoibheann de.

"Tá mise ag dul ag máirseáil," a dúirt a hathair léi. "Rinne do mháirseáil ar fad difear mór domsa."

AMHRÁIN

Amhrán na bhFiann

Curfá:

Sinne Fianna Fáil, atá fé gheall ag Éirinn,
buíon dár slua thar toinn do ráinig chugainn,
Fé mhóid bheith saor.

Seantír ár sinsir feasta, ní fhágfar fé'n tiorán ná fé'n tráil
Anocht a théam sa bhearna bhaoil,
Le gearn ar Ghaeil chun báis nó saoil
Le gunnaí scréach fé lámhach na bpiléar
Seo libh canaig' Amhrán na bhFiann.

<https://www.youtube.com/watch?v=cX4ka-5j2vU>

<https://www.youtube.com/watch?v=yTxICR7B518>

Amhrán na Scadán

Nuair a théim a luí san oíche, bím ag smaointiú ar an iasc,
Nuair a éirím amach ar maidin, bheirim rúid go dtí an bhinn,
Bíonn na héanacha ag cur pléisiúir orm 'na suí i mbéal na bpoll
'S an phéist ag an Tor Dhearg ag cur na scadán tharna droim.
Bím ag smaointiú ar an eangaigh is ar an bhád a mbíonn sí ann,
Bím ag smaointiú ar na rámháí is a mbuillí ins an toinn,
Bím ag smaointiú ar an fhearhainn 's ar an tréan a bhí sa ghaoith
'S gach uair dár chroch mé an stiúir uirthi 's an teilm ina cionn.
Ach is deas an rud na slanntracha a bheith soilsiú ar ár mbróig,
'S dá bhfuil sa domhan á bplúchadh go minic ná iad a dhíol,
Ach caithfidimid a ghabháil an canál leo, maith nó olc an t-am
San áit a mbeidh lúcháir ar an cheannaí romhainn 's buidéal dúinn den lionn.
Nuair a shuím cois na tineadh, bím ag smaointiú ar an am
A raibh mé fhéin 's mo churach beag amuigh ar bharr na dtonn,
'S gan idir mé is an tsíoraíocht ach an t-éadach tana tarr
Ag cosnamh gaoithe is farraige i measc éanacha na dtonn.
Ach anois atá mé aosta is mé ag éirí lag breoite tinn,
Níl mé ag dúil go brách le biseach a fháil go síntear mé sa chill,
Bheirim altú do Dhia na glóire mar chuir mé isteach m'am
Ar chreig i lár na farraige i measc éanacha na mbeann.

<https://www.youtube.com/watch?v=UK569ar2kxI>

An Cailín Álainn

TOMÁS MAC EOIN

Tá cailín álainn, a dtug mé grá dhi
Sí 's deis' is áille, ná bláth 's ná rós
Gan í ar láimh liom, is cloíte atá mé
Ó a chailín álainn, 's tú fáth mo bhróin

Curfá:

A chailín álainn, a dtug mé grá duit
Ó bí ar láimh liom, mo mhíle stór
Ó abair liomsa, gur tú mo ghrá gheal
Beidh orm áthas, in áit an bhróin
Nuair a éirím, amach go huaigneach
Siúd é an uair, is mó mo bhrón
O bím ag smaointeamh, ar an chailín uasal
Atá i bhfad uaimse, mo chreach 's mo bhrón
Dá dtiocfá liomsa, a chailín álainn
Arist go brách ní bheadh orm brón
Sheinnfinn ceol duit, mar cheol na cláirsí
Nó ceol binn smóilín, 's an drúcht gheal cheo.

<https://www.youtube.com/watch?v=4ssktT1645o>

Ná habair é, déan é

JJ Ó DOCHARTAIGH

Chuir mé an síol agus d'fhás sé go spéir, (do-do do, do do, do do, do do)
Nuair a ghlan mé an fuíoll, bhí sé snasta is géar (do-do do, do do, do do, do do)
D'aithin gach duine go raibh fiúntas mór leis (do-do do, do do, do do, do do)
nuair a spreag sé an óige agus mhúscail sé spéis (do-do do, do do, do do, do do)
Anois an gcreidfidh sibh mé? Nuair a dhiúltaíonn tú géilleadh don namhaid,
gheobhaidh tú é

Curfá: An té nach bhfuil láidir, ní mór dó bheith glic.

Tá teachtaireacht nua ag teacht ó na cnoic,

Bhí Maoise fadó ann, na Gaeil ann anois

Tá an dea-sceál réidh,

Ná habair é, déan é (x2)

Má tá fód ann le seasamh, seasfaidh muid é (do-do do, do do, do do, do do)

Tá an t-am ann don ghníomhú, déan dearmad ar phlé (do-do do, do do, do do, do do)

Níl uasal nó íseal i mbearna an bhaoil (do-do do, do do, do do, do do)

Gualainn ar ghualainn, go deireadh an tsaoil. (do-do do, do do, do do, do do)

Anois an gcreidfidh sibh mé? Nuair a dhiúltaíonn tú géilleadh don namhaid,
gheobhaidh tú é

Curfá: An té nach bhfuil láidir, ní mór dó bheith glic.

Tá teachtaireacht nua ag teacht ó na cnoic,

Bhí Maoise fadó ann, na Gaeil ann anois

Tá an dea-sceál réidh,

Ná habair é, déan é (x2)

<http://nos.ie/cultur/ceol/fisean-ceoil-na-habair-e-dean-e/>

Oíche Nollag

MÁIRE MHAC AN TSAOI

Le coinnle na n-aingeal tá an spéir amuigh breactha,
Tá fiacail an tseaca sa ghaoith ón gcnoc;
Adaigh an tine is téir chun na leapan:
Luífidh Mac Dé ins an tigh seo anocht.

Fágaidh an doras ar leathadh ina coinne,
An Mhaighdean a thiocfaidh is a Naí ar a hucht;
Deonaigh do shuaimhneas a ghlacadh, a Mhuire,
Luíodh Mac Dé ins an teach seo anocht.

Bhí soilse ar lasadh i dteach sin na haíochta,
Cóiriú gan caoile, bia agus deoch,
Do cheannaithe olla, do cheannaithe síoda,
Ach luífidh Mac Dé ins an tigh seo anocht.

<https://www.youtube.com/watch?v=KONuunnAVLw>

<https://www.youtube.com/watch?v=jY2gCIXmz-o>

Fáinne Geal an Lae

Maidin moch do ghabhas amach
Ar bhruach Locha Léin
An samhradh 'teacht 's an chraobh len' ais
Is lonrach te ón ngréin
Ar thaisteal dom trí bhailte poirt
Is bánta míne réidhe
Cé a gheobhainn le m'ais ach an chúileann deas
Le fáinne geal an lae
Ní raibh bróg ná stoca, caidhp ná clóc
Ar mo stóirín óg ón spéir
Ach folt fionn órga síos go troigh
Ag fás go barr an fhéir
Bhí calán crúite aici ina glaic
'S ar dhrúcht ba dheas a scéimh
Do rug barr gearn ar Bhéineas deas
Le fáinne geal an lae
Do shuigh an bhrídeog síos le m'ais
Ar bhinse glas den fhéar
Ag magadh léi, bhíos dá maíomh go pras
Mar mhnaoi nach scarfainn léi
'Sé dúirt sí liomsa, "Imigh uaim
Is scaoil ar siúl mé a réic"
Sin iad aneas na soilse ag teacht
Le fáinne geal an lae

Na Casaidigh: <https://www.youtube.com/watch?v=y0Z4iMRKBc4>

Tír na nÓg

COLM MAC SÉALAIGH

Fadó, fadó in Éirinn, roimh theacht an nua-aois,
Bhí cónaí ann ar an bhFiann,
Fionn 's a mhac Oisín
Is iomaí eachtra a bhain leo siúd,
Is iomaí casadh croí,
Ach ní dhéanfar dearmad ar an lá
A bhuail Oisín le Niamh.

Curfá:

Niamh Cinn Óir, as Tír na nÓg,
Ba í an bhean ab áille gné a chas ar Oisín Óg
Mheall sí é le breáthacht,
Mheall sí é le póg,
Is mheall sí é gan aon agó
Go Tír na nÓg.

Bhí Oisín, lá breá gréine,
Ag siúl le ciumhais na habhann
'Measc bláthanna buí, is luachra,
Taibhsíodh dó an tsamhail,
Spéirbhean ghléigeal álainn
A d'fhág croí an laoich sin fann,
Thug cuireadh dó go Tír na nÓg
Go síoraí cónaí ann.

Curfá

Tír álainn, tír na hóige,
Tír dhiamhair aislingí
Trí chéad bliain chaith Oisín ann
I ngrá go mór le Niamh
Ach fonn nár fhág é choíche,
Is nach bhféadfadh sé a chloí,
Dul thar n-ais go hÉirinn,
Go bhfeicfeadh sé í arís.

Curfá

“Ná fág an áit seo,” arsa Niamh
“Ná himigh uaim, a chroí,
Má fhágann tusa Tír na nÓg
Ní fhillfidh tú ariamh.”
Ach d’fhill Oisín ar Éirinn,
Mar bhí fiabhras ina chroí
Is fuair sé bás ós comhair an Naoimh
B’shin deireadh lena thriall.

Curfá

Tír na nÓg, ó Tír na nÓg,
Tír uasal na draíochta a bhí ann fadó,
Féach thiar ansin í
Thiar ar fhíor na spéire
Sin an áit gur mhaith liom bheith,
Sin Tír na nÓg,
Tír na nÓg
Tír na nÓg.

<https://www.youtube.com/watch?v=hNEAC0ZXmd8>

FILÍOCHT

Athchúrsáil

AILBHE NÍ GHEARBHUIGH

Ag siúl dom lá
stopas go pointeáilte
ag ionad athchúrsála

méadaí
bhaineas díom
is do chaith
san ártach iad

mo chraiceann,
scaoileas díom,
sraith bhán, gan úsaide,

mo chnámha,
do bhriseas
ina mionphíosáí
d'fhonn a mbrú
tríd an bpoillín

mo chuid orgán
– croí san áireamh –
dhein díobh
brúitín blasta

Ní ar son caomhnú,
an dtuigeann tú
ach ath-mhúnlú
go ndéanfar díom
bábóg shimplí
go snasta.

Cuimhní Cinn

MÁIRTÍN Ó DIREÁIN

Maireann a gcuimhne fós i m'aigne
Báiníní bána is léinte geala,
Léinte gorma is bheistí glasa,
Treabhsair is dráir de bhréidín baile
Bhíodh ar fheara cásacha aosta
Ag triall ar an Aifreann maidin Domhnaigh
De shiúl cos ar aistear fhada,
A mhusclaíodh i m'óige smaointe ionamsa
Ar ghlaine, ar úire, is fós ar bheannaíocht.

Maireann a gcuimhne fós i m'aigne:
Cótaí cóirithe fada dearga,
Cótaí gorma le plúirín daite,
Seálta troma aníos as Gaillimh,
Bhíodh ar mhná pioctha néata
Ag triall ar an Aifreann mar an gcéanna;
Is cé go bhfuilid ag imeacht as faisean.
Maireann a gcuimhne fós i m'aigne
Is mairfidh cinnte go dté mé i dtalamh.

An Chéad Bhróg

MÁIRE MHAC AN TSAOI

Do chuireamar an bhróg air den gcéad uair ar maidin,
Fáiscithe, fuaite, seoidín den leathar,
Míorúilt ghréasaíochta sa chéadscoth den bhfaisean
Ar an dtroigh bheag bhláfar nár chaith cuing cheana,
An chéad bhróg riamh ar an gcoisín meala.

A mhaoínín, a chroí istigh, seo leat ag satailt,
Buail an bonn nó so go teann ar an dtalamh,
Tóg an ceann gleoite go clóchasach, daingean,
Linhín fir tú id shiúl is id sheasamh,
Airde mo ghlún, is chomh luath so ag ‘meacht uaim!

Is fada an ród é triall agat feasta,
Is ceangal na mbróg ort níl ann ach tús ceangail.

Clapsholas i nGort na Móna

CAITRÍONA NÍ CHLÉIRCHÍN

I nGort na Móna
agus solas an lae
ag éalú
is na scáileanna ag fadú
deireadh mhí na Bealtaine
Is níl inseacht ar áilleacht
an bhaile
in achan radharc ó achan fhuinneog
in achan treo

Séimhe na gcrann
glas glas glas

Solas deireadh lae
solas síodúil
glas-síodúil

Éalaíonn lon dubh óna nead
eitlíonn féileacán romham
bláthanna fiáine san fhéar fada.

Glas-sholas síodúil na gcrann
Ciúin séimh maorga

An Dall sa Studio

SEÁN Ó RÍORDÁIN

‘Suigh síos agus déanfaidh mé pictiúir díot,’
Adúrta leis an dall,
Tá cathaoir id aice ansin sa chúinne,
D’iompaigh sé a cheann,
Is do shín amach an lámh sin oilte ar chuardach,
Gach méar ag snámh go mall
Mar mhéaranna ceoltóra ar a uirlis,
Is bhí an uirlis ann:
Do sheinn sé ar an aer táin nótaí ciúnais,
Goltraí bog na ndall,
Na snámhaithe critheaglacha gur thuirling
Ar bhruach na habhann–
An suíochán sin a luas-sa leis, sa chúinne,
Is do shuigh sé ann.
Siúd láithreach é ag cíoradh a chuid gruaige,
Mo réice dall!

Gealt?

ÁINE NÍ GHLINN

Léim gealt in airde ar bhus a sé déag inné
agus pitseámaí air – stríocaí liath is dearg orthu!
Shuigh sé síos in aice le fear a raibh babhlaer agus *briefcase* air!
Rug an créatúr greim an duine bháite ar a *briefcase*!
Trí shuíochán síos uaidh chrosáil bean a cosa!
Rug máthair greim an duine bháite ar a páiste!
D'fhéach an páiste ar an ngealt!
Rinne an ghealt meangadh mór mantach gáire!
Labhair an tiománaí le fear an *depot*!
Labhair fear an *depot* le lucht 999!
Fuair sé lucht dóiteáin ar dtús is d'fhiafraigh siadsan de
an raibh an ghealt i mbaol nó tré thine nó in airde ar chrann
–Ní raibh!
Bhris an fear dóiteáin an líne!
Ghlan an tiománaí sruth allais dá éadan!
'A Chríost,' a scread sé – de chogar ar eagla go gcloisfeadh
gealt na bpitseámaí é – 'Cuir fios ar na *bloody* Gardaí!'

Tháinig na Gardaí is ghlanadar an bóthar amuigh i Ráth Fearnáin!
Tháinig an t-arm is luíodar taobh thiar dá leoraithe,
meaisínghunnaí crochta!
Tháinig na dochtúirí lena gcuid steallairí is le veist cheangail
... Tháinig an bus!
Bhí fear an *bhriefcase* báite ina chuid allais féin!
Bhí bríste an tiománaí fliuch!
Bhí bean na gcos crosáilte fós coschrosáilte!
Bhí rúnaí a bhí le bheith in oifig mhór i Sráid Chamden
leathuair a' chloig ó shin anois i Ráth Fearnáin!
Bhí an páiste ag stánadh ar an ngealt!
Bhí an ghealt ag súgradh le cnaipí a phitseámaí
– é fós ag gáire go mantach!
...Stad an bus!
...D'ardaigh an ghealt a cheann!
D'aithin sé dochtúir! D'aithin an veist cheangail!
Is é fós ag gáire léim sé suas is rith amach an doras
Isteach i lámha an dochtúra! Isteach sa veist a bhí gan lámha!

Istigh sa bhus phléasc osna faoisimh!
Níor labhair ach an páiste –
'A Mhamaí, cén fáth nach ligfeá domsa mo phitseámaí
a chaitheamh ar an mbus?'

Mo Ghoogleáil

DAIRENA NÍ CHINNÉIDE

Agus mé ag *googleáil*
Is ag íoslódáil
Ag amharc go fiosrach
Ag printeáil
Ag stóráil
Ghoogleáil mé níos mó
Is thosnaigh mé
Ag *wikipídeáil*
D'íoslódáil mo mhac
150 leathanach
Ar *Harry Potter*
Ó *wikipedia*
Sonraí rúnda
Rialacha *quidditch*
Voldemort
Leathanaigh ar nós
Rúnta diabharacha
A iomrascáileann
Lena shamhlaíocht
lonas é ina ollamh
Na sonraí ar fad
Ina cheann
Cé dúirt nárbh foinse
An t-ocras chun eolais
A alpann mo *ghoogleáil*

Ná bí ag caint ar
Youtubeáil seachas easpa
Leathan-bhanda is bíonn na
hÍomhánna briste
Os comhair mo shúile
Ag faire orm féin
Ag caitheamh uaim
Ag an *Franco-Irish*
Nó ag léamh sa *Whitehouse*
Le mo ríomhaire im bhaclainn
Ag surfáil ar chórais teilgthe
Leathan-bhanda *Vodafone*
Tá *brain overload* orm
Níl na leathanaigh ag bogadh
Tá fadhb leis an gcóras arís
Crosta caithin súil ar mo bhé
Atá suite ar chathaoir bog
Trasna an tseomra uaim
Ag gáirí
Níl cleas ar domhan a mhúchfaidh
Do chruthaitheacht
Ná bheith ag argóint le do
Laptop
Is tá's aici é
Fan go gcuirfead uaim é.

Gaeilge na Sraithe Sóisearaí

Nótaí Gaeilge d'iar-bhunscoileanna
Gaeltachta agus lán-Ghaeilge

Lámhleabhar na nDaltaí

Is lámhleabhar do dhaltaí na Gaeilge sa chéad bhliain é seo. Giotáí atá feiliúnach do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí (An Chéad Bhliain) in iar-bhunscoileanna Gaeltachta agus lán-Ghaeilge atá sna nótaí seo; tá suíomh gréasáin www.ceacht.ie ag gabháil leis na nótaí agus an t-ábhar dírithe ar dhaltaí sna scoileanna sin.

Ina theannta sin, tá rogha anseo de litríocht na chéad bhliana a roghnaíodh ó liosta de théacsanna cuí na Comhairle Náisiúnta Curaclaim agus Measúnachta. Táimid fíorbhuíoch de na scríbhneoirí/foilsitheoirí ar fad a chomhoibrigh linn agus a thug cead dúinn gearrscéalta, amhráin agus dánta leo a athchló mar chuid den fhoilseachán seo.